

SECiM
LABOUR POLICY
COMPONENT

СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЭРЭЛТ, НИЙЛҮҮЛЭЛТИЙН СУДАЛГАА

**Сэлэнгэ аймаг
2019 он**

Энэхүү ажлыг Монгол Улсад ажлын байрыг нэмэгдүүлэх Европын холбооны SECIM төсөл, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны захиалгаар хийж гүйцэтгэв.

Багийн ахлагч:	И.Батхишиг ХААИС-ийн Агроэкологи, бизнесийн сургуулийн БУ-ын тэнхимийн эрхлэгч, доктор
Багийн гишүүд:	Н.Наранцэцэг ХААИС-ийн Агроэкологи, бизнесийн сургуулийн БУ-ын тэнхимийн ахлах багш, докторант, Менежментийн зөвлөх Д.Энхтуяа ХААИС-ийн Агроэкологи, Бизнесийн сургуулийн СШУ-ны тэнхимийн ахлах багш, магистр Д.Батцэцэг ХААИС-ийн Агроэкологи, бизнесийн сургуулийн БУ-ын тэнхимийн багш Т.Мөнхжаргал Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газрын Хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтсийн дарга Т.Уянга АМЧБОЗӨҮ, Ажил зуучлал хариуцсан мэргэжилтэн Д.Наранцэцэг ХЭДСан хариуцсан мэргэжилтэн Ц.Туул Хөдөлмөрийн харилцаа, ХАБЭА хариуцсан мэргэжилтэн С.Золбаяр Төсөл хөтөлбөр хариуцсан мэргэжилтэн
Хянасан:	Ч.Наранбилэг SECIM төслийн зөвлөх Л.Зоригтбаатар Сэлэнгэ аймгийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын дарга

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	5
ӨМНӨХ ҮГ	6
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ	8
1.1. Судалгааны арга, аргачлал.....	8
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДЛЫН СУДАЛГАА	13
2.1 Сэлэнгэ аймгийн эдийн засгийн өнөөгийн төлөв байдал	13
2.2 Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн тоон үзүүлэлтүүдийн шинжилгээ.....	15
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЭРЭЛТИЙН СУДАЛГАА.....	41
3.1. Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн тоон судалгааны үр дүн	41
3.1.1. Ажил олгогчдоос авсан санал асуулга	41
3.1.2. Ажил эрхэлж буй залуучуудаас авсан санал асуулга	51
3.1.3. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээс авсан санал асуулга.....	56
3.1.4. Малчин өрхөөс авсан санал асуулга.....	62
Хэсгийн дүгнэлт	68
3.2 Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн чанарын судалгааны дүн	71
3.2.1. Ажил олгогчдоос авсан санал асуулга	72
3.2.2. Ажил эрхэлж буй залуучуудаас авсан санал асуулга	79
3.2.3. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээс авсан санал асуулга.....	85
3.2.4. Малчин өрхөөс авсан санал асуулга.....	92
Хэсгийн дүгнэлт	97
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН НИЙЛҮҮЛЭЛТИЙН СУДАЛГАА	101
4.1. Ажилгүй иргэдээс авсан санал асуулга.....	101

4.2. Оюутнуудаас авсан судалгаа	120
Хэсгийн дүгнэлт	128
ТАВДУГААР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН НИЙТ ЭРЭЛТ, НИЙЛҮҮЛЭЛТИЙН ХАРЬЦУУЛАЛТ	131
5.1 Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн нийт эрэлт.....	131
5.2. Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн нийт нийлүүлэлт .	134
НЭГДСЭН ДҮГНЭЛТ	141
Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн тоон судалгааны дүгнэлт	141
Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн чанарын судалгааны дүгнэлт	142
Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн нийлүүлэлтийн судалгааны дүгнэлт	143
ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН СУДАЛГААНД	
ҮНДЭСЛЭН ГАРГАХ ЗӨВЛӨМЖ	145
НОМ ЗҮЙ.....	148
ХАВСРАЛТ 1-6	149

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо
ХНХЯ	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам
ХЭҮСМҮТ	Хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээ, судалгаа мэдээллийн үндэсний төв
ХХҮГ	Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний газар
ОУХБ	Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага
ЭМД	Эрүүл мэндийн даатгал
ХХЭ	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч
ТББ	Төрийн бус байгууллага
СӨБ	Сургуулийн өмнөх боловсрол
МАА	Мал аж ахуй
ХАА	Хөдөө аж ахуй
ААНБ	Аж ахуй нэгж, байгууллага
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ААН	Аж ахуй нэгж
ИДС	Их, дээд сургууль
МБСБ	Мэргэжлийн боловсролын сургалтын байгууллага
ТЭЗҮ	Техник эдийн засгийн үндэслэл

ӨМНӨХ ҮГ

Улс орны болон бүс нутгийн хувьд хөдөлмөрийн зах зээлийн төлөв байдлыг танин мэдэж, улмаар шаардлагатай зохицуулалтыг хийхийн тулд хөдөлмөрийн зах зээлийн талаарх мэдээ, мэдээллүүд статистик үзүүлэлтүүд зайлшгүй хэрэгтэй болдог. Сэлэнгэ аймгийн хувьд хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлт тоон болон чанарын судалгааг анх удаа хийгдэж байгаа юм. Энэхүү судалгааг Европын холбооны санхүүжилттэй Монгол улсад ажлын байр нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх Secim төсөл, Аймгийн Засаг даргын тамгын газраас зохион байгуулахад үнэтэй хувь нэмэр оруулж, дэмжлэг үзүүлсэнд талархал илэрхийлье.

Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн судалгааг хийхэд ХХҮГазрын удирдлага, мэргэжилтнүүд, сумдын Засаг даргын тамгын газрын мэргэжилтнүүд, аймгийн АОЭХ, аймгийн ҮЭХ, Политехник коллеж болон МСҮТөвийн багш, судлаач нарын төлөөлөл оролцсон баг бүрэлдэхүүнтэй гүйцэтгэсэн.

Хөдөлмөрийн зах зээлийн тоон ба чанарын судалгааг хийхэд аймгийн Засаг даргын мөрийн хөтөлбөр, аймгийн хөгжлийн хөтөлбөр, томоохон хөрөнгө оруулалт, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих төсөл хөтөлбөрийг судлан, ажиллаж байгаа залуучууд, ажилгүй иргэд, малчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, ажил олгогчид, Политехникийн коллеж, МСҮТ-ийн суралцагчдаас боловсруулсан судалгааны маягтын дагуу судалгааг авсан болно.

Аймгийн хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгааг хийснээр орон нутагт хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, ажилгүйдэл ядуурлыг бууруулах, эрэлттэй болон илүүдэлтэй ажил мэргэжлийг тодорхойлох, хүүхэд залуучуудын мэргэжил сонголтонд нөлөөлөх, дадлага ур чадвартай боловсон хүчний мэдээллийн баазтай болоход зорилго оршино.

Сэлэнгэ Аймгийн Засаг даргын 2018 оны 05 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/197 тоот захирамж гарган “Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлтийн судалгаа” хийх ажлын хэсгийг баталсан.

Сэлэнгэ Аймгийн Засаг даргын Тамгын газар, Европын холбооны санхүүжилттэй Монгол улсад ажлын байр нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх Secim төсөлтэй хамтран аймгийн хэмжээнд “Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн судалгаа”-ны мэдээлэл цуглуулах ажлыг 2018 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдрөөс эхлэн 14 хоногийн хугацаанд зохион байгуулсан.

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн судалгааны багийн мэдээлэл цуглуулагч нарт зориулсан сургалтыг аймгийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар 2 удаа зохион байгуулсан. Сургалтын явцад асуулга судалгааг хэрхэн хийх талаар заавар зөвлөмж, мэдээ мэдээллийг өгч ажилласан.

Судалгааны багийг:

- 1.Удирдлага зохион байгуулалт, хяналтын,
- 2.Судалгаа шинжилгээний
- 3.Судалгаа хийх, мэдээлэл цуглуулах

гэж 3 хувааж ажилласан. Судалгаа хийх, мэдээлэл цуглуулах багт удирдамжид заасны дагуу сум бүрт сумын Засаг даргын орлогчоор ахлуулсан ажлын хэсэг байгуулан сумын хөдөлмөр эрхлэлт, халамжийн асуудал хариуцсан мэргэжилтэн, багийн Засаг дарга нар, нийгмийн ажилтан бусад мэргэжилтнүүд, МСҮТөв болон Политехникийн коллежийн багш нар гэх мэт нийт 140 хүн оролцсон юм.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

1.1. Судалгааны арга, аргачлал

Энэ хэсэгт судалгаа явуулахад тулгуурласан арга зүйн үзэл баримтлал, зорилго, зорилт, мэдээлэл цуглуулсан болон шинжилсэн аргууд, тэдгээрийн үндэслэл, судалгаанд хамрагдсан зорилтот бүлгүүд буюу түүврийн бүтэц, хэмжээний талаар авч үзэх болно.

Судалгааны зорилго:

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийг тодорхойлох, хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, ажилгүйдэл ядуурлыг бууруулах, эрэлттэй болон илүүдэлтэй ажил мэргэжлийг тодорхойлох, хүүхэд залуучуудын мэргэжил сонголтонд нөлөөлөх, дадлага ур чадвартай боловсон хүчний мэдээллийн баазтай болох зорилгоор энэхүү судалгааг явууллаа.

Судалгааны зорилт:

1. Орон нутгийн хөдөлмөрийн зах зээл дэх эрэлт, нийлүүлэлтийн судалгааны арга зүйг боловсруулах,
2. Орон нутгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийг эдийн засгийн салбар, ажил мэргэжлээр тодорхойлох,
3. Орон нутгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн статистик мэдээллийг ашиглан эрэлт, нийлүүлэлтийн өнөөгийн байдлыг тодорхойлох,
4. Орон нутгийн хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн судалгааны тайлан гаргах, товхимол хэвлүүлэх.

Судалгааны объект:

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлтийн талууд болох аж ахуйн нэгж байгууллага, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, малчин өрх, ажиллаж буй залуучууд, ажилгүй иргэд, оюутан залуус болно.

Судалгааны арга зүй:

Санал асуулгын арга нь аж ахуйн нэгж байгууллага, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, малчин өрх, ажиллаж буй залуучууд, ажилгүй иргэдийг хамарсан бөгөөд мэдээлэл цуглуулах үйл явц нь асуугч ба хариулагчийн хоорондын сайн дурын, нээлттэй, итгэлцлэлийн харилцаанд тулгуурласан.

Судалгаанд тоон болон чанарын аргуудыг хэрэглэн мэдээллийг нарийвчилсан байдлаар авч дүн шинжилгээ хийхийг зорилоо. Тоон аргуудын хувьд харьцуулсан шинжилгээ, динамик шинжилгээ, статистикийн аргуудыг ашигласан ба харин чанарын аргын тухайд ганцаарчилсан ярилцлага, бүлгийн хэлэлцүүлэг, баримт бичгийн шинжилгээ зэрэг тодорхой төрлүүдээр мэдээлэл цуглуулсан. Бид судалгаагаа дараах арга зүйн дагуу явууллаа (Хүснэгт 1.1.1).

Хүснэгт 1.1.1. Судалгааны аргууд

Д/ Д	Аргын ерөнхий төрөл	Арга	Зорилтот бүлэг ба объект
1.	Баримтын судлал	Баримт бичгийн судалгаа	Дотоод, гадаадын эрдэм шинжилгээний бүтээл, эрх зүйн актууд
2.	Чанар	Ганцаарчилсан ярилцлага, Бүлгийн хэлэлцүүлэг	Оюутнууд, байгууллагын удирдлага, хүний нөөцийн менежер, ажилгүй иргэд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч нар
3.	Тоон	Харьцуулсан шинжилгээ Статистикийн шинжилгээ	-Хөдөлмөрийн зах зээлийн тоон өгөгдлүүд - Малчин өрх, оюутнууд, аж ахуй нэгжийн удирдлага, менежер, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, ажилгүй иргэд

Баримт бичгийн судалгаа

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн төлөв байдалд нөлөөлөхүйц холбогдох төр засгийн ба Сэлэнгэ аймгийн бодлого, хөтөлбөрүүдэд дүн шинжилгээ хийж үнэлэлт дүгнэлт өгөв. Эдгээрт:

Монгол улсын бодлого, эрх зүйн баримт бичиг:

- ✓ Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030 /УИХ-ын 2016 оны 19-р тогтоол/
- ✓ Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр /УИХ-ын 2016 оны 45-р тогтоол/
- ✓ Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө /ЗГ-ын 2016 оны 121-р тогтоол/
- ✓ “Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаар баримтлах бодлого” /ЗГ-ын 2016 оны 261 дүгээр тогтоол /

Тоон арга

Асуулгын аргаар ААНБайгууллага, ХХЭ, ажиллаж буй залуучууд, малчин өрх, ажилгүй иргэд, оюутнуудаас хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн талаарх асуудлуудаар судалгаа авсан. Асуулгыг боловсруулахдаа сонгох хариулттайгаар бүтэцчилсэн нь нэг талаас судалгаанд оролцогчдын хувьд хариулахад төвөг багатай байх, нөгөө талаас олон тооны оролцогчдоос мэдээлэл цуглуулах зорилготой байлаа.

- ✓ ААН, байгууллагаас 25 асуулт
- ✓ ХХЭ 31 асуулт
- ✓ Ажиллаж буй залуучуудаас 20 асуулт
- ✓ Малчин өрхөөс 17 асуулт
- ✓ Ажилгүй иргэдээс 17 асуулт
- ✓ Оюутнуудаас 16 асуултаар тус тус судалгаа авав. Дэлгэрэнгүйг хавсралт 1-6-аас үзнэ үү?

Түүврийн хамрах хүрээ нь Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн өнөөгийн байдлын талаар дүгнэлт хийх боломжийг хангахуйц, түүвэрлэлтийн хувьд онцлог нь орон нутгийн талаар илүү найдвартай дүгнэлтийг хийж чадахуйц байлаа.

Судалгааны түүврийг тодорхойлохдоо PISA-ийн аргачлалыг ашигласан. Энэхүү арга нь судлаачид өөрсдийн хүч, нөөц бололцоонд тулгуурладаг онцлогтой. Гэхдээ энэ нь түүврийн төлөөлөх чанарыг орхигдуулсан гэсэн хэрэг биш бөгөөд 6 эх олонлогийн хувьд аль алиных нь төлөөлөх чанарыг бүрэн хангаж байгааг (Хүснэгт 1.1.2)-оос харж болно.

Хүснэгт 1.1.2. Судалгааны түүврийн эх олонлогт эзлэх хувь

д/д	Үзүүлэлт	Нийт	Судалгаанд хамрагдсан	
			тоо	хувь
1.	ААН	3174	250	8%
2.	ХХЭрхлэгч	15967	319	2%
3.	Ажиллаж буй залуучууд	11598	754	7%
4.	Малчин өрх	4662	158	4%
5.	Ажилгүй иргэд	16230	838	6%
6.	Оюутан	3278	336	11%

Хүснэгт 1.1.3. Судалгааны үе шат

д/д	Судалгааны үе шат	Үйл ажиллагаа
1.	Судалгааны бэлтгэлийг хангах	<ul style="list-style-type: none"> ✓ хамрах хүрээг тодорхойлох ✓ үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах ✓ асуулга боловсруулах ✓ судлаачдыг сонгох, бэлтгэх ✓ түүвэрлэлтийн загвар боловсруулах ✓ судалгааны материал олшруулах, бэлтгэх
2.	Асуулгын судалгаа авах	Сэлэнгэ аймгийн 17 сум 6 тосгоны ААНБ-ын удирдлага, ажилгүй иргэд, малчин өрх, оюутан, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч нар
3.	Чанарын судалгаа хийх	Ярилцлага зэрэг дэмжих судалгаа хийх
4.	Судалгааны үр дүнг нэгтгэн боловсруулах, дүгнэх	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Судалгааны материалуудыг шалгах, дахин кодлох, ✓ Судалгааны мэдээлэл боловсруулах, програм бэлтгэх ✓ Мэдээллийг шивэх, бааз үүсгэх, шалгах ✓ Нэгтгэгдсэн мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх ✓ Тайлан бичих

5.	Судалгааны үр дүнг түгээх	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сонирхогч, захиалагч талд судалгааны үр дүнг танилцуулах ✓ Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр түгээх, мэдээлэл хийх
6.	Үр дүнг хүлээлгэн өгөх	Хүлээлгэн өгөх хурал

Судалгааны ахлагч, тоологч нарын сургалт

Сэлэнгэ Аймгийн Засаг даргын 2018 оны 05 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/197 тоот захирамж гарган “Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлтийн судалгаа” хийх ажлын хэсгийг баталсан.

Сэлэнгэ Аймгийн Засаг даргын Тамгын газар, Европын холбооны санхүүжилттэй Монгол улсад ажлын байр нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх Secim төсөлтэй хамтран аймгийн хэмжээнд “Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлтийн судалгаа”-ны мэдээлэл цуглуулах ажлыг 2018 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдрөөс эхлэн 14 хоногийн хугацаанд зохион байгуулсан. Судалгааны ажилд Хөдөлмөр эрхлэлтийн аймгийн зөвлөл, Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын салбар зөвлөл, Политехник коллеж, МСҮТ, Сумдын засаг даргын тамгын газар, Статистикийн хэлтэс, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар хамтран оролцлоо.

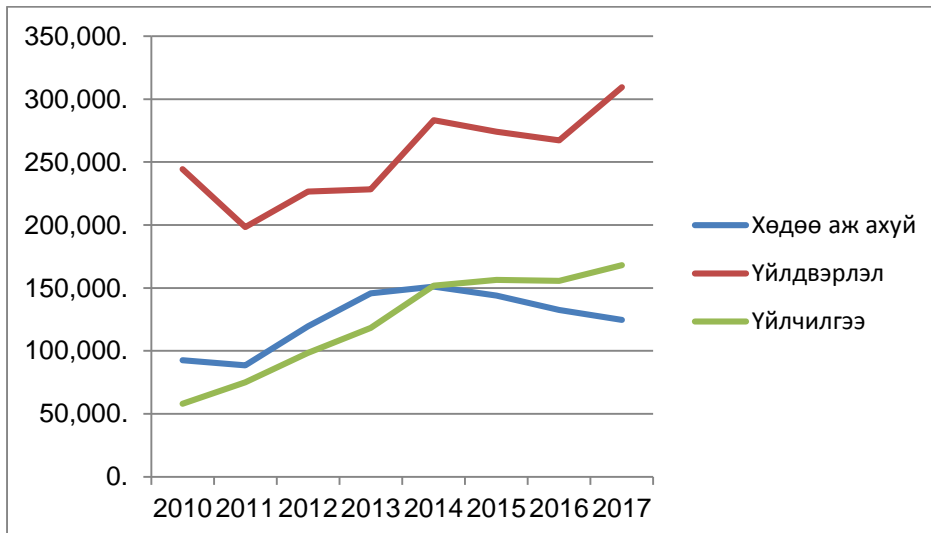
Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн судалгааны багийн мэдээлэл цуглуулагч нарт зориулсан сургалтыг аймгийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар 2 удаа зохион байгуулсан. Сургалтын явцад асуулга судалгааг хэрхэн хийх талаар заавар зөвлөмж, мэдээ мэдээллийг өгч ажилласан.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДЛЫН СУДАЛГАА

2.1 Сэлэнгэ аймгийн эдийн засгийн өнөөгийн төлөв байдал

Сэлэнгэ аймаг нь 17 сум, 56 багтай. Үүнээс Тосгоны статустай Дулаанхаан, Бугант, Номгон, Рашаант, Тунхэл, Хэрх гэсэн 6 багтай. Хамгийн олон хүн амтай сум нь Мандал 27162, аймгийн төв Сүхбаатар сум 22911, Сайхан сум 9375 байна. Нутаг дэвсгэрийн хэмжээ 41152.6 км², нэг хавтгай дөрвөлжин км квадратд талбайд 2.6 хүн ноогддог. Хүн амын нягтрал хамгийн их нь Сүхбаатар сум 1 км²-д 504.6 хүн ногдож байна.

Сэлэнгэ аймгийн 2017 оны дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 602.2 сая төгрөг болж, 2016 оны дүнгээс 8.4 хувиар өссөн байна. 2017 оны дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд аж үйлдвэрийн салбар 309.5 сая.төг буюу 51.4 хувь, хөдөө аж ахуйн салбар 124.5 сая.төг буюу 20.7 хувь, үйлчилгээний салбар 168.2 сая.төг буюу 27.9 хувийг тус тус эзэлж байна (Зураг 2.1.1).

Зураг 2.1.1 Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, салбараар

Эх үүсвэр: www.1212.mn

Хүний хөгжлийг “Хүний хөгжлийн индекс”-ээр тооцон үздэг. Хүний хөгжлийн индекс нь (0–1 гэсэн утгатай) хөгжлийн хүрсэн түвшинг

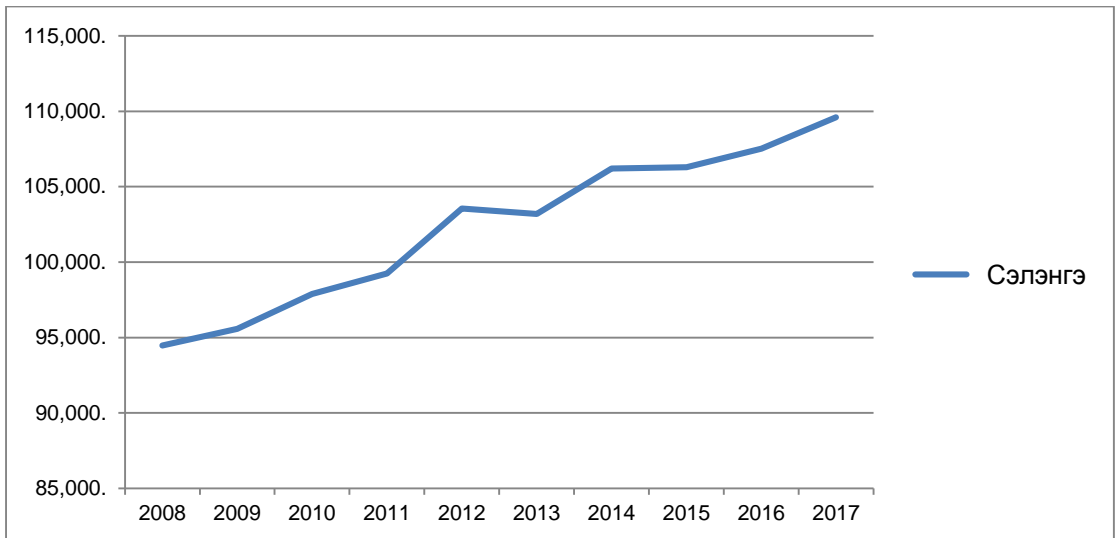
тооцох нийлмэл хэмжүүр бөгөөд үүнийг хүн амын эрүүл энх амьдрал, боловсрол, амьжиргаа гэсэн үзүүлэлтээр илэрхийлдэг (Хүснэгт 2.1.1).

Хүснэгт 2.1.1. Аймаг, нийслэлийн хүний хөгжлийн индекс, 2003-2017

д/д	Аймаг, нийслэл	2003	2010	2013	2017
1	Орхон	0,705	0,805	0,845	0,755
2	Улаанбаатар	0,735	0,745	0,790	0,812
3	Өмнөговь	0,663	0,725	0,774	0,687
4	Говьсүмбэр	0,670	0,718	0,773	0,723
5	Дундговь	0,653	0,701	0,715	0,672
6	Сүхбаатар	0,637	0,701	0,734	0,681
7	Булган	0,660	0,692	0,739	0,671
8	Баян-Өлгий	0,645	0,690	0,698	0,657
9	Сэлэнгэ	0,670	0,689	0,750	0,696 VII
10	Дархан-Уул	0,677	0,689	0,739	0,715 IV
11	Ховд	0,652	0,686	0,711	0,689
12	Хэнтий	0,638	0,683	0,710	0,673
13	Төв	0,662	0,680	0,739	0,683 X
14	Завхан	0,634	0,676	0,700	0,674
15	Архангай	0,638	0,675	0,722	0,663
16	Увс	0,621	0,672	0,708	0,706
17	Дорноговь	0,631	0,670	0,692	0,650
18	Өвөрхангай	0,607	0,688	0,694	0,643
19	Баянхонгор	0,624	0,658	0,693	0,655
20	Говь-Алтай	0,631	0,657	0,695	0,660
21	Дорнод	0,596	0,648	0,692	0,706
22	Хөвсгөл	0,596	0,643	0,685	0,643

Дээр хүснэгтээс харахад, Сэлэнгэ аймаг улсын хэмжээнд хүний хөгжлийн индексээр 7-р байранд орсон байна.

Сэлэнгэ аймгийн суурин хүн амын тоо 2017 оны жилийн эцэст 108768 -д хүрсэн нь өмнөх оноос 1.9 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Хүн амын нас, хүйсийн бүтцээр авч үзвэл нийт хүн амд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 50.6, эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 49.4 байгаа бол 0-14 насны хүүхэд 29.1, 15-59 насны хүн 63.9, 60-аас дээш насны хүмүүс 7.0 хувийг эзэлж байна (Зураг 2.1.2).

Зураг 2.1.2 Сэлэнгэ аймгийн хүн ам

Эх үүсвэр: www.1212.mn

2.2 Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн тоон үзүүлэлтүүдийн шинжилгээ

Сэлэнгэ аймагт бүртгэлтэй 3633 ААНБайгууллага байгаагаас 2124 нь буюу 58.5 хувь нь үйл ажиллагаа явуулж, үлдсэн 1509 буюу 41.5 хувь нь үйл ажиллагаа явуулахгүй байна. Үйл ажиллагаа явуулахгүй байгаа ААНБайгууллагын 658 нь буюу 43.6 хувь нь үйл ажиллагаагаа түр зогсоосон байна (Хүснэгт 2.2.1).

Хүснэгт 2.2.1. Сэлэнгэ аймагт бүртгэлтэй ААНБ-ын тоо, үйл ажиллагаа эрхлэлтийн байдлаар, сумдаар (2018)

Д /д	Үзүүлэлтүүд	Нийт	ААНБ-ын тоо, үйл ажиллагаа эрхлэлтийн байдлаар, сумдаар Үүнээс:					Бусад
			Үйл ажиллагаа явуулж байгаа	Үйл ажиллагаа явуулахгүй байгаа	Үйл ажиллагаа эхлээгүй байгаа	Үйл ажиллагаа түр зогсоосон	Үйл ажиллагаа бүрэн зогсоосон	
1.	Алтанбулаг	136	60	76	18	58		
2.	Ерөө	269	94	175	98	52	25	

3.	Зүүнбүрэн	81	30	51	4	18	29	
4.	Мандал	701	560	141	45	45	26	25
5.	Орхон	91	57	34		29	5	
6.	Сант	57	30	27	1	3	18	5
7.	Цагааннуур	109	82	27	4	9	14	
8.	Баянгол	213	87	126	15	83	28	0
9.	Сайхан	334	158	176	31	99	5	41
10.	Орхонтуул	110	45	65	15	40	10	
11.	Баруунбүрэн	54	43	11	6		5	
12.	Шаамар	121	50	71	20	25	15	11
13.	Хүдэр	172	62	110	48	46	12	4
14.	Сүхбаатар	976	624	352	72	96	94	90
15.	Жавхлант	79	35	44	2	39	1	2
16.	Түшиг	60	46	14		10	4	
17.	Хушаат	70	61	9	3	6		
	Нийт	3633	2124	1509	382	658	291	178
	Хувиар		58.5	41.5	25.3	43.6	19.3	11.8

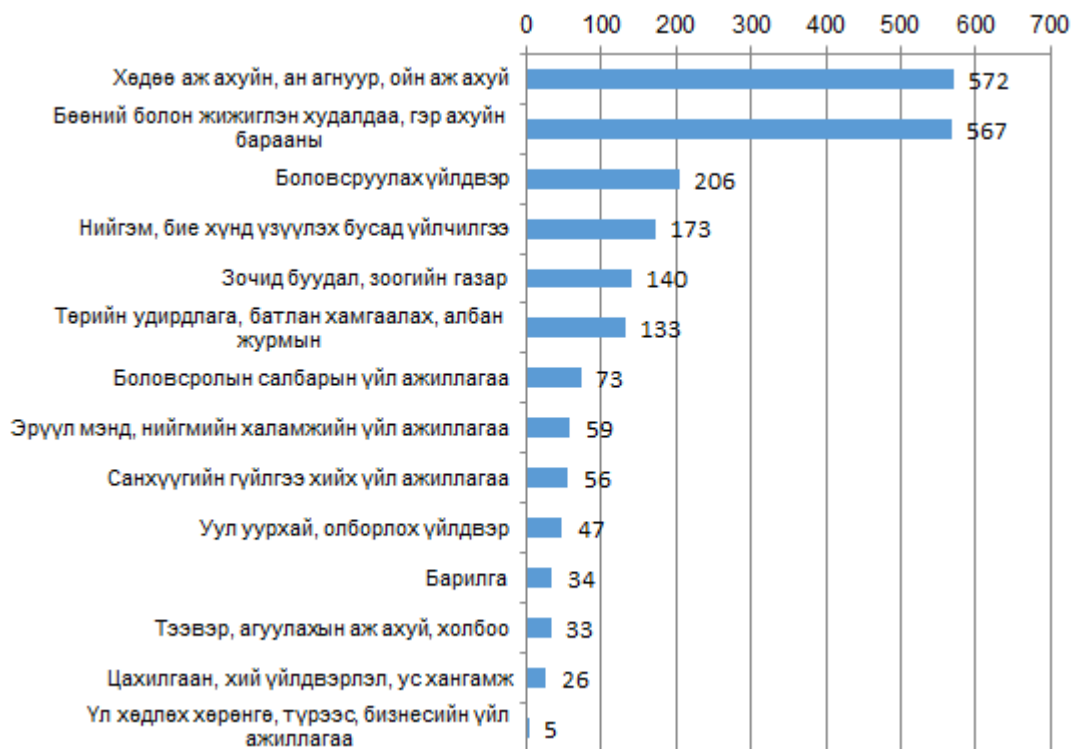
Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар, Мандал, Сайхан суманд нийт аж ахуй нэгж, байгууллагын 63.2 хувь нь үйл ажиллагаа явуулж байна (Хүснэгт 2.2.2).

**Хүснэгт 2.2.2. Сэлэнгэ аймагт бүртгэлтэй ААНБ-ын тоо, үйл
ажиллагаа эрхлэлтийн байдлаар, сумдаар**

	Эдийн засгийн салбарууд	ААНБ-ын тоо																Нийт	Хувиар	
		Алтанбулаг	Ерөө	Зүүнбүрэн	Мандал	Орхон	Сант	Цагааннуур	Баянгол	Сайхан	Орхонтуул	Беруунбүрэн	Шаамар	Хүдэр	Сүхбаатар	Жавхлант	Түшиг			Хушаат
1	Хөдөө аж ахуйн, ан агнуур, ойн аж ахуй	20	23	14	74	34	12	53	35	55	17	25	20	22	87	22	14	45	572	26.9
2	Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	-	16		6	0			19	1	1	-		2	0		2	-	47	2.2
3	Боловсруулах үйлдвэр	1	1		144	0	1	2	1	4		-		2	45		5	-	206	9.7
4	Цахилгаан, хий үйлдвэрлэл, ус хангамж	-			13	3	2		0	3		-		2	3			-	26	1.2
5	Барилга	-	1		16	1		2	0	1		-		1	11			1	34	1.6
6	Бөөний болон жижиглэн худалдаа, гэр ахуйн барааны	9	44	6	155	12	5	10	18	22	8	7	17	9	225	5	11	4	567	26.7
7	Зочид буудал, зоогийн газар	4	4	4	54	0	2	2	6	9	4	-	1	5	43		1	1	140	6.6
8	Тээвэр, агуулахын аж ахуй, холбоо	6		1	4	1	1		1	2	1	-	2	3	8	1		2	33	1.6
9	Санхүүгийн гүйлгээ хийх үйл ажиллагаа	1	2		10	2	2	3	0	7	4	2		2	16	2	1	2	56	2.6
10	Үл хөдлөх хөрөнгө, түрээс, бизнесийн үйл ажиллагаа	-			0	0			0		-	-		2	3				5	0.2
11	Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах, албан журмын	9		1	21	1	1	2	2	6	2	5	2	3	71	1	1	5	133	6.3
12	Боловсролын салбарын үйл ажиллагаа	3		3	20	2	3	3	3	6	4	-	6	1	15	2	2	-	73	3.4
13	Эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	1	2	1	18	1	1	1	2	10	4	1	2	1	9	1	3	1	59	2.8
14	Нийгэм, бие хүнд үзүүлэх бусад үйлчилгээ	6	1		25	0		4	0	32		3		7	88	1	6		173	8.1
Бүгд		60	94	30	560	57	30	82	87	158	45	43	50	62	624	35	46	61	2124	100.0
Хувиар		2.8	4.4	1.4	26.4	2.7	1.4	3.9	4.1	7.4	2.1	2.0	2.4	2.9	29.4	1.6	2.2	2.9	100.0	

ААНБайгууллагын тоог эдийн засгийн салбараар авч үзвэл 572 буюу 26.9 хувийг Хөдөө аж ахуйн, ан агнуур, ойн аж ахуй, 567 буюу 26.7 хувийг бөөний болон жижиглэн худалдаа, гэр ахуйн барааны, 206 буюу 9.7 хувийг боловсруулах үйлдвэр эзлэж байна (Зураг 2.2.1).

Зураг 2.2.1. ААНБ-ын тоо

Сэлэнгэ аймгийн ХХҮГазарт бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн сүүлийн 3 жилийн судалгаанаас үзэхэд бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн тоо жил дараалан буурсан дүнтэй байна. 2018 оны эцэст 745 иргэн ажилгүй байгаа бөгөөд үүнээс 516 иргэн буюу 69.3 хувь нь анх удаа ажил эрж хайж байгаа ажээ.

Тус аймгийн ХХҮГазарт 2017 онд нийт 2601 иргэн ажилгүй иргэнээр бүртгүүлсний 924 нь их, дээд, мэргэжлийн сургууль төгссөн, 356 нь өөр газраас шилжиж ирсэн, 220 нь цалин бага, 180 нь орон тооны цомхотголоор, 98 нь мэргэжлийн ажил олдоогүй гэсэн шалтгаанаар ажилгүйчүүдийн эгнээнд орсон байна.

Харин 2018 онд 2674 иргэн ХХҮГазарт бүртгүүлсэн нь өмнөх оноос 73 иргэнээр нэмэгдсэн байна. Тайлант хугацаанд 1032 иргэн ажилд оржээ (Хүснэгт 2.2.3).

Хүснэгт 2.2.3. ХХҮГазарт бүртгэлтэй ажилгүйчүүд

		2016 он		2017 он		2018 он		
		Бүгд	Үүнээс эмэгтэй	Бүгд	Үүнээс эмэгтэй	Бүгд	Үүнээс эмэгтэй	
Өмнөх сарын эцэст байсан ажилгүйчүүд		798	395	858	401	824	433	
Тайлант хугацаанд нэмэгдсэн ажилгүйчүүд		3827	1915	2601	1497	2674	1500	
Үүнээс	Орон тооны цомхотголоор	104	56	180	115	133	67	
	Байгууллага татан буугдсан	216	123	95	50	49	31	
	Өөр газраас шилжиж ирсэн	462	245	356	192	356	219	
	Сургууль төгссөн	1535	813	924	489	976	482	
	Цэргээс халагдсан	46	0	25	0	33	0	
	Мэргэжлийн ажил олдоогүй	282	154	98	49	220	128	
	Цалин багатай	897	393	220	112	433	224	
	Бусад	285	131	703	490	474	349	
Ажилгүйчүүдээс тайлант хугацаанд ажилд орсон		1301	666	966	535	1032	555	
Тайлант хугацаанд ажилгүйчүүдийн бүртгэлээс хасагдсан		2466	1243	1669	930	1721	932	
Тайлант хугацаанд эцэст байгаа ажилгүйчүүд		858	401	824	433	745	446	
Үүнд	Урьд нь ажил хийж байсан	259	156	270	168	229	135	
	Анх удаа ажил эрж байгаа	599	245	554	265	516	311	
Ажилгүйчүүд насны ангиллаар		16-24	179	78	203	104	144	82
		25-34	321	157	310	176	293	183
		35-44	218	107	196	100	184	116
		45-60	140	59	115	53	124	65

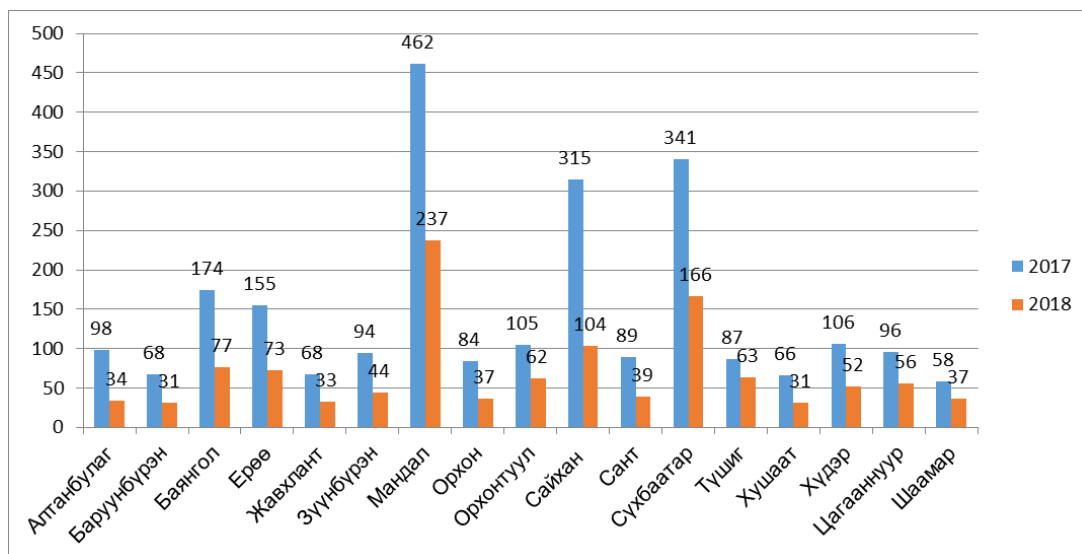
ХХҮГазарт бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийг боловсролын түвшингээр нь авч үзвэл боловсролгүй иргэдийн тоо нэмэгдэх, тусгай дунд болон

дээд боловсролтой ажилгүйчүүдийн тоо буурах хандлагатай байна (Хүснэгт 2.2.4).

Хүснэгт 2.2.4. Бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн боловсролын түвшин

д/д	Боловсролын түвшин	2014	2015	2016	2017	2018
1.	Боловсролгүй	2	4	6	6	10
2.	Бага боловсрол	12	5	7	18	11
3	Техник мэргэжлийн	95	91	123	108	110
4.	Ерөнхий боловсрол	523	447	418	342	354
5.	Тусгай дунд боловсрол	40	61	53	62	43
6.	Дээд боловсрол	151	190	251	288	217
	Нийт	823	798	858	824	745

Сэлэнгэ аймгийн ХХҮГазарт сүүлийн 2 жилд дунджаар 1821 ажлын байрны захиалга ирсэн бөгөөд сумдаар авч үзвэл Мандал суманд 237-462, Сүхбаатар суманд 166-341, Сайхан суманд 104-315 ажлын байранд шинээр ажилтан ажилд авах хүсэлтэй байсан байна.

Зураг 2.2.2. Ажлын байрны захиалга

2017 онд Сэлэнгэ аймгийн ХХҮГазарт ААНБайгууллагаас 334 мэргэжлийн 2094 ажлын байрны захиалгыг ирсэн байна. Энэ жагсаалтын эхний 10-т хүнсний ногоо тариалагч 135, тогооч 132,

худалдаачин /жижиглэнгийн газрын/ 68, ажилтан, металл халааж хайлуулах зуухны 60, барилгын материалын мэргэжилтэн 53, засварчин, хяналт, удирдлагын төхөөрөмжийн 46, жолооч, машины 39, нягтлан бодогч 36, багш, бусад мэргэжлийн 35, цэвэрлэгч, албан байгууллагын 35 тус тус орсон байна. Энэ нь нийт сул байгаа орон тооны 30.5 хувийг эзлэж байна (Хүснэгт 2.2.5).

Хүснэгт 2.2.5. Сэлэнгэ аймгийн ХХҮГазарт ирсэн ажлын байрны захиалга (2017 он)

	МЭРГЭЖИЛ	СУЛ ОРОН ТОО
1	Хүнсний ногоо тариалагч	135
2	Тогооч	132
3	Худалдаачин /жижиглэнгийн газрын/	68
4	Ажилтан, металл халааж хайлуулах зуухны	60
5	Барилгын материалын мэргэжилтэн	53
6	Засварчин, хяналт, удирдлагын төхөөрөмжийн	46
7	Жолооч, машины	39
8	Нягтлан бодогч	36
9	Багш, бусад мэргэжлийн	35
10	Цэвэрлэгч, албан байгууллагын	35
11	Гагнуурчин	34
12	Оёдолчин, хатгамалчин, бусад ажилтан	34
13	Түгээгч, шатах тослох материалын	31
14	Ялгагч, хуулга фанер, чүдэнз, иш өнгөлөгч	30
15	Гоо сайханч, холбогдох бусад ажилтан	26
16	Мужаан, засварын	26
17	Жижүүр /байрны/	25
18	Машинч, эксковаторын /цахилгаан, гидро/	25
19	Мод боловсруулах машин тохируулагч, операторч	25
20	Мод боловсруулагч	23
21	Туслах ажилтан, барилгын туслах	23
22	Галч	22
23	Сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагын туслах ажилтан	22
24	Барилгын будагчин	21
25	Бэлтгэгч, боов, гоймонгийн зуурмаг, талхны хөрөнгө	20
26	Шил ангилагч	20
27	Шугам зурагч, техникийн	20
28	Тракторч	17
29	Туслах, тариаланч	17

30	Засварчин, хөдөлгүүрийн	16
31	Хамгаалалтын албаны ажилтан	16
32	Банкны теллер	15
33	Багш, монгол хэл, уран зохиолын	14
34	Зөөгч	14
35	Нийгмийн (мэргэшсэн) ажилтан, зөвлөгөө өгөгч мэргэжилтэн	14
36	Оёдолчин, зөөлөн эдлэлийн	14
37	Сувилагч, төрөлжсөн мэргэжлийн	14
38	Эдийн засагч	14
39	Барилгачин	13
40	Машинч, туслах машинч, уул уурхайн зам, зүтгүүрийн	13
41	Талх хийгч	13
42	Тариаланч, ногоочин	13
43	Туслах малчин	13
44	Бичиг хэргийн бусад туслах ажилтан	12
45	Газар тариалангийн зөвлөгч	12
46	Их эмч, ерөнхий мэргэжлийн	12
47	Цэвэрлэгч, албан тасалгааны	12
48	Банкны теллер, холбогдох бусад ажилтан	11
49	Барилга угсралтын туслах ажилтан	11
50	Мал аж ахуйгаар амь зуугч	11
51	Нярав, кассын	11
52	Өрмийн мастер	11
53	Сургуулийн өмнөх боловсрол олгох багш, сурган хүмүүжүүлэгч	11
54	Туслах багш	11
55	Хүнд даацын машин, том тэрэгний жолооч	11
56	Хүнсний ногоо таригч, түүгч	11
57	Эксковаторчин- кранчин	11
58	Худалдаачин, бизнес үйлчилгээний	10
59	Тоног төхөөрөмжийн засварын ажлын хуваарилагч	9
60	Багш, газар зүй, байгалийн шинжлэлийн	8
61	Газар тариалангаар амь зуугч	8
62	Операторч, уурхайн байнгын ажиллагаатай машины	8
63	Үсчин	8
64	Зөгийчин	7
65	Номын санч	7
66	Тогооч, ерөнхий	7
67	Үйлдвэрлэл, аж ахуйн туслах ажилтан	7
68	Багш, биеийн тамир, эрүүл мэндийн	6
69	Багш, математикийн	6
70	Багш, монгол хэл, гадаад хэлний	6
71	Дугуй засварчин	6
72	Засалчин, шаварчин	6
73	Малын эмч	6

74	Теллер банкны	6
75	Угаагч, гараар /угаалгын газрын/	6
76	Үйлчилгээний болон энгийн ажлын зохион байгуулагч	6
77	Харуул, гэрээт албаны	6
78	Багш, гар урлалын	5
79	Бармен	5
80	Жолооч, ачааны тэрэгний	5
81	Засварчин, дугуйны	5
82	Кассчин, тасалбар олгогч	5
83	Мах махан бүтээгдэхүүний боловсруулах үйлдвэрлэлийн ажилтан	5
84	Насосчин, насосны засварчин	5
85	Нярав, хангамжийн	5
86	Сантехникч, хоолой урсгагч	5
87	Сүү, цагаан идээ боловсруулагч	5
88	Үйлчлэгч, зочид буудлын	5
89	Хүнсний зүйл амтлагч	5
90	Цэвэрлэгч, зочид буудлын	5
91	Шатахуун түгээгч	5
92	Эрх зүйч	5
93	Эрх зүйч, (Хуульч)	5
94	Агрономич, үрийн	4
95	Багш, англи хэлний	4
96	Багш, нийгмийн ухааны	4
97	Бариац	4
98	Газар зохион байгуулагч	4
99	Их эмч, өрхийн, сумын	4
100	Лаборант, хими бактериологийн	4
101	Мал маллагч, сүү, цагаан идээ үйлдвэрлэгч	4
102	Мод хөрөөдөгч	4
103	Модны нүүрс бэлтгэгч, холбогдох ажилтан	4
104	Нийгмийн ажилтан, нийгмийн хамгааллын	4
105	Санхүүгийн менежер	4
106	Сийлбэрчин	4
107	Төрийн байгууллагын удирдах албан тушаалтан	4
108	Туслах ажилтан, барилгын талбай /газар/ цэвэрлэгч	4
109	Тээврийн ажилтан /диспетчер/	4
110	Хөрөөдөгч, модны	4
111	Хүнсний лангууны худалдаачин	4
112	Цахилгаанчин	4
113	Эм зүйч	4
114	Арга зүйч, хүүхдийн хүмүүжлийн /сургуулийн өмнөх насны/	3
115	Багш, бүжгийн	3

116	Багш, зураг, дүрслэх урлагийн	3
117	Байгаль хамгаалагч	3
118	Байгаль хамгааллын мэргэжилтэн	3
119	Борлуулагч	3
120	Бүжигчин	3
121	Жимс, жимсгэнэ, ногоо, хүнсний бусад зүйл даршлагч	3
122	Засварчин, өргөн тээвэрлэх тоног төхөөрөмжийн	3
123	Захирал, гүйцэтгэх захирал	3
124	Захирал, гүйцэтгэх захирал, аж ахуйн нэгж, байгууллагын	3
125	Зөгий үржүүлэгч	3
126	Инженер, машин тоног төхөөрөмжийн	3
127	Мал, тариалан хосолсон фермийн ажилтан	3
128	Менежер, гуанз, цайны газрын	3
129	Менежер, төслийн /удирдагч, зохицуулагч/	3
130	Мод хатаалгын зуухны галч	3
131	Мод холтослогч	3
132	Нарийн боов хийгч	3
133	Номын санч, холбогдох мэдээллийн бусад мэргэжилтэн	3
134	Нярав, агуулахын	3
135	Ойжуулагч	3
136	Операторч, автомат машины хяналт	3
137	Операторч, машин механизмын тоног төхөөрөмжийн	3
138	Рестораны менежер	3
139	Савлагч /гараар/	3
140	Сантехникч, хоолой засварчин	3
141	Туслах ажилтан, барилга угсралтын	3
142	Хөдөө аж ахуйн техникч	3
143	Хүлэмжийн ажилтан, мэргэшсэн	3
144	Цаг уурын техникч	3
145	Цэвэрлэгч, рестораны	3
146	Эм найруулагч	3
147	Асрагч, эмнэлгийн	2
148	Ачигч, авто замын тээврийн	2
149	Аялал жуулчлалын үйлчлэх ажилтан, аялал жуулчлалын үйлчлэгч	2
150	Аялал зохион байгуулагч	2
151	Багш, сурган хүмүүжүүлэх ухааны	2
152	Багш, түүх, нийгэм судлалын	2
153	Барилга угсралтын мужаан	2
154	Барилгын гадна тал цэвэрлэгч	2
155	Бяслал хийгч	2
156	Гахайчин	2

157	Гуталчин, холбогдох бусад ажилтан	2
158	Диспетчер, галт тэрэгний	2
159	Дохиочин, холбогч, шилжүүлэгч	2
160	Жимс таригч, түүгч	2
161	Жолооны багш	2
162	Жолооч, бага оврын, бүхээгт тэрэгний	2
163	Жолооч, бульдозерийн	2
164	Жолооч, суудлын машины	2
165	Жолооч, тракторын	2
166	Засварчин, гэрэл зургийн тоног төхөөрөмжийн	2
167	Захирал, гүйцэтгэх захирал, үйлдвэрийн	2
168	Зураг боловсруулагч	2
169	Малын фермийн ажил эрхлэгч	2
170	Малын фермийн ажилтан	2
171	Менежер, нийтийн байрны	2
172	Механикч инженер	2
173	Мод огтлогч, засагч	2
174	Модон эдлэлийн эд ангийн хэвчин	2
175	Мужаан, хөлөг онгоцны	2
176	Нийгмийн ажилтан, мэргэшсэн, зөвлөгөө өгөгч мэргэжилтэн	2
177	Нийгмийн халамжийн менежер	2
178	Нярав, үйлдвэрлэлийн багаж төхөөрөмжийн	2
179	Ороомогчин, хөдөлгүүрийн	2
180	Өнгөлгөөний мужаан	2
181	Сувилахуйн мэргэжилтэн	2
182	Техникийн ажилтан	2
183	Техникч, хөдөө аж ахуйн машин, тоног төхөөрөмжийн	2
184	Тоглоомын томоохон газар /паркийн менежер/	2
185	Удирдах ажилтан, тусгай сонирхол бүхий бусад байгууллага, нийгэмлэгийн	2
186	Улс төр судлаач	2
187	Уурхайн байцаагч, хянагч	2
188	Үйлчилгээний цэгийн ажилтан	2
189	Үйлчлэх ажилтан, нисэх буудлын	2
190	Үйлчлэх ажилтан, халуун усны газрын	2
191	Фермийн мэргэшсэн ажилтан /талбайн үр тарианы/	2
192	Фермч, шувууны	2
193	Хөгжмийн зохиолч, хөгжимчин, дуучин	2
194	Хөдөлмөрийн эрүүл ахуйч	2
195	Худалдаачин /бөөний газрын/	2
196	Хэвлэл нийтлэлийн ажилтан	2
197	Цэвэрлэгч, үйлдвэрийн	2

198	Шувуу аж ахуйн ажилтан	2
199	Эмчилгээний туслах/дэд ажилтан	2
200	Энэ ангилалд ороогүй гар урлалын зүйл хийгч	2
201	Аж ахуйн ажилтан /зочид буудлын/	1
202	Алтны дархан	1
203	Амралтын төвийн менежер	1
204	Архивч	1
205	Архивын ажилтан	1
206	Багш, бага ангийн /мэргэжлийн/	1
207	Багш, байгалийн ухааны	1
208	Багш, геофизикийн	1
209	Багш, мэдээлэл зүйн	1
210	Багш, нийгмийн ажилтны	1
211	Багш, орос хэлний	1
212	Багш, физикийн	1
213	Багш, химийн	1
214	Байгаль орчны аудитор	1
215	Банкны менежер	1
216	Бизнес үйлчилгээ, захиргааны менежер /өөр газар ангилагдаагүй/	1
217	Биологич	1
218	Борлуулалт, маркетингийн менежер	1
219	Борлуулалтын ажилтан /аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн/	1
220	Бүжгийн багш /хувиараа заах/	1
221	Бүртгэлийн менежер /музейн/	1
222	Бүтээгдэхүүн, хувцасны дизайнч	1
223	Гидро техникч	1
224	Гэмт хэрэг судлаач	1
225	Дарга, сумын засаг даргын тамгын газрын	1
226	Дасгалжуулагч	1
227	Дуу хөгжмийн багш	1
228	Дуучин, дуурийн, найрал дууны, эстрадын	1
229	Дэд захирал, үйлдвэрийн	1
230	Дэлгүүрийн туслах ажилтан	1
231	Жимс жимсгэнэ, хүнсний ногоо, самар боловсруулах үйлдвэрлэл, удалдаа эрхлэгч ажилтан	1
232	Жолооч, малтагч машины	1
233	Жолооч, мотоциклын	1
234	Жолооч, таксины	1
235	Жолооч, түргэн тусламжийн тэрэгний	1
236	Жолооч, тэргэнцрийн /уул уурхайн/	1
237	Загас судлаач	1

238	Засалч, модон тавилгын	1
239	Засварчин, багажны /нарийн/	1
240	Захирал, гүйцэтгэх захирал, бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагын	1
241	Зээл, зээллэгийн мэргэжилтэн	1
242	Инженер, байгаль орчны	1
243	Инженер, барилгын технологийн	1
244	Инженер, экологич	1
245	Их эмч, гэмтэл, согог заслын	1
246	Их эмч, дотрын	1
247	Их эмч, зүрх судасны	1
248	Их эмч, нарийн мэргэжлээр мэргэшиж байгаа резидент эмч	1
249	Их эмч, халдвар судлалын	1
250	Компьютерийн сүлжээний мэргэжилтэн	1
251	Компьютерийн техник хангамжийн техникч	1
252	Компьютерийн хэвлэлийн программын операторч	1
253	Лаборант	1
254	Мал, амьтны эмгэг зүйч	1
255	Менежер, архивын	1
256	Менежер, аялалын сууцны	1
257	Менежер, зочдын байрны	1
258	Менежер, кафены	1
259	Менежер, шуудан холбооны	1
260	Менежментийн зөвлөх	1
261	Механикч, инженер, машин механизмын	1
262	Модоор гар урлалын зүйл, сагс зэргийг хийгч	1
263	Мужаан, бэхлэлтийн	1
264	Музей судлаач	1
265	Мэргэжилтэн, ажиллах хүчний хөгжлийн	1
266	Мэргэжилтэн, заах арга зүйн	1
267	Мэргэжилтэн, маркетингийн үйл ажиллагааны	1
268	Мэргэшсэн үйлчилгээний бусад менежер	1
269	Нийгмийн ажилтан, аж ахуйн нэгж, байгууллагын	1
270	Нийгмийн ажилтан, хүүхэд, залуучуудын	1
271	Нярав, материал нийлүүлэлтийн	1
272	Нярав, нөөц бүртгэлийн	1
273	Ойн аж ахуйн ажилтан	1
274	Ойн инженер	1
275	Операторч, автогрейдерийн	1
276	Операторч, бульдозерийн	1
277	Операторч, ил уурхайн том оврын экскаваторын	1

278	Операторч, кранч, өргөгч цамхаг түүнтэй адилтгах машины	1
279	Орчуулагч, хэлмэрч, бусад хэл шинжлээч	1
280	Сантехникч, барилгын	1
281	Социологич, антропологич, холбогдох бусад мэргэжилтэн	1
282	Сургалтын арга зүйч	1
283	Сургалтын арга зүйч	1
284	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, худалдаа эрхлэгч болон бусад ажилтан	1
285	Сэтгэл зүйч	1
286	Татварын ажилтан	1
287	Төмөр замын өртөөний жижүүр	1
288	Туслах ажилтан, барилга буулгах	1
289	Удирдах ажилтан, тусгай сонирхол бүхий бусад байгууллага, нийгэмлэгийн	1
290	Удирдах ажилтан, тусгай сонирхол бүхий бусад байгууллага, нийгэмлэгийн	1
291	Уламжлалт, хавсарга анагаахын туслах/дэд мэргэжилтэн	1
292	Ус хангалтын саперчин	1
293	Усан сан цэвэрлэгч	1
294	Уул уурхайн инженер, металлургич, холбогдох бусад мэргэжилтэн	1
295	Уурхайчин	1
296	Үйлдвэрийн менежер	1
297	Үйлчлэх ажилтан, анхны тусламж үзүүлэх	1
298	Үйлчлэх ажилтан, рестораны суудал зохион байгуулах	1
299	Үйлчлэх ажилтан, хоолны газрын	1
300	Фермч, ойн болон загасны аж ахуйн зөвлөгч	1
301	Хог хаягдал ангилагч, ялгагч	1
302	Хог хаягдал цуглуулагч	1
303	Хог шүүрдэгч, адилтгах ажил эрхлэгч	1
304	Хоол зүйч, хоол тэжээлийн мэргэжилтэн	1
305	Хөгжимчин, дуу бүжгийн чуулгын	1
306	Хөгжимчин, үндэсний найрал хөгжмийн	1
307	Хөдөлмөр эрхлэлтийн агент, ажилд зуучлагч	1
308	Худалдааны төвийн менежер	1
309	Худалдан авагч	1
310	Худгийн моторчин	1
311	Хүүхдийн нөхөн сэргээх эмчилгээний мэргэжилтэн	1
312	Хэвлэгч	1
313	Хянагч, металл сунгах, шахах машины	1
314	Цаг уурч	1

315	Цахилгааны инженер	1
316	Цэвэрлэгч, байшин барилгын гадна орчны	1
317	Цэвэрлэгч, угаалгын өрөө, бие засах газрын	1
318	Цэцэрлэгч	1
319	Шинжээч төмөрлөгийн хүдрийн	1
320	Шинжээч	1
321	Шувуучин	1
322	Шуудангийн ажилтан	1
323	Шүдний эмчийн туслах	1
324	Эмнэлгийн дарга, эрхлэгч	1
325	Эмнэлгийн сувилгааны туслах ажилтан	1
326	Энэ ангилалд ороогүй бусад энгийн ажил, мэргэжил	1
327	Эрүүл зүйн менежер	1
328	Эрүүл мэндийн ажилтан, олон нийтийн эрүүл мэндийн тусламжийн	1
329	Эрүүл мэндийн үйлчилгээний менежер	1
330	Эрх зүйн болон холбогдох бусад мэргэжилтэн	1
331	Эрхлэгч, сүлжээний	1
332	Эсгүүрчин, бусад зүйлсийн	1
333	Эсгүүрчин, бүх төрлийн хувцас, бусад зүйлсийн	1
334	Эх барихын туслах/дэд мэргэжилтэн	1
	Нийт	2094

2018 онд Сэлэнгэ аймгийн ХХҮГазарт ААНБайгууллагаас 251 мэргэжлийн 1182 ажлын байрны захилгыг өгсөн байна. Энэ жагсаалтын эхний 10-т мал маллагч, сүү, цагаан идээ үйлдвэрлэгч -130, хүнсний ногоо тарилагч -75, тогооч -67, ажилтан, металл халааж хайлуулах зууны-60, барилгын материалын мэргэжилтэн -51, Засварчин, хяналт, удирдлагын төхөөрөмжийн -45, Цэвэрлэгч, албан тасалгааны -24, Оёдолчин, хатгамалчин, бусад ажилтан -21, Машинч, эксковарторын /цахилгаан, гидро/ -20, Шугам зурагч, техникийн -20 тус тус орсон байна. Энэ нь нийт сул байгаа орон тооны 43.4 хувийг эзлэж байна.

Мөн энэ жагсаалтаас багшийн ажлын байрны эрэлт нилээд байгаа нь ажиглагдаж байна. Тухайлбал 2017 онд 48, 2018 онд 30 багш

шаардлагатай гэсэн захиалга байна. Эндээс үзвэл хөдөө орон нутагт ажлын туршлагатай бага ангийн багш, гадаад хэлний, нийгмийн ухааны, байгалийн ухааны, геофизикийн, мэдээлэл зүйн, физик, химийн багш шаардлагатай байна.

Хүснэгт 2.2.6. Сэлэнгэ аймгийн ХХҮГазарт ирсэн ажлын
байрны захиалга (2018 он)

д/д	МЭРГЭЖИЛ	СУЛ ОРОН ТОО
1.	Мал маллагч, сүү, цагаан идээ үйлдвэрлэгч	130
2.	Хүнсний ногоо тариалагч	75
3.	Тогооч	67
4.	Ажилтан, металл халааж хайлуулах зуухны	60
5.	Барилгын материалын мэргэжилтэн	51
6.	Засварчин, хяналт, удирдлагын төхөөрөмжийн	45
7.	Цэвэрлэгч, албан тасалгааны	24
8.	Оёдолчин, хатгамалчин, бусад ажилтан	21
9.	Машинч, эксковарторын /цахилгаан, гидро/	20
10.	Шугам зурагч, техникийн	20
11.	Гагнуурчин	19
12.	Манаач, сахиул	18
13.	Нягтлан бодогч	18
14.	Мужаан, засварын	16
15.	Банкны теллер	15
16.	Нийгмийн ажилтан, мэргэшсэн, зөвлөгөө өгөгч мэргэжилтэн	15
17.	Сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагын туслах ажилтан	15
18.	Туслах ажилтан, барилгын туслах	15
19.	Сувилагч, төрөлжсөн мэргэжлийн	13
20.	Их эмч, ерөнхий мэргэжлийн	12
21.	Тракторч	12
22.	Жолооч, машины	10
23.	Түгээгч, шатах тослох материалын	10
24.	Багш, бусад мэргэжлийн	9
25.	Барилга угсралтын туслах ажилтан	9
26.	Бэлтгэгч, боов, гоймонгийн зуурмаг, талхны хөрөнгө	9
27.	Машинч, туслах машинч, уул уурхайн зам, зүтгүүрийн	9
28.	Нярав, кассын	9
29.	Эдийн засагч	9

30	Мал аж ахуйгаар амь зуугч	8
31	Галч	7
32	Жижүүр /байрны/	7
33	Засварчин, хөдөлгүүрийн	7
34	Зөөгч	7
35	Өрмийн мастер	7
36	Талх хийгч	7
37	Тогооч, ерөнхий	7
38	Үйлдвэрлэл, аж ахуйн туслах ажилтан	7
39	Дугуй засварчин	6
40	Сургуулийн өмнөх боловсрол олгох багш, сурган хүмүүжүүлэгч	6
41	Тариаланч, ногоочин	6
42	Мах махан бүтээгдэхүүний боловсруулах үйлдвэрлэлийн ажилтан	5
43	Туслах, тариаланч	5
44	Харуул, гэрээт албаны	5
45	Хүнд даацын машин, том тэрэгний жолооч	5
46	Цэвэрлэгч, зочид буудлын	5
47	Багш, монгол хэл, уран зохиолын	4
48	Барилгачин	4
49	Бичиг хэргийн бусад туслах ажилтан	4
50	Газар тариалангаар амь зуугч	4
51	Модны нүүрс бэлтгэгч, холбогдох ажилтан	4
52	Санхүүгийн менежер	4
53	Сийлбэрчин	4
54	Угаагч, гараар /угаалгын газрын/	4
55	Үйлчилгээний болон энгийн ажлын зохион байгуулагч	4
56	Үсчин	4
57	Хөрөөдөгч, модны	4
58	Эрх зүйч, (Хуульч)	4
59	Багш, англи хэлний	3
60	Багш, бүжгийн	3
61	Багш, нийгмийн ухааны	3
62	Байгаль хамгааллын мэргэжилтэн	3
63	Гоо сайханч, холбогдох бусад ажилтан	3
64	Жимс, жимсгэнэ, ногоо, хүнсний бусад зүйл даршлагч	3
65	Засварчин, өргөн тээвэрлэх тоног төхөөрөмжийн	3

66	Захирал, гүйцэтгэх захирал	3
67	Зөгийчин	3
68	Инженер, машин тоног төхөөрөмжийн	3
69	Мал, тариалан хосолсон фермийн ажилтан	3
70	Нарийн боов хийгч	3
71	Операторч, автомат машины хяналт	3
72	Рестораны менежер	3
73	Туслах ажилтан, барилга угсралтын	3
74	Үйлчлэгч, зочид буудлын	3
75	Хүнсний ногоо таригч, түүгч	3
76	Цэвэрлэгч, рестораны	3
77	Арга зүйч, хүүхдийн хүмүүжлийн /сургуулийн өмнөх насны/	2
78	Аялал жуулчлалын үйлчлэх ажилтан, аялал жуулчлалын үйлчлэгч	2
79	Аялал зохион байгуулагч	2
80	Багш, биологи, байгалийн шинжлэлийн	2
81	Багш, математикийн	2
82	Байгаль хамгаалагч	2
83	Борлуулагч	2
84	Гахайчин	2
85	Гурлин бүтээгдэхүүн, бал бурам, бусад амттан үйлдвэрлэгч	2
86	Жолооч, ачааны тэрэгний	2
87	Захирал, гүйцэтгэх захирал, аж ахуйн нэгж, байгууллагын	2
88	Их эмч, өрхийн, сумын	2
89	Малын фермийн ажилтан	2
90	Малын эмч	2
91	Менежер, гуанз, цайны газрын	2
92	Мод боловсруулагч	2
93	Модон эдлэлийн эд ангийн хэвчин	2
94	Мужаан, хөлөг онгоцны	2
95	Нийгмийн халамжийн менежер	2
96	Номын санч	2
97	Номын санч, холбогдох мэдээллийн бусад мэргэжилтэн	2
98	Нярав, үйлдвэрлэлийн багаж төхөөрөмжийн	2
99	Оёдолчин, зөөлөн эдлэлийн	2
100	Теллер банкны	2
101	Техникийн ажилтан	2

102	Туслах багш	2
103	Улс төр судлаач	2
104	Үйлчлэх ажилтан, халуун усны газрын	2
105	Хөгжмийн зохиолч, хөгжимчин, дуучин	2
106	Хөдөлмөрийн эрүүл ахуйч	2
107	Худалдаачин /бөөний газрын/	2
108	Хүлэмжийн ажилтан, мэргэшсэн	2
109	Шувуу аж ахуйн ажилтан	2
110	Экскваторчин- кранчин	2
111	Эмчилгээний туслах/дэд ажилтан	2
112	Энэ ангилалд ороогүй гар урлалын зүйл хийгч	2
113	Агрономич, үрийн	1
114	Аж ахуйн ажилтан /зочид буудлын/	1
115	Амралтын төвийн менежер	1
116	Архивч	1
117	Асрагч, эмнэлгийн	1
118	Багш, байгалийн ухааны	1
119	Багш, биеийн тамир, эрүүл мэндийн	1
120	Багш, монгол хэл, гадаад хэлний	1
121	Багш, орос хэлний	1
122	Багш, сурган хүмүүжүүлэх ухааны	1
123	Байгаль орчны аудитор	1
124	Бариач	1
125	Барилга угсралтын мужаан	1
126	Бармен	1
127	Бизнес үйлчилгээ, захиргааны менежер /өөр газар ангилагдаагүй/	1
128	Биологич	1
129	Борлуулалт, маркетингийн менежер	1
130	Борлуулалтын ажилтан /аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн/	1
131	Бүжгийн багш /хувиараа заах/	1
132	Бүжигчин	1
133	Бүртгэлийн менежер /музейн/	1
134	Гидро техникч	1
135	Гэмт хэрэг судлаач	1
136	Дарга, сумын засаг даргын тамгын газрын	1
137	Дуу хөгжмийн багш	1

138	Жолооч, малтагч машины	1
139	Жолооч, мотоциклын	1
140	Жолооч, суудлын машины	1
141	Жолооч, таксины	1
142	Жолооч, тэргэнцрийн /уул уурхайн/	1
143	Загас судлаач	1
144	Засалч, модон тавилгын	1
145	Засварчин, гэрэл зургийн тоног төхөөрөмжийн	1
146	Засварчин, дугуйны	1
147	Захирал, гүйцэтгэх захирал, бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагын	1
148	Захирал, гүйцэтгэх захирал, үйлдвэрийн	1
149	Зөгий үржүүлэгч	1
150	Инженер, байгаль орчны	1
151	Инженер, барилгын технологийн	1
152	Инженер, экологич	1
153	Их эмч, гэмтэл, согог заслын	1
154	Их эмч, дотрын	1
155	Их эмч, халдвар судлалын	1
156	Малын фермийн ажил эрхлэгч	1
157	Менежер, аялалын сууцны	1
158	Менежер, зочдын байрны	1
159	Менежер, кафены	1
160	Менежер, нийтийн байрны	1
161	Механик жолооч	1
162	Механикч, инженер, машин механизмын	1
163	Модоор гар урлалын зүйл, сагс зэргийг хийгч	1
164	Мужаан, бэхлэлтийн	1
165	Музей судлаач	1
166	Мэргэжилтэн, заах арга зүйн	1
167	Мэргэжилтэн, маркетингийн үйл ажиллагааны	1
168	Насосчин, насосны засварчин	1
169	Нярав, агуулахын	1
170	Ойжуулагч	1
171	Ойн аж ахуйн ажилтан	1
172	Операторч, машин механизмын тоног төхөөрөмжийн	1
173	Орчуулагч, хэлмэрч, бусад хэл шинжлээч	1

174	Сантехникч, барилгын	1
175	Сантехникч, хоолой урсгагч	1
216	Сувилахуйн мэргэжилтэн	1
217	Сургалтын арга зүйч	1
218	Сэтгэл зүйч	1
219	Төрийн байгууллагын удирдах албан тушаалтан	1
220	Туслах ажилтан, барилга буулгах	1
221	Туслах ажилтан, барилгын талбай /газар/ цэвэрлэгч	1
222	Үйлчлэх ажилтан, анхны тусламж үзүүлэх	1
223	Үйлчлэх ажилтан, рестораны суудал зохион байгуулах	1
224	Үйлчлэх ажилтан, хоолны газрын	1
225	Фермч, ойн болон загасны аж ахуйн зөвлөгч	1
226	Хог хаягдал ангилагч, ялгагч	1
227	Хог хаягдал цуглуулагч	1
228	Хоол зүйч, хоол тэжээлийн мэргэжилтэн	1
229	Хөдөлмөр эрхлэлтийн агент, ажилд зуучлагч	1
230	Хөдөө аж ахуйн техникч	1
231	Худалдаачин, бизнес үйлчилгээний	1
232	Худалдаачин, бизнес үйлчилгээний	1
233	Худгийн моторчин	1
234	Хүнсний лангууны худалдаачин	1
235	Хэвлэгч	1
236	Хэвлэл нийтлэлийн ажилтан	1
237	Цаг уурч	1
238	Цаг уурын техникч	1
239	Цахилгаанчин	1
240	Цэвэрлэгч, угаалгын өрөө, бие засах газрын	1
241	Цэцэрлэгч	1
242	Шувуучин	1
243	Эм зүйч	1
244	Эм найруулагч	1
245	Эмнэлгийн дарга, эрхлэгч	1
246	Энэ ангилалд ороогүй бусад энгийн ажил, мэргэжил	1
247	Эрүүл мэндийн үйлчилгээний менежер	1
248	Эрх зүйн болон холбогдох бусад мэргэжилтэн	1
249	Эрх зүйч	1
250	Эрхлэгч, сүлжээний	1
251	Эсгүүрчин, бүх төрлийн хувцас, бусад зүйлсийн	1
	Нийт	1182

Дээрх ажлын байрны захиалгын байдлыг судлаж үзэхэд 2017 онд 54, 2018 онд 22 төрлийн ажлын байранд ажлын туршлагатай байх шаардлагыг тавьсан байна. Энэ 2 жилд тракторч, тогооч, хүнсний ногоо тариалагч, жимс, жимсгэнэ, ногоо, хүнсний бусад зүйл даршлагч, малын фермийн ажилтан, мужаан, хөлөг онгоцны эдийн засагч, теллер банкны, худалдаачин, бизнес үйлчилгээний, нягтлан бодогч худалдаачин /жижиглэнгийн газрын/, бизнес үйлчилгээ, захиргааны менежер /өөр газар ангилагдаагүй/, мал маллагч, сүү, цагаан идээ үйлдвэрлэгч, эрх зүйч, (хуульч) зэрэг 16 ажлын байрууд ижилхэн зарлагдсан байна (Хүснэгт 2.2.7).

Хүснэгт 2.2.7. Ажлын байранд туршлага шаардсан байдал

д/д	2017 он	2018 он
1	Тракторч	Тракторч
3	Тогооч	Тогооч
4	Хүнсний ногоо тариалагч	Хүнсний ногоо тариалагч
6	Жимс, жимсгэнэ, ногоо, хүнсний бусад зүйл даршлагч	Жимс, жимсгэнэ, ногоо, хүнсний бусад зүйл даршлагч
7	Малын фермийн ажилтан	Малын фермийн ажилтан
8	Мужаан, хөлөг онгоцны	Мужаан, хөлөг онгоцны
9	Эдийн засагч	Эдийн засагч
10	Теллер банкны	Теллер банкны
11	Худалдаачин, бизнес үйлчилгээний	Худалдаачин, бизнес үйлчилгээний
12	Нягтлан бодогч	Нягтлан бодогч
13	Худалдаачин /жижиглэнгийн газрын/	Худалдаачин /жижиглэнгийн газрын/
14	Бизнес үйлчилгээ, захиргааны менежер /өөр газар ангилагдаагүй/	Бизнес үйлчилгээ, захиргааны менежер /өөр газар ангилагдаагүй/
15	Мал маллагч, сүү, цагаан идээ үйлдвэрлэгч	Мал маллагч, сүү, цагаан идээ үйлдвэрлэгч
17	Эрх зүйч, (Хуульч)	Эрх зүйч, (Хуульч)
18	Хүнсний ногоо тариалагч	Байгаль хамгааллын мэргэжилтэн
19	Жимс, жимсгэнэ, ногоо, хүнсний бусад зүйл даршлагч	Их эмч, халдвар судлалын
20	Байгаль хамгааллын мэргэжилтэн	Их эмч, дотрын
21	Жолооч, түргэн тусламжийн тэрэгний	Мэргэжилтэн, маркетингийн үйл ажиллагааны
22	Жолооч, машины	Төрийн байгууллагын удирдах албан тушаалтан

23	Их эмч, халдвар судлалын	
24	Их эмч, дотрын	
25	Бүжигчин	
26	Хөгжимчин, дуу бүжгийн чуулгын	
27	Эм зүйч	
28	Үсчин	
29	Кассчин, тасалбар олгогч	
30	Багш, геофизикийн	
32	Багш, монгол хэл, уран зохиолын	
33	Сургуулийн өмнөх боловсрол олгох багш, сурган хүмүүжүүлэгч	
34	Багш, монгол хэл, уран зохиолын	
35	Багш, биеийн тамир, эрүүл мэндийн	
36	Багш, математикийн	
37	Туслах багш	
38	Арга зүйч, хүүхдийн хүмүүжлийн /сургуулийн өмнөх насны/	
40	Багш, монгол хэл, уран зохиолын	
43	Их эмч, өрхийн, сумын	
45	Санхүүгийн менежер	
46	Социологич, антропологич, холбогдох бусад мэргэжилтэн	
47	Нийгмийн ажилтан, хүүхэд, залуучуудын	
48	Их эмч, зүрх судасны	
49	Жолооч, бага оврын, бүхээгт тэрэгний	
50	Багш, монгол хэл, гадаад хэлний	
51	Багш, монгол хэл, уран зохиолын	
52	Эрх зүйч	
53	Мэргэжилтэн, маркетингийн үйл ажиллагааны	
54	Төрийн байгууллагын удирдах албан тушаалтан	

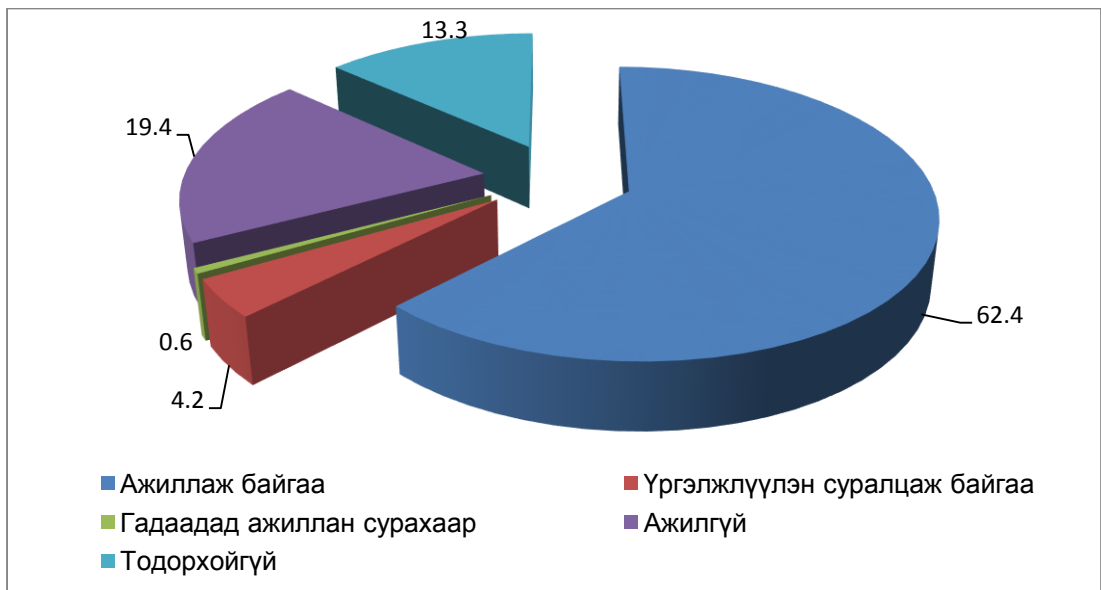
Сэлэнгэ аймгийн ЕБС төгсөгчдийн судалгаанаас үзэхэд нийт төгсөгчдийн 86.5-91.2 хувь нь их, дээд сургуульд суралцдаг байна.

Хүснэгт 2.2.8. ЕБС-ийн 12-р анги төгсөгчдөөс

ИДСургуульд элссэн сурагчид

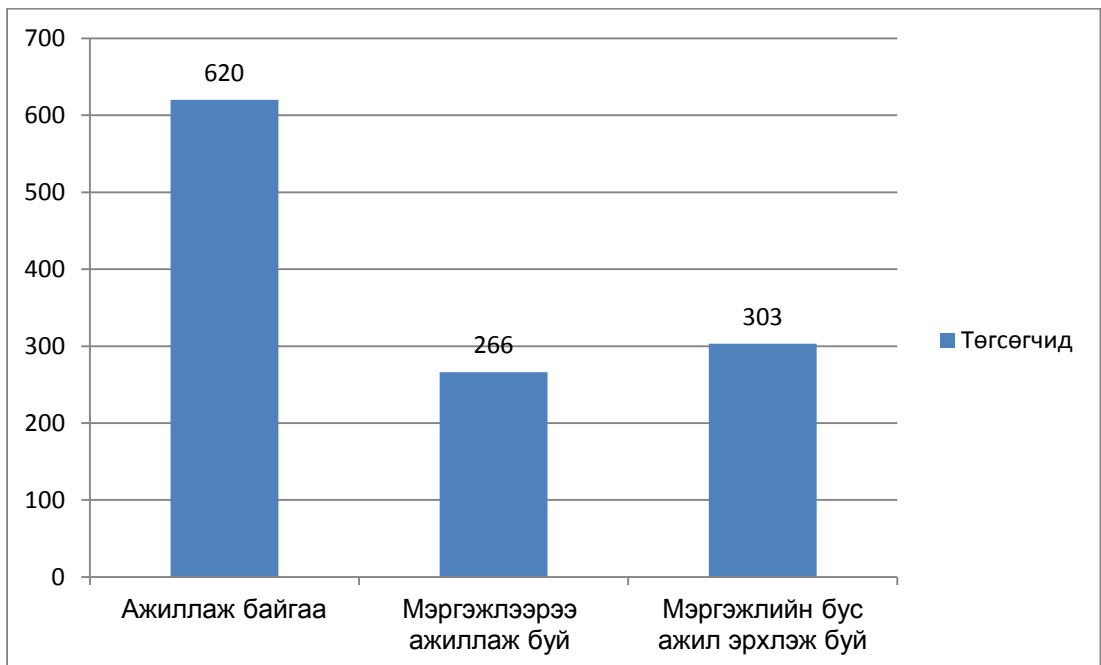
№	Сумын нэр	2014 он		2015 он		2016 он		2017 он		2018 он	
		ЭЕШ өгсөн	ИДС-д орсон	ЭЕШ өгсөн	ИДС-д орсон	ЭЕШ өгсөн	ИДС-д орсон	ЭЕШ өгсөн	ИДС-д орсон	ЭЕШ өгсөн	ИДС-д орсон
1	Алтанбулаг	24	24	28	28	51	50	65	55	46	46
2	Ерөө/Бугант	48	44	51	49	65	61	83	79	91	87
3	Зүүнбүрэн	13	11	19	15	29	26	32	14	35	30
4	Мандал	251	232	185	167	335	312	340	322	336	316
5	Орхон	17	17	16	16	32	30	21	21	17	14
6	Сант	12	10	21	20	17	17	36	28	27	22
7	Цагааннуур	49	49	22	17	70	57	29	25	60	52
8	Баянгол	56	47	24	21	63	52	74	68	59	56
9	Сайхан	103	103	80	76	125	119	146	138	155	143
10	Орхонтуул	23	21	24	22	33	26	34	30	51	48
11	Баруунбүрэн	24	22	17	16	32	27	24	20	28	22
12	Шаамар	14	6	18	16	37	36	47	42	46	37
13	Хүдэр	18	18	21	19	46	42	31	19	39	37
14	Сүхбаатар	244	206	141	132	347	255	389	308	325	272
15	Жавхлант							11	10	15	15
16	Түшиг	15	15	15	8	17	13	26	16	21	17
17	Хушаат									8	8
	НИЙТ	911	825	682	622	1299	1123	1388	1195	1359	1222

Сэлэнгэ аймагт 3 МБС-ын байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд 993 төгсөгчдийн 620 төгсөгч буюу 62.4 хувь нь ажил эрхлэж, 19.4 хувь нь ажилгүй, 13.3 хувь нь тодорхойгүй, 4.2 хувь нь үргэжлүүлэн суралцаж байгаа, 0.6 хувь нь гадаадад ажиллаж, суралцаж байгаа юм байна (Зураг 2.2.3).

Зураг 2.2.3. Төгсөгчдийн ажил эрхлэлт

Сэлэнгэ аймагт үйл ажиллагаа явуулж буй Сэлэнгэ МСҮТ, Зүүнхараа ПК, Шаамар МСҮТ-ийг төгсөгчдийн 62.4 хувь нь ажил эрхлэж байгаагын 266 төгсөгч буюу 34.5 хувь нь эзэмшсэн мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа бол үлдсэн 303 төгсөгч буюу 48.9 хувь нь мэргэжлийн бус ажил эрхлэж байна (Зураг 2.2.4).

Зураг 2.2.4. Төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийн байдал

Мэргэжлээрээ ажил эрхлэж буй төгсөгчдийг мэргэжлээр нь авч үзвэл зөгийн аж ахуй эрхлэгч мэргэжлээр төгсөгчид 100 хувь мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа ажээ. Түүнчлэн Фермерийн аж ахуй эрхлэгч, барилгын сантехникч, хоол үйлдвэрлэл үйлчилгээний техникч технологиш мэргэжлээр төгсөгчдийн 76.9-82.9 хувь нь мэргэжлээрээ ажиллаж байна.

Харин барилгын цахилгаанчин, агротехникч, оёмол бүтээгдэхүүний оёдолчин мэргэжлээр төгсөгчдийн мэргэжлээрээ ажиллаж буй байдал 0-15.6 хувьтай байгаа нь өөрийн ажиллах сонирхол, цалин хөлс, ажил олдоц зэргээс ихээхэн хамаарч байна (Хүснэгт 2.2.9).

Хүснэгт 2.2.9. Төгсөгчдийн мэргэжлээрээ ажиллаж буй байдал

д/д	Мэргэжил	Нийт төгсөгчдийн тоо	Ажиллаж байгаа	Мэргэжлээрээ ажиллаж буй	
				тоо	хувиар
1	Автомашин засварчин	137	73	18	24.7
2	Тогооч	126	79	21	26.6
3	ХММО	75	43	10	23.3
4	Оёмол бүтээгдэхүүний оёдолчин	65	32	5	15.6
5	Зөгийн аж ахуй эрхлэгч	63	63	63	100.0
6	Цэцэрлэгжүүлэлт	62	37		
7	Барилга засал чимэглэлчин	59	21	12	57.1
8	Санхүү бүртгэл тооцооны ажилтан	55	36	22	61.1
9	Үсчин	53	36	9	25.0
10	Фермерийн аж ахуй эрхлэгч	44	35	29	82.9
11	Барилгын сантехникч	43	26	20	76.9
12	Нарийн бичгийн дарга албан хэргийн ажилтан	41	27	9	33.3
13	Гагнуурчин	37	24	10	41.7
14	Хүнд машин механизмын засварчин	37	22	7	31.8
15	Барилгын цахилгаанчин	32	18		0.0
16	Ойжуулагч	25	21	13	61.9
17	Хоол үйлдвэрлэл үйлчилгээний техникч технологиш	13	9	7	77.8
18	Агротехникч	10	8	1	12.5
19	Хөдөө аж ахуй машин механизмын техник технологиш	5	4	4	100.0

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЭРЭЛТИЙН СУДАЛГАА

3.1. Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн тоон судалгааны үр дүн

3.1.1. Ажил олгогчдоос авсан санал асуулга

Судалгаанд 250 аж ахуй нэгж байгууллагыг хамруулав. Энэхүү судалгаанд 25 асуулттай хувилбарыг ашиглав.

1. Аж ахуйн нэгжийн ерөнхий мэдээлэл. (Үндсэн үйл ажиллагаа явуулж буй салбар, ажиллагсдын тоо, үндсэн ажилтан ба бусад ажилтны тоо, ажиллагсдын насны ангилал г.м)

Судалгаанд хамрагдсан аж ахуй нэгжүүдийн 44.1% нь худалдаа үйлчилгээ үзүүлдэг дэлгүүр болон ус суваг, 32.4% нь төрийн байгууллагууд, 13.4% нь үйлдвэрлэлийн салбар, 10.1% нь ХАА-н салбарт үйл ажиллагаа явуулж байна. Ажиллагсдын тооны хувьд судалгаанд хамрагдсан аж ахуйн нэгжүүдийн 65.1% нь 50 хүртэл ажилтантай байгууллагууд эзэлж байна (Зураг 3.1.1).

Зураг 3.1.1. Аж ахуй нэгжийн ерөнхий мэдээлэл

Төлөөллийн хувьд Сэлэнгэ аймгийн төв болон сумдуудын томоохон аж ахуйн нэгжүүдийг бүрэн хамарч чадсан.

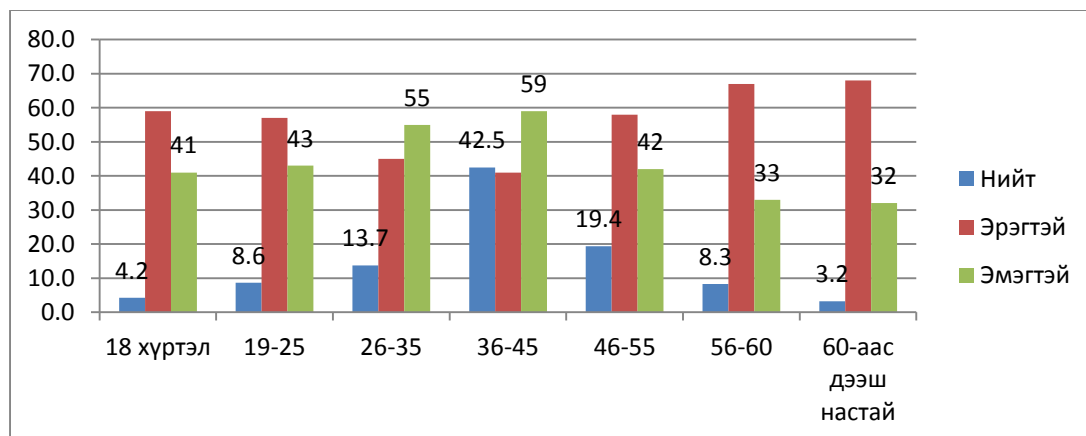
Судалгаанд оролцсон аж ахуй нэгж, байгууллагуудын нийт ажилтнуудын 80% үндсэн ажилчид, 12.4 % нь гэрээт ажилчид, 7.6 % нь түр ажилтантай байна (Хүснэгт 3.1.1).

Хүснэгт 3.1.1. Нийт ажиллагчид

№	Үзүүлэлт	Нийт	Хувь
1.	Нийт	7524	100
2.	Үндсэн ажилтан	5993	80
3.	Гэрээт ажилтан	934	12.4
4.	Түр ажилтан. Үүнээс	597	7.6

Сэлэнгэ аймгийн ААНБайгууллагуудын ажил эрхлэлтийг насны бүлгээр харахад 42.5 % нь 36-45 нас, 19.4 % нь 46-55 нас, 13.7 % нь 26-35 нас, 8.6 % нь 19-25 нас, 8.3% нь 56-60 нас, 4.2 % 18 нас хүртэл, 3.2 % нь 60-аас дээш насныхан байна. Үүнээс үзэхэд сум орон нутгуудад хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүмүүсийн дунд 36-45 насныхны эзлэх хувь өндөр байна.

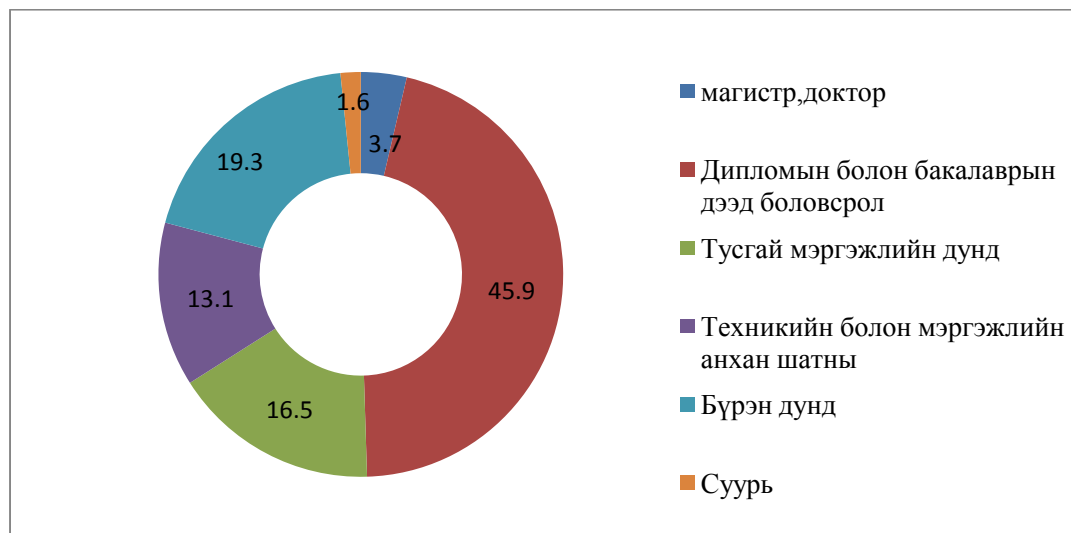
Ажил эрхлэлтийн байдлыг насны бүлэг болон хүйсээр авч үзвэл 18 хүртэл насны эрэгтэй 59 %, эмэгтэй 41%, 19-25 насны эрэгтэй 57 %, эмэгтэй 43 %, 26-35 насны эмэгтэй 55 % эрэгтэй 45 %, 36-45 насанд эмэгтэй 59 % эрэгтэй 41 %, 46-55 насанд эрэгтэй 58 % эмэгтэй 42 %, 56-60 насанд эрэгтэй 67%, эмэгтэй 33%, 60-аас дээш насанд эрэгтэй 68 %, эмэгтэй 32 %-ийг эзэлж байгаа нь аль насанд ямар хүмүүс илүү их хөдөлмөр эрхэлж байгааг харуулж байна (Зураг 3.1.2).

Зураг 3.1.2. Ажил эрхлэлтийн байдал насны бүлэг, хүйсээр /хувь/

ААНБайгууллагын ажиллагчдын боловсролын түвшний хувьд 45.9% нь бакалавр, 19.3% нь дипломын зэрэгтэй, 16.5% нь тусгай

мэргэжлийн дунд, 13.1% нь техникийн болон мэргэжлийн анхан шатны, бага боловсролтой, 3.7% нь магистр доктор, 1.6% нь ямар нэгэн мэргэжилгүй суурь боловсролтой байна. Иймээс эдгээр хүмүүсийг чадавхижуулах мэргэжил олгох болон богино хэмжээний сургалтанд хамруулах нь зүйтэй юм (Зураг 3.1.3).

Зураг 3.1.3. Боловсролын түвшин

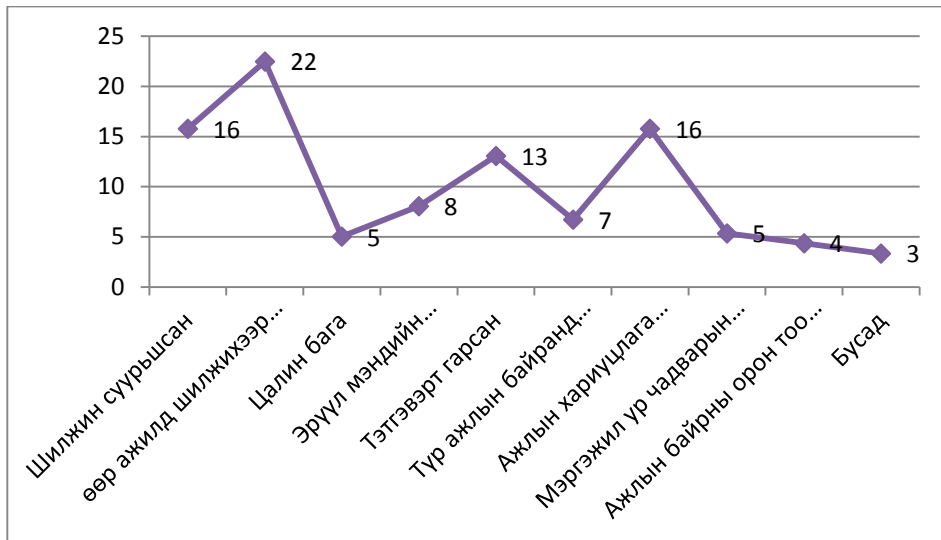
Судалгаанд хамрагдагсдын 30% нь 1000.0 мянган төгрөгөөс дээш цалинтай, 27% нь 450.0-650.0 мянган төгрөг, 17% нь 850.0-1000.0 мянган төгрөг, 12% нь 350.0-450.0 мянган төгрөг, 7% нь 250.0-350.0 мянган төгрөг, 6% нь 650.0-850.0 мянган төгрөгийн цалин тус тус авч байна.

Албан хаагчид болон үндсэн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, үйлдвэрлэлийн мэргэжлийн ажилтнууд 450.0-650.0 мянган төгрөгийн цалин авч байгаа нь тун хангалтгүй үзүүлэлт юм. Харин инженер техникийн болон үндсэн үйлдвэрлэл үйлчилгээний мэргэжлийн ажилтны цалин 1000.0 мянган төгрөгөөс дээш байгаа нь эерэг үзүүлэлт боловч цаашид эзлэх хувийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. (Хүснэгт 3.1.2).

Хүснэгт 3.1.2. ААН Байгууллагын цалингийн шатлал /мянган.төгрөг/

д/д	Мэргэжил албан тушаал /Цалин/	Инженер техникийн ажилтан	Албан хаагч	Үндсэн үйлдвэрлэл үйлчилгээний ажилтан	Туслах үйлдвэрлэл үйлчилгээний ажилтан	Түр ба улирлын ажилтан	Мэргэжил боловсрол шаардахгүй энгийн ажилтан	Нийт	Хувь
1.	250.0-350.0	30	96	3	30	33	34	226	7
2.	350.1-450.0	5	76	67	71	32	154	405	12
3.	450.1-650.0	40	392	289	98	19	36	874	27
4.	650.1-850.0	10	67	48	31	15	30	201	6
5.	850.1-1000.0	11	15	237	287	14		564	17
6.	1000.1-с дээш	115	133	683	41			972	30
	Нийт	211	779	1327	558	113	254	3242	100

Ажлаас гарахад судалгаанд хамрагдагсдын 22% нь өөр ажилд шилжихээр болсон, 16% ажлын хариуцлага сахилга бат алдсан, 16% өөр газар руу шилжин суурьшсан, 13% тэтгэвэрт гарсан, 8% эрүүл мэндийн шалтгаанаар, 7% түр ажлын байранд орсон, 5% мэргэжлийн ур чадвар дутмаг, 5% цалин бага, 4% ажлын байрны орон тоо хасагдсан, 3% бусад шалтгаанууд нөлөөлдөг гэж үзсэн байна. Эдгээр шалтгаануудаас 64% нь өөрийн хүсэлтээр, үлдсэн 36% ямар нэгэн ур чадвар дутмаг хариуцлага алдсанаас болж ажил олгогч талаас санаачлан халсан байна. Иймээс ажил горилогч залуучууд өөрсдийгөө чадавхжуулах, ажлын хариуцлагатай, сахилга баттай, ачаалал даах чадвартай ажиллах, зөв хандлагатай болох тал дээр анхаарах нь зүйтэй юм (Зураг 3.1.4).

Зураг 3.1.4. Ажиллагсдын ажлаас гарсан шалтгаан

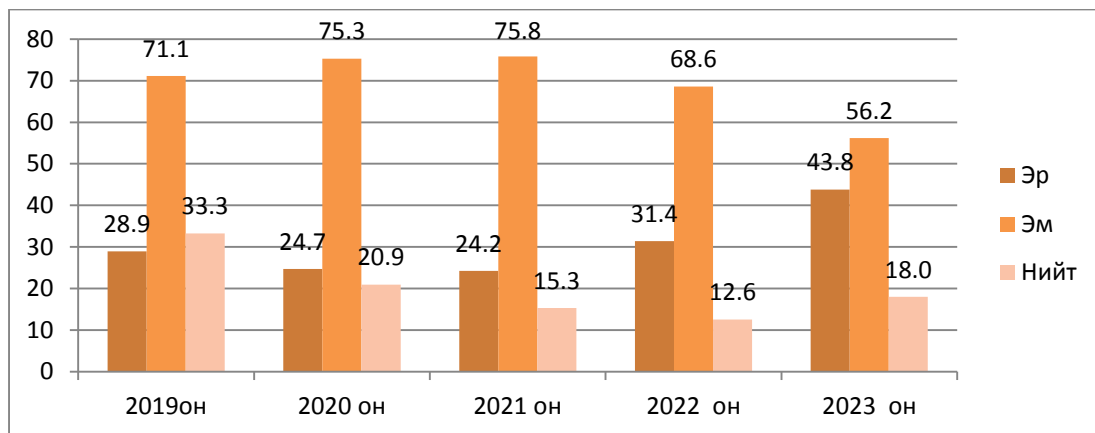
Өнөөгийн байдлаар судалгаанд хамрагдсан аж ахуй нэгжүүдэд 21 ажлын орон тоо сул байгаа буюу техникч, тогооч, уул уурхайн инженер, цахилгааначин, сантехникч гэх мэт техник мэргэжлийн орон тоо илүү дутмаг, мөн зарим мэргэжил шаардагдах ажилд мэргэжилгүй болон өөр мэргэжлийн хүн ажиллаж байгаа нь хөдөлмөрийн эрсдэл гарах шалтгааныг нөхцөлдүүлж болзошгүй тул ажилчдыг дахин сургах, мэргэжил олгох урт болон богино хугацааны сургалтанд хамруулан мэргэжлийн хүмүүсээр хангагдах шаардлагатай байна (Хүснэгт 3.1.3).

Хүснэгт 3.1.3. Хөдөлмөрийн зах зээл дээр зохих мэргэжлийн хүн олдоогүйгээс сул байгаа болон өөр мэргэжлийн хүн ажиллаж байгаа орон тоо

№	Ажлын орон тоо	Орон тоо		Шаардлагатай мэргэжил
		Сул байгаа	Өөр мэргэжлийн хүн ажиллаж байгаа /Мэргэжлийг бичих/	
	Бүгд	63		
1	Техникч	5	Гагнуурчин	Техникч
2	Уул уурхайн инженер	5		Инженер
3	Талх нарийн боовчин	5		Тогооч

4	Троктарчин	5	Жолооч	Том тэрэгний жолооч
5	Агрономич	4		Агрономич
6	Компьютер техникч	4		Программист
7	Хөрөөчин	3	Мэргэжилгүй	Менежер
8	Ромчин, оосорлогч	3		Мэргэжилтэн
9	Суурь механист	3		Механист
10	Нярав	3		Нярав
11	Сантехникч	3	Мэргэжилгүй	Сантехникч
12	Нийгмийн ажилтан	3		Нийгмийн ажилтан
13	Малын эмч	3	Эмийн санч	Эмч
14	Цахилгаанчин	2	Мэргэжилгүй	Цахилгаанчин
15	Тэсэлгээний ажилтан	2		Тэсэлгээчин
16	Эм зүйч	2		Сувилахуйн ажилтан
17	Барилгачин	2	Мэргэжилгүй	Барилгын инженер
18	Цэцэрлэгийн багш	2	Тогооч	Цэцэрлэгийн багш
19	Оёдолчин, эсгүүрчин	2	Мэргэжилгүй	Оёдолчин
20	Мэргэжлийн эсгүүрчин	1	Мэргэжилгүй	Оёдолчин
21	Солонгос хэлний багш	1		Солонгос хэлний багш, орчуулагч

Судалгаанд 250 ААН байгууллагын 7524 хүн хамрагдсанаас 406 буюу 5.4% нь 2019-2023 онд 5 жилийн хугацаанд тэтгэвэрт гарахаар байна. Эдгээр тэтгэвэрт гарах хүмүүсийн 33.3% нь 2019 онд, 20.9% нь 2020 онд, 15.3% нь 2021 онд, 12.6% нь 2022 онд, 18% нь 2023 онд тус тус тэтгэвэрт гарахаар, салбаруудын хувьд жигд тархалттай байна. Тэтгэвэрт гарч буй хүмүүсийн хүйсийн харьцаа нь 2019 онд эмэгтэй 71.1% эрэгтэй 28.9%, 2020 онд эмэгтэй 75.3% эрэгтэй 24.7%, 2021 онд эмэгтэй 68.6% эрэгтэй 31.4%, 2022 эмэгтэй 68.6% эрэгтэй 31.4%, 2023 онд эмэгтэй 56.2% эрэгтэй 43.8% тус тус байна (Зураг 3.1.5).

Зураг 3.1.5. Өндөр настны тэтгэвэрт гарах хүний тоо

Хүний нөөцийн бүрдүүлэлт

Шинэ ажилтан шалгаруулж авахад ямар шаардлага тавьдаг талаар судалгаа авахад ачаалал даах чадвар 15%, багаар ажиллах чадвар 15%, харилцаа хандлага 15%, мэргэжлийн ур чадвар дадал 15%, хувийн зохион байгуулалт 12%, мэргэжлийн мэдлэг 10%, мэдээллийн технологийн ур чадвар 7%, урлаг спортын ур чадвар 5%, зохих түвшний хэлний мэдлэг 4%, бусад шаардлагууд 1%-ийг эзэлж байна. Ажил олгогчдын хамгийн ихээр анхаардаг зүйл нь багаар ажиллах, ачаалал даах чадвар, хувь хүний харилцаа хандлага, мөн мэргэжлийн ур чадварууд байна (Зураг 3.1.6).

Зураг 3.1.6. Шинэ ажилтан авахад тавигдах шаардлага

ААН Байгууллагуудад бий болох орон тооны талаар судалж үзэхэд 2019 онд шинээр 159 ажлын байр, 2020 онд 51, 2021 онд 34 ажлын байр шинээр бий болохоор байна.

Сэлэнгэ аймгийн Орхонтуул, Орхон, Баруунхараа, Цагааннуур, Баянгол, Сант сумуудад дуу хөгжмийн багш, биеийн тамирын багш, сургууль болон цэцэрлэгийн эмч нар дутагдалтай байгаа бол Баруунхараа, Орхон, Сүхбаатар сумд газар тариалан эрхлэгчид харьцангуй олон байдаг учир трактор, комбайнчин эрэлттэй байна.

2020, 2021 онуудад техникийн мэргэжил шаардсан орон тоонууд илүү шинээр бий болох ба 2021 онд Мандал суманд хавтангийн үйлдвэр шинээр баригдах төлөвлөгөөтэй байгаа ба 15 шинэ ажлын байр шинээр бий болохоор байна. Мөн тогооч, цэцэрлэгийн туслах багш, цэцэрлэгийн багш, дуу хөгжмийн багш, сантехникч, оёдолчин засварчин зэрэг ажлын байран дээр мэргэжилгүй болон өөр мэргэжлийн хүмүүс ажиллаж байна.

Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар сумын “Алтан тариа” ХХК нь нийт 220 ажилчидтай бөгөөд засварчин, малын эмч, трактор комбайнчин, саальчин, гагнуурчин, цахилгаанчин гэх мэт 16 хүнийг 2019 онд авч ажиллуулахаар байна (Хүснэгт 3.1.4).

Хүснэгт 3.1.4. Ажиллах хүчний эрэлт

№	Шинэ ажлын байрны нэр	Шинэ ажлын байранд ажиллах ажилтны орон тоо, хүн			Нийт	Орон нутаг
		2019	2020	2021		
	Бүгд	159	51	34	244	
1	Хавтангийн үйлдвэр			15	15	Мандал сум
2	Фермерчин	8	3	1	12	Сүхбаатар
3	Цэцэрлэгийн багш	6	3	1	10	Орхон, Сант, Баруунбүрэн, Орхонтуул
4	Туслах ажилтан	5	5		10	Сэлэнгэ, Орхонтуул, Мандал
5	Биеийн тамирын багш	5	2	2	9	Сант, Сүхбаатар, Номгон
6	Трактор комбайнчин	8			8	Ерөө, Баруунбүрэн сум

7	Эм зүйч	5	1	2	8	Түнхэл, Сүхбаатар
8	Сувилагч	5	2	1	8	Энэрэлт үйлст эмнэлэг
						Сэлэнгэ, Хүдэр
9	Эмч	7			7	Орхонтуул цэцэрлэг
						Хүдэр сургууль
						Мишээл цэцэрлэг
						Сүхбаатар 2-р цэцэрлэг
						Сүхбаатар 4-р цэцэрлэг
						Орхон сум
Сант, Цагааннуур						
10	Бүжгийн багш	4	2	1	7	Баянгол
11	Хөгжмийн багш	5	1		6	Орхонтуул ,Сант, Орхон
12	Тогооч	6	1	2	6	Сэлэнгэ, Баянгол
14	Үйлчлэгч	4	1		5	Орхонтуул сургууль
						Мандал
						Мандал
15	Агрономич	5			5	Хушаат
16	Сантехникч	3	1	1	5	Мандал, Баруунхараа, Сүхбаатар
17	Мужаан	4	1		5	Баянгол
18	Талх нарийн боовчин	3	1		4	Сүхбаатар
19	Бага ангийн багш	3	1		4	Сүхбаатар
20	Тоног төхөөрөмжийн инженер	1	1	2	4	Мандал
21	Цахилгаанчин	3	1		4	Сүхбаатар
22	Борлуулагч	2	1	1	4	Мандал
23	Нярав	1	2	1	4	Сүхбаатар , Сайхан сум
24	Галч	2	1		3	Орхонтуул
25	Инженер	2	1		3	Орхонтуул, Сайхан, Цагааннуур
26	Харуул	1	1	1	3	Сүхбаатар
27	Худалдааны төлөөлөгч	2	1		3	Сүхбаатар, Сайхан сум
29	Математикийн багш	2	1		3	Сүхбаатар 2-р сургууль
30	Оёдолчин	3			3	Баянгол, Сэлэнгэ төв
31	Ойн инженер	2	1		3	Ерөө сум
32	Гагнуурчин	3			3	Хушаат, Сүхбаатар
33	Банк санхүүгийн мэргэжилтэн	2	1		3	Цагааннуур
34	Сүүний технологич	2	1		3	Сүхбаатар
35	Жолооч	2	1		3	Зэлтэр, Ерөө
36	Зохион байгуулагч	1	1		2	Сайхан сум

37	Уулын хөрөөчин	1	1		2	Ерөө сум
38	Химийн багш	1	1		2	Орхон сум
39	Сургалтын менежер	1		1	2	Сүхбаатар 4-р сургууль
40	Зөгийчин	1		1	2	Шаамар
41	Түгээгч	1		1	2	Сүхбаатар
42	Мод бэлтгэгч	2			2	Мандал
43	Архив бичиг хэрэг	2			2	Мандал
44	Туслах багш	1	1		2	Орхон сум
46	арга зүйч	1	1		2	Сүхбаатар
47	Эрүүл ахуйч	1	1		2	Сүхбаатар
48	ХАБЭА ажилтан	1	1		2	Сүхбаатар
49	Ашиглалтын механик	1	1		2	Зэлтэр
50	Менежер	1	1		2	Сүхбаатар
51	Теллер	1	1		2	Мандал төрийн банк
52	Вип теллер	1	1		2	Мандал төрийн банк
53	Малын эмч	1	1		2	Сүхбаатар
54	Солонгос хэлний багш	1			1	Сүхбаатар
55	Нярай эмч	1			1	Сүхбаатар
56	Хүүхдийн эмч	1			1	Сүхбаатар
1.	Компьютер томографи	1			1	Мандал сум
58	Мэдээгүйжүүлэлтийн эмч	1			1	Сүхбаатар
59	Мэдрэлийн эмч	1			1	Сүхбаатар
60	Лаборонт хүнсний	1			1	Сайхан сум
61	Механик хүнсний	1			1	Сайхан сум
62	Биологийн багш	1			1	Сүхбаатар 2-р сургууль
63	Монгол хэлний багш	1			1	Сүхбаатар 2-р сургууль
64	Гадаад хэлний багш	1			1	Сүхбаатар 2-р сургууль
65	Уран зохиолын багш	1			1	Сүхбаатар 2-р сургууль
66	Харилцааны менежер	1			1	Сүхбаатар, Мандал
67	Вагон үзэгч багш	1			1	Сүхбаатар
68	Кассчин	1			1	Сүхбаатар
69	Эдийн засагч	1			1	Сүхбаатар голомт банк
70	Хүний нөөц	1			1	Сайхан сум
71	Борлуулалтын менежер	1			1	Сайхан сум
72	Эрхлэгч	1			1	Сүхбаатар Тэс петролиум
73	Мэс заслын эмч	1			1	Баянгол сум
74	Номын санч	1			1	Ерөө сум
75	Их эмч	1			1	Ерөө сум , Хүдэр, Сант

76	Эм найруулагч	1			1	Сүхбаатар
77	Дотуур байрны багш	1			1	Баруунбүрэн

3.1.2. Ажил эрхэлж буй залуучуудаас авсан санал асуулга

Уг судалгаанд Сэлэнгэ аймгийн 17 сумын 754 ажил, хөдөлмөр эрхлэж байгаа хүмүүс хамрагдсаны 38.2 хувийг Сүхбаатар, Мандал сумын иргэд эзэлж байна (Хүснэгт 3.1.2.1).

Хүснэгт 3.1.2.1. Судалгааны хамрагдсан сумын иргэд

		Давтамж	Хувь	Илэрхийлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
Сум	Орхон	20	2,7	2,7	2,7
	Шаамар	30	4,0	4,0	6,6
	Хүдэр	21	2,8	2,8	9,4
	Түшиг	30	4,0	4,0	13,4
	Цагаан нуур	40	5,3	5,3	18,7
	Баруун бүрэн	20	2,7	2,7	21,4
	Зүүн бүрэн	30	4,0	4,0	25,3
	Жавхлант	20	2,7	2,7	28,0
	Сант	30	4,0	4,0	32,0
	Баянгол	50	6,6	6,6	38,6
	Хушаат	20	2,7	2,7	41,2
	Сайхан	56	7,4	7,4	48,7
	Орхон туул	20	2,7	2,7	51,3
	Сүхбаатар	145	19,2	19,2	70,6
	Алтанбулаг	31	4,1	4,1	74,7
	Ерөө	32	4,2	4,2	78,9
	Мандал	159	21,1	21,1	100,0
	Нийт	754	100	100	

Түүнчлэн судалгаанд оролцогчдын 536 нь буюу 71.1 хувийг эмэгтэйчүүд, 15-34 насны залуучууд 82.8 хувийг тус тус эзлэж байна. (Хүснэгт 3.1.2.2.)

Хүснэгт 3.1.2.2. Таны нас * Таны хүйс

		Таны хүйс		Нийт
		эр	эм	
Таны нас	15-24	33	78	111
	24-34	156	357	513
	35-39	18	59	77
	40-45	5	24	29
	46-50	1	7	8
	51-60	5	11	16
Нийт		218	536	754

Судалгаанд оролцогчдын 67.7 хувь нь буюу 506 нь дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой, 11.4 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой иргэд эзлэж байна. эмэгтэйчүүдийн 74.3 хувь, эрэгтэйчүүдийн 60.2 хувийг дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой иргэд эзлэж байна.

Хүснэгт 3.1.2.3. Боловсролын байдал

Таны боловсролын байдал?	Таны хүйс		Нийт	Дүнд эзлэх хувь
	эр	эм		
Дипломын болон бакалаврын дээд	130	376	506	67.7
Бүрэн дунд	31	54	85	11.4
Магистр, доктор	8	43	51	6.8
Тусгай мэргэжлийн дунд	13	32	45	6.0
Техникийн болон мэргэжлийн	20	18	38	5.1
Суурь	8	3	11	1.5
Боловсролгүй	4	4	8	1.1
Бага	2	1	3	0.4
Нийт	216	531	747	100.0

Бидний авсан судалгаанд төсвийн байгууллага 505 буюу 67.0 хувь, хувьцаат компани 49 буюу 6.5 хувь, хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани 135 буюу 17.9 хувь, төрийн өмчит хувьцаат компани 20 буюу 2.7 хувьтай тус тус оролцсон байна (Хүснэгт 3.1.2.4).

Хүснэгт 3.1.2.4. Байгууллагын хариуцлагын хэлбэр

		Давтамж	Хувь	Илэрхийлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
Хувилбар	Төсвийн байгууллага	505	67.0	68.2	68.2
	Хувьцаат компани	49	6.5	6.6	74.8
	Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани	135	17.9	18.2	93.0
	Төрийн өмчит хувьцаат компани	20	2.7	2.7	95.7
	Орон нутгийн өмчит компани	1	1	1	95.8
	Хоршоо	1	1	1	96.0
	Нөхөрлөл	3	4	4	96.4
	Төрийн бус байгууллага	8	1.1	1.1	97.4
	Бусад	19	2.5	2.6	100.0
	дүн	741	98.3	100.0	
Орхигдсон утга		13	1.7		
Нийт		754	100.0		

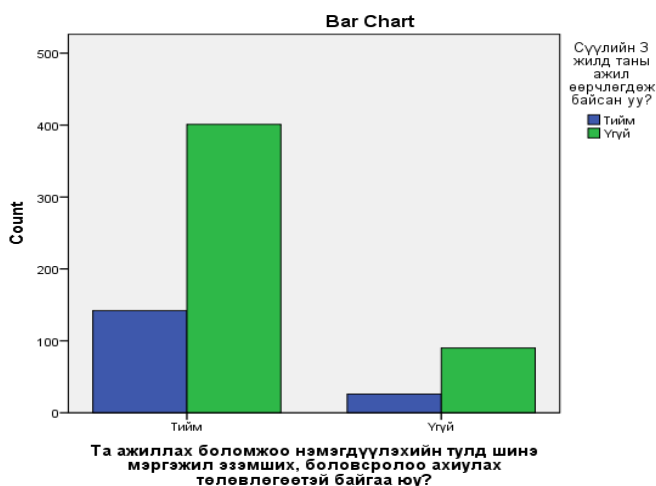
Сургуулиа төгсөөд аймагтаа ажиллах эсэхийг судалгаанд оролцогчдоос асууж үзэхэд 79.6 хувь нь буюу 572 иргэн тийм гэж хариулсан байгаа нь тун сайн үзүүлэлт юм. (Хүснэгт 3.1.2.5).

Хүснэгт 3.1.2.5. Аймагтаа ажиллах эсэх

д/д	Таны хувьд ажиллах ямар нөхцөл хамгийн чухал вэ?	Сургуулиа төгсөөд аймагтаа ажиллаж байгаа юу?		Нийт
		Тийм	Үгүй	
1.	Өндөр цалин хөлс	474	108	582
2.	Албаны унаа, гар утас	0	3	3
3.	Эрүүл мэндийн даатгал	30	7	37
4.	Сургалт	15	5	20
5.	Хоол, унааны зардлын хөнгөлөлт	1	0	1
6.	Хүүхдийн сургалтын төлбөрийн туслалцаа	6	2	8
7.	Өндөр насны нэмэлт тэтгэвэр олгох тогтолцоо	6	3	9
8.	Орон сууцаар хангах	24	13	37
9.	Бусад	16	6	22
	Нийт	572	147	719

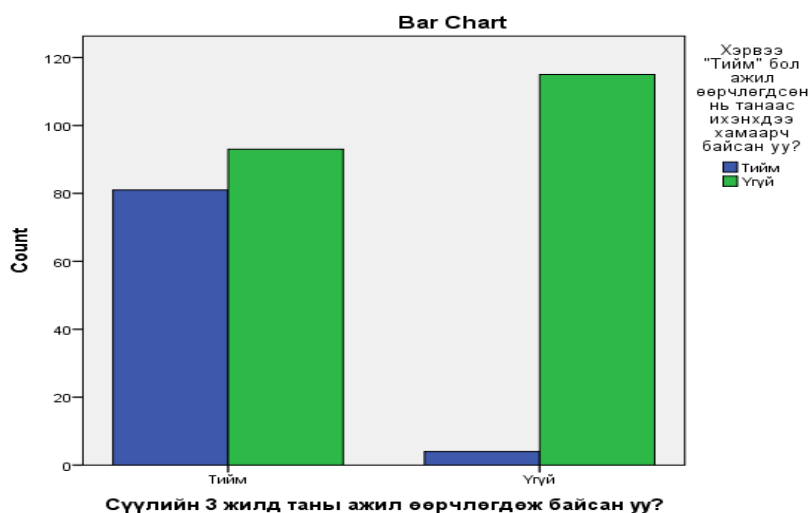
Судалгаанд оролцогчдоос сүүлийн 3 жилд таны ажил өөрчлөгдөж байсан уу? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчдын 659 хүн буюу 87.4

хувь нь хариулт өгсний 168 нь буюу 25.5 хувь нь өөрчлөгдөж байсан, үлдсэн 74.5 хувь нь үгүй гэж хариулсан байна (Зураг 3.1.2.1).

Зураг 3.1.2.1. Ажил, мэргэжил өөрчлөгдөж байсан эсэх

Хэрвээ ажил өөрчлөгдсөн бол танаас ихэнхдээ хамаарч байсан уу? гэсэн асуултанд 85 хүн буюу 50,6 хувь тийм гэж хариулсан байна (Зураг 3.1.2.2).

Зураг 3.1.1.2. Ажил өөрчлөгдсөн байдал, шалтгаан

Сүүлийн 3 жилд ажиллагчдын ажил өөрчлөгдөхөд нөлөөлсөн шалтгааныг тодруулахад 48.2 хувь нь цалин хөлс бага, 27.2 хувь нь мэргэжлийн бус ажил хийж байсан, 14.9 хувь нь шууд удирдаж буй

ажилтны арга барил хэцүү байсан гэсэн хариултыг тус тус өгчээ. Эндээс ААН, байгууллагын удирдлагууд ажилтнаа тогтвор суурьшилтай ажиллуулахын тулд цалин хөлсийг оновчтой зөв тогтоох, удирдлагын арга барилыг сайжруулахад анхаарах шаардлагатай нь харагдаж байгаа юм.

Хүснэгт 3.1.2.6. Ажил өөрчлөгдөж байсан шалтгаан

		Хэрвээ "Тийм" бол ямар шалтгаантай байсан бэ?					Нийт
		Цалин хөлс бага байсан.	Ажил сонирхолгүй байсан.	Хамтран олонтойгоо баг болж ажиллаж чалахгүй байсан	Мэргэжлийн бус ажил хийж байсан.	Шууд удирдаж буй ажилтны арга барил хэцүү байсан.	
Сүүлийн 3 жилд таны ажил өөрчлөгдөж байсан уу?	Тийм	55	8	3	31	17	114
	Үгүй	17	8	4	5	1	35
Нийт		72	16	7	36	18	149

Судалгаанд оролцогчдын 90.1 хувь нь 250.0-850.0 мянган төгрөгийн цалин хөлс авдаг байна (Хүснэгт 3.1.2.7).

Хүснэгт 3.1.2.7. Цалин хөлс

		Давтамж	Хувь	Дүнд эзлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
Хувилбар	250000-400000	140	18.6	19.0	19.0
	400000-600000	385	51.1	52.3	71.3
	600000-850000	138	18.3	18.8	90.1
	850000-1000000	48	6.4	6.5	96.6
	1000000-аас дээш төгрөг	25	3.3	3.4	100.0
	Дүн	736	97.6	100.0	
Хариулаагүй		18	2.4		
Нийт		754	100.0		

Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа юу? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчдын 63.4 хувь нь тийм гэж хариулжээ. (Хүснэгт 3.1.2.8)

Хүснэгт 3.1.2.8. Сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа байдал

		Давтамж	Хувь	Дүнд эзлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
Хувилбар	Тийм	478	63.4	73.2	73.2
	Үгүй	175	23.2	26.8	100.0
	Дүн	653	86.6	100.0	
Хариулаагүй		101	13.4		
Нийт		754	100.0		

3.1.3. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээс авсан санал асуулга

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэлтийн судалгааны зорилго нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч нэгжүүдийн өргөжих боломж, ажиллах хүчний эрэлтийн тоон ба чанарын судалгааг гаргаж, тэдгээрийн аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлд эзлэх байр суурийг тодорхойлох, нягтлан зэрэгцүүлэхэд голлон чиглэгдсэн юм.

Сэлэнгэ аймгийн 19-25 насны 6, 26-35 насны 49, 36-45 насны 127, 46-55 насны 83, 55-60 насны 30, 61-ээс дээш насны 24, нийт 319 хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид судалгаанд хамрагдсан байна (Хүснэгт 3.1.3.1).

Хүснэгт 3.1.3.1. Судалгаанд хамрагдсан ХХЭ-ийн нас (сумдаар)

№		19-25	26-35	36-45	46-55	55-60	60-с дээш	Нийт	Хувь
1.	Алтанбулаг		6	7	3	2	1	19	6.0
2.	Баруунбүрэн		3	2	2	2		9	2.8
3.	Баянгол		4	9	5	2		20	6.3
4.	Ерөө		6	7	3	1	2	19	6.0
5.	Жавхлант		1	4	3		2	10	3.1
6.	Зүүнбүрэн		4	6	5	2		17	5.3
7.	Мандал	1	8	20	9	3	1	42	13.2
8.	Орхон сум			3	3	2	2	10	3.1
9.	Орхонтуул	2	2	3	4			11	3.4
10.	Сайхан		4	9	11	3	4	31	9.7
11.	Сант		1	2	4	2	1	10	3.1
12.	Сүхбаатар	1	4	22	6	4	7	44	13.8
13.	Түшиг			5	3	2		10	3.1

14.	Хушаат			4	3	1		8	2.5
15.	Хүдэр сум	2	2	9	3	2	2	20	6.3
16.	Цагааннуур		2	8	7	1	1	19	6.0
17.	Шаамар		2	7	9	1	1	20	6,2
	Нийт	6	49	127	83	30	24		
	Хувиар	1.9	15.4	39.8	26.0	9.4	7.5	319	100.0

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн нас хүйсний хамаарал, 71.2% нь эмэгтэй, 28.8% нь эрэгтэй, бизнес эрхлэгчдийн 39.8% нь 36-45 насны иргэд, 26% нь 45-50 насны иргэд, 15.4 % нь 26-35 насны иргэд 9.4% нь 55-60 насны иргэд байгаагаас үзэхэд хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх нь идэр насны хүмүүс байна (Хүснэгт 3.1.3.2).

Хүснэгт 3.1.3.2. Судалгаанд хамрагдсан ХХЭ-ийн нас, хүйс

№	Нас/хүйс	Эр	Эм	Нийт	Хувь
1.	19-25	3	3	6	1.9
2.	26-35	19	30	49	15.4
3.	36-45	40	87	127	39.8
4.	46-55	20	63	83	26.0
5.	55-60	2	28	30	9.4
6.	60-с дээш	8	16	24	7.5
7.	Нийт	92	227	319	100.0
8.	Хувь	28.8	71.2		

Эрхэлж байгаа үйл ажиллагааны чиглэлээр авч үзвэл 146 буюу 45.8 % нь үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа, 76 буюу 23.8 % нь ХАА, 40 буюу 12.5 бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа 1-10 буюу 0.3-3.1, нь бусад үйлчилгээг тус тус эрхэлдэг байна (Хүснэгт 3.1.3.3).

Хүснэгт 3.1.3.3. Эрхэлж буй үйл ажиллагааны чиглэл

Дд	Үйд ажиллагааны чиглэл	Тоо	Хувь
1	Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	146	45.8
2	Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	76	23.8
3	Бөөний болон жижиглэн худалдаа: Машин болон мотоциклын засвар үйлчилгээ	40	12.5
4	Зочид буудал, байр, нийтийн хоолны үйлчилгээ	10	3.1
5	Боловсруулах үйлдвэр	9	2.8

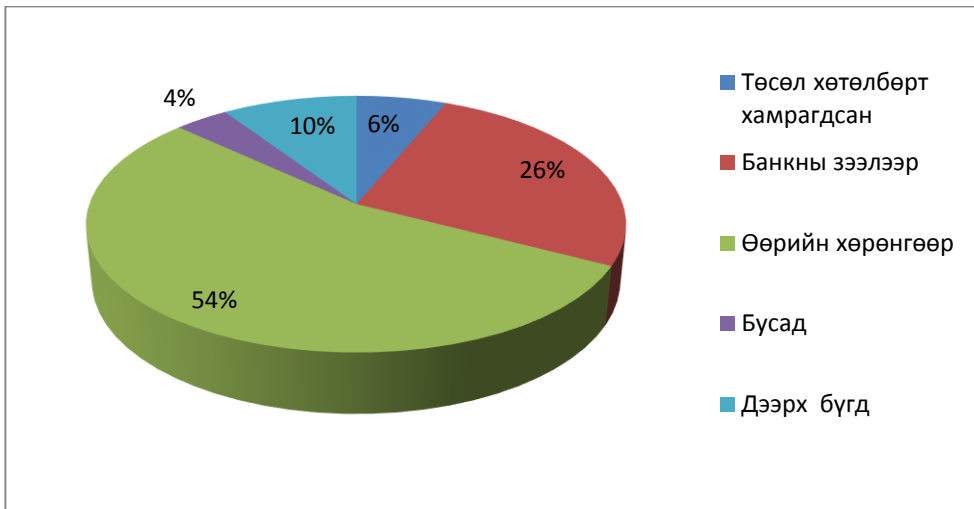
6	Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	4	1.3
7	Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	3	0.9
8	Боловсрол	3	0.9
9	Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	2	0.6
10	Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	1	0.3
11	Мэдээлэл холбоо	1	0.3
12	Хариулаагүй	24	7.5
	Нийт	319	100.0

Хувиараа бизнес эрхлэгчдийг насны бүлэг, ажилласан жилээр нь авч үзвэл 1 жил хүртэл ажилласан бизнес эрхлэгчдийн 12 нь 26-35 насны иргэд, 2-3 жил үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа нь 22 иргэн, 4-5 жил үйл ажиллагаа явуулж байгаа 15 иргэн, 5-с дээш үйл ажиллагаа явуулж байгаа 85 иргэн нь 36-45 насны хүмүүс байгаа нь уг аймгийн хувиараа бизнес эрхлэгчдийн зонхилох хувь нь 36-45 насны иргэд байна. Мөн бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлээд 5-дээш жил болсон иргэд ихэнх хувийг эзэлж байна (Хүснэгт 3.1.3.4).

Хүснэгт 3.1.3.4. Бизнесийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй жил,
судалгаанд хамрагдагчдын нас

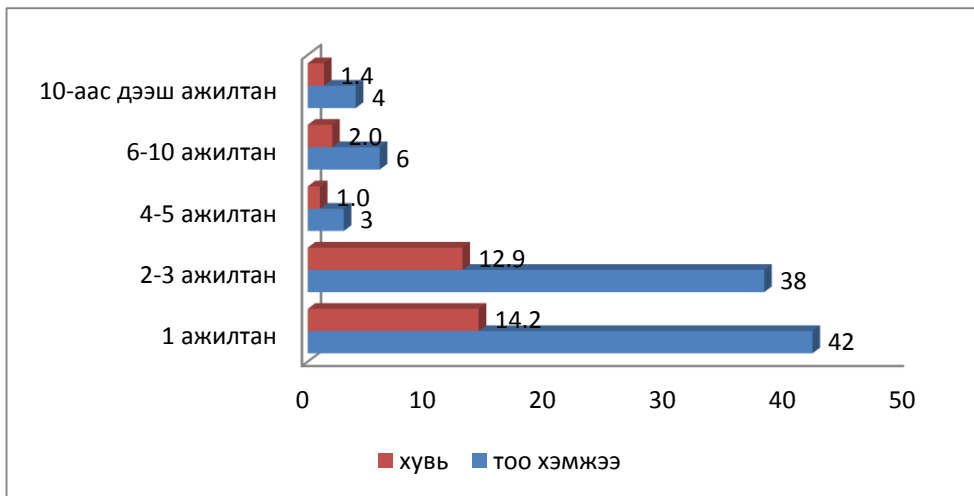
№	Нас /Эрхэлсэн хугацаа	1 жил хүртэл	2-3 жил	4-5 жил	5-с дээш жил	Нийт	Хувь
1	19-25	2	3		2	7	2
2	26-35	12	10	9	25	56	18
3	36-45	10	22	15	85	132	41
4	46-55	2	2	2	73	79	25
5	56-60	2	5	1	15	23	7
6	60-с дээр			3	19	22	7
	Нийт	28	42	30	219	319	100

Хувиараа бизнес эрхлэгчдийн санхүүжилтын эх үүсвэрээ хэрхэн шийддэг нь чухал асуудлын нэг юм. Сэлэнгэ аймгийн хэмжээгээр судалгаанд хамрагдагчдын 54% нь өөрийн хөрөнгөөр, 26% нь банкны зээлээр, 10% аль алинаар нь, 6% нь төсөлд хамрагдсан, 4% нь бусад зүйлээр санхүүждэг байна.

Зураг 3.1.3.1. Үйл ажиллагааныхаа санхүүгийн эх үүсвэрийг шийддэг байдал

Судалгаанд хамрагдсан хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 42 буюу 14.2% нь 1 ажилтантай, 38 буюу 12.9% нь 2-3 ажилтантай, 6 буюу 2% нь 6-10 ажилтантай, 4 буюу 1.4 10-аас дээш ажилтантай, 3 буюу 1% нь 4-5 ажилтантай байгаа нь бизнесийн цар хүрээг илэрхийлэх үзүүлэлт болж байна (Зураг 3.1.3.2).

Зураг 3.1.3.2 Танай ажиллагсдын тоо

Судалгаанд оролцсон ХХЭ-ийн ажиллагчдын 111 буюу 34.8% нь бүрэн дунд, 65 буюу 20.4% нь дипломын болон бакалавр, 56 буюу 17.6% нь, техникийн болон мэргэжлийн, 38 буюу 11.9% нь тусгай мэргэжлийн, 37 буюу 11.6% нь, бүрэн бус дунд, 6 буюу 1.9% нь огт

боловсролгүй буюу бага боловсролтой ажиллагчид байна (Хүснэгт 3.1.3.5).

Хүснэгт 3.1.3.5. Ажиллагчдын мэргэжлийн боловсролын түвшин

№	Нийт	319	100.0
1.	Бүрэн дунд	111	34.8
2.	Дипломын болон бакалаврын дээд	65	20.4
3.	Техникийн болон мэргэжлийн	56	17.6
4.	Тусгай мэргэжлийн дунд	38	11.9
5.	Суурь	37	11.6
6.	Боловсролгүй	6	1.9
7.	Бага	6	1.9
8.	Магистр, доктор	0	0.0

Сэлэнгэ аймгийн судалгаанд хамрагдсан хувиараа бизнес эрхлэгчдийн 30 орчим хувь нь ажиллах хүчний цалингийн мэдээллийг өгсөн ба тэдний ажиллагчдын 58% нь 250 000-400 000 төг, 17% хувь нь 400 000-600 000 мян.төг, 17% нь 600 000-850 000, 8% нь 850 000-1 000 000 төгрөгний цалинтай байгаа нь улсын дунджаас харьцангуй доогуур байна.

Харамсалтай нь судалгаанд хамрагсдын 217 буюу 70.2 % нь цалингийн тухай мэдээллээ бичих хүсэлгүй байна. Мөн 5-аас дээш жил үйл ажиллагаагаа явуулж буй хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ажилчдыг илүү цалинжуулдаг нь хүснэгтээс харагдаж байна. (Хүснэгт 3.1.3.6).

Хүснэгт 3.1.3.6. Байгууллагын ажиллагчдын дундаж цалин

№	Дундаж цалин/Эрхэлсэн хугацаа	1 жил хүртэл	2-3 жил	4-5 жил	5-с дээш жил	Нийт	Хувь
1.	250000-400000 төг	1	2	2	2	7	58
2.	400000-600000 төг			1	1	2	17
3.	600000-850000 төг				2	2	17
4.	850000-1000000 төг				1	1	8
5.	1000000-аас төг дээш				0	0	0
	Хариулаагүй					217	70.2
	Нийт	1	2	3	6	12	100

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 57.7 % нь цаашид үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх сонирхолтой байхад 25.7% нь эсрэг саналтай байна. Харин 17.2% нь хариулаагүй байна. (Хүснэгт 3.1.3.7).

Хүснэгт 3.1.3.7. ААН болж өргөжих сонирхолтой эсэх

Цаашид ААН болж өргөжих сонирхолтой юу?		
Тийм	182	57.1
Үгүй	82	25.7
Хариулаагүй	55	17.2
Нийт	319	100

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд 2019 онд 184 ажилтан шаардлагатай байгаагаас оёдолчин, ХАА-н мэргэжилтэн, худалгач, тогооч, мал зүйч, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэгч, зөгийчин мэргэжлийн мэргэжилтэн шаардлагатай байна. Харин 2020 онд 72, 2021 онд 50 ажилтан нийт 306 ажилтан шаардлагатай байна. (Хүснэгт 3.1.3.8)

Хүснэгт 3.1.3.8. Ажиллах хүчний эрэлт

дд	Ажлын байр	2019	2020	2021	Нийт
Үйлдвэрлэл үйлчилгээний үндсэн мэргэжлийн ажилчин					
1	Оёдолчин	11	5	7	23
2	ХАА-н мэргэжилтэн	17			17
3	Худалдагч	7	5	1	13
4	Тогооч	10	3		13
5	Мал зүйч	2	2	4	8
6	Сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэгч	1	2	5	8
7	Зөгийчин	3	2	2	7
8	Нарийн боовчин	7			7
9	Үсчин	4	1	1	6
10	Автын засварчин	2	4		6
11	Ногоочин	2	2	1	5
12	Мужаан	1	2		3
13	Туслах оёдолчин	1	1	1	3
14	Маникьюр	2	1		3
15	Гоо сайханч	2	1		3
16	Гуталчин	1	1		2
17	Хүнсний технологич	2			2
18	Гагнуурчин	2			2

19	Эсгүүрчин	1			1
20	Авто засварчин		1		1
21	Нярав	1			1
22	Агро техник	1			1
23	Зөөгч	1			1
24	Цахилгаанчин	1			1
25	Автоын цахилгаанчин	1			1
26	Борлуулагч	1			1
27	Трактор комбайнчин	1			1
28	МАА-н ажилтан			1	1
29	Зоотехникч	1			1
30	Программист	1			1
31	Малын эмч	1			1
32	Педикьер		1		1
	Дүн	88	34	23	145
Мэргэжлийн туслах ажилчин					
1	Мэргэжлийн туслах ажилтан	15	10	9	34
2	туслах ногоочин	15			15
3	Мэргэжлийн туслах ажилтан мужаан	5	5	2	12
4	Туслах тогооч	5			5
5	Туслах оёдолчин	1	1	1	3
6	Авто засварчины туслах	1			1
	Дүн	42	16	12	70
Түр ба улирлын ажилчин /Боловсрол шаардахгүй/					
1	Туслах малчин	28	6	3	37
2	Түр ажилчин	19	9	5	33
3	Энгийн ажилтан	2	3	5	10
4	Саальчин	1	2	1	4
5	Малчин	1	2	1	4
	Дүн	51	22	15	88
Мэргэжил боловсрол шаардахгүй энгийн ажилчин					
1	Үйлчлэгч	2			2
2	Оёдолчин	1			1
	Дүн	3	0	0	3
	Нийт	184	72	50	306

3.1.4. Малчин өрхөөс авсан санал асуулга

Сэлэнгэ аймаг нь 2017 оны малын тоо 1509925 толгой болж урьд оноос 89.8 мянган толгой буюу 5.6 хувиар буурсан. Нийт малтай өрхийн тоо 9541 болсон нь 2016 онтой харьцуулахад 24 өрхөөр

хасагдсан байна. 200 хүртэлх малтай 7171 өрх, 201-999 хүртэлх малтай 2220 өрх, 1000 болон түүнээс дээш малтай 150 өрх 2017 онд тоологдсон байна.¹

Хүснэгт 3.1.4.1. 2017 оны мал тооллогын дүнгээр малын тоо²

дд	Сумын нэр	Бүгд	Адуу	Үхэр	Тэмээ	Хонь	Ямаа
Бүгд		1,509,925	95,447	218,403	507	699,295	496,273
1	Сүхбаатар	21,116	1,902	5,758		6,216	7,240
2	Алтанбулаг	52,148	2,987	10,046	2	24,425	14,688
3	Баруунбүрэн	170,822	9,540	16,874	49	87,021	57,338
4	Баянгол	138,559	9,059	16,635		71,845	41,020
5	Ерөө	63,642	4,958	11,991		25,351	21,342
6	Жавхлант	82,135	4,675	10,054		38,929	28,477
7	Зүүнбүрэн	69,775	3,868	11,390		31,274	23,243
8	Мандал	101,674	11,818	27,224	50	32,376	30,206
9	Орхон	104,946	6,374	13,131		45,865	39,576
10	Орхонтуул	184,757	13,068	16,977	403	88,264	66,045
11	Сайхан	93,147	5,870	13,144		43,972	30,161
12	Сант	83,054	4,556	11,347	3	40,694	26,454
13	Түшиг	58,832	3,383	9,257		28,099	18,093
14	Хүдэр	28,432	2,700	7,875		10,374	7,483
15	Хушаат	72,988	2,977	9,899		35,755	24,357
16	Цагааннуур	162,235	6,056	20,161		81,572	54,446
17	Шаамар	21,663	1,656	6,640		7,263	6,104

Сэлэнгэ аймгийн хэмжээгээр 8278 малчид байгаагийн 2463 нь буюу 29.8 хувь нь 16-34 насных, 4704 нь буюу 56.8 хувь нь 35-54 насны эм, 35-59 насны эрэгтэйчүүд, үлдсэн 13.4 хувийг 55 ба түүнээс дээш насны эм, 60 ба түүнээс дээш насны эрэгтэйчүүд эзлэж байна (Хүснэгт 3.1.4.2).

¹ http://www.selenge.nso.mn/uploads/users/75/files/2017_12-%D1%81%D0%B0%D1%80-emhetgel%20negtgel_1.pdf

² http://www.selenge.nso.mn/uploads/users/75/files/2017_12-%D1%81%D0%B0%D1%80-emhetgel%20negtgel_1.pdf

Хүснэгт 3.1.4.2. Малчдын тоо

дд	Сумын нэр	Нийт малчдын тоо	Бусад	16-34 насны	35-54 насны эм, 35-59 насны эр	55 ба түүнээс дээш насны эм, 60ба түүнээс дээш насны эр	нийт малчдаас эрэгтэй	Нийт малчдаас эмэгтэй
	Бүгд	8,278	14	2,463	4,704	1,097	4,808	3,470
1	Сүхбаатар	199		38	149	12	128	71
2	Алтанбулаг	399	1	96	231	71	225	174
3	Баруунбүрэн	894		313	448	133	495	399
4	Баянгол	719		156	434	129	409	310
5	Ерөө	498		143	302	53	269	229
6	Жавхлант	485		149	261	75	305	180
7	Зүүнбүрэн	498	1	171	276	50	286	212
8	Мандал	916	5	213	533	165	510	406
9	Орхон	389	1	108	233	47	226	163
10	Орхонтуул	696		214	407	75	438	258
11	Сайхан	411		122	252	37	244	167
12	Сант	426	1	140	242	43	259	167
13	Түшиг	148		45	85	18	106	42
14	Хүдэр	165		57	82	26	109	56
15	Хушаат	437	4	140	237	56	243	194
16	Цагааннуур	830	1	326	418	85	455	375
17	Шаамар	168		32	114	22	101	67

Малчин өрхөөс авсан судалгаанд нийт 158 өрх хамрагдсаны 5-6 гишүүнтэй өрх гэр 45.6 хувийг, 3-4 гишүүнтэй өрх 32.3 хувийг эзлэж байгаа байна (Хүснэгт 3.1.4.3).

Хүснэгт 3.1.4.3. Ам бүлийн тоо

Ам бүлийн тоо	Өрх	Дүнд эзлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
1 - 2	17	10.8	10.8
3 - 4	51	32.3	43.0
5 - 6	72	45.6	88.6
7-дээш	16	10.1	98.7
бөглөөгүй	2	1.3	100.0
Нийт дүн	158	100	

Судалгаанд оролцсон малчин өрхийн 82.9 хувь нь буюу 130 өрх 501-ээс толгой малтай, 11 өрх буюу 7.0 хувь нь 101-300 толгой малтай, 9

өрх буюу 5.7 хувь нь 301-500 толгой малтай, 5 өрх буюу 3.2 хувь нь 100 хүртэл толгой малтай өрх байна (Хүснэгт 3.1.4.4).

Хүснэгт 3.1.4.4. Малын тоо

Малын тоо	Ам бүлийн тоо					Нийт тоо	Хувиар
	1-2	3-4	5-6	7-оос дээш	Хариулаагүй		
100 хүртэл	1	2	2			5	3.2
101-300	1	9	1			11	7.0
301-500		2	6	1		9	5.7
501-1000	10	24	49	12		95	60.1
1000-аас дээш	5	13	13	5		36	22.8
Хариулаагүй			1		1	2	1.3
Нийт	17	50	72	18	1	158	100.0

Судалгаанд оролцогч малчин өрхийн 50.6 хувь нь нийгмийн даатгалд хамрагдсан, үлдсэн 39.9 хувь нь хамрагдаагүй байна. Иймд малчидад нийгмийн даатгалд хамрагдахын ач холбогдлын талаар сургалт явуулах, мэдээллээр хангах хэрэгтэй байна (Хүснэгт 3.1.4.5).

Хүснэгт 3.1.4.5. Нийгмийн даатгалд хамрагдсан байдал

Ам бүлийн тоо	тийм	үгүй	Тэтгэвэрт	Хариулаагүй	Нийт тоо	Хувиар
1-2	9	4	1	3	17	10.8
3-4	27	21		2	50	31.6
5-6	32	33		7	72	45.6
7-оос дээш	12	5		1	18	11.4
Хариулаагүй				1	1	0.6
Нийт тоо	80	63	1	14	158	100.0
хувиар	50.6	39.9	0.6	8.9	100.0	

Судалгаанд оролцсон малчин өрхүүдээс 62.6 хувь нь туслах малчингүй, 58 өрх буюу 37.4 хувь нь туслах малчин авч ажиллуулдаг байна. Малын тоогоор нь авч үзвэл 501-дээш толгой малтай өрх туслах малчинг авч ажиллуулж байна (Хүснэгт 3.1.4.6).

Хүснэгт 3.1.4.6. Туслах малчин

Малын тоо	Туслах малчин		Нийт
	тийм	үгүй	
100 хүртэл	2	3	5
101-300	3	8	11
301-500	1	8	9
501-1000	35	59	94
1000-аас дээш	17	19	36
Нийт	58	97	155
Хувь	37.4	62.6	100.0

Туслах малчинтайгаа хөдөлмөрийн гэрээ байгуулдаг эсэхийг судалгаанд оролцогчдоос асуухад туслах малчинтай өрхийн 54 нь буюу 93.1 хувь нь хөдөлмөрийн гэрээтэй байгуулдаг байна. Хөдөлмөрийн гэрээг бичгээр байгуулсан малчин өрх 5 буюу 8.6 хувийг эзлэж байгаа нь хөдөлмөрийн тухай хуулийг зөрчиж байгаа явдал юм. Амаар байгуулсан гэрээг хөдөлмөрийн гэрээ байгуулсан гэж үзэх үү? гэдэг асуудал гарч байна (Хүснэгт 3.1.4.7).

Хүснэгт 3.1.4.7. Хөдөлмөрийн гэрээ

Малын тоо	Хөдөлмөрийн гэрээтэй эсэх			Нийт
	Амаар байгуулсан	Бичгээр байгуулсан	үгүй	
100 хүртэл	2			2
101-300	3			3
301-500	1			1
501-1000	30	4	1	35
1000-аас дээш	13	1	3	17
Нийт	49	5	4	58
Хувь	84.5	8.6	6.9	100.0

Туслах малчин авч ажиллуулж байгаа малчин өрхийн 50.0 хувь нь бэлэн мөнгөөр цалинжуулж, үлдсэн 22.4 хувь нь малжуулдаг, үлдсэн 27.6 хувь нь мөнгөн бус хэлбэрээр болон цалинг хослуулан олгодог байна (Хүснэгт 3.1.4.8).

Хүснэгт 3.1.4.8. Туслах малчинд олгож буй цалин

Малын тоо	Бэлэн мөнгө	Мөнгөн бус хэлбэрээр	Малжуулах	Холимог	нийт
100 хүртэл	1	1		1	3
101-300		1		2	3
301-500				1	1
501-1000	17	4	13		34
1000-аас дээш	11	2		4	17
Нийт	29	8	13	8	58
Хувь	50.0	13.8	22.4	13.8	100.0

Туслах малчин жилийн аль улиралд авч ажиллуулдаг талаар судлахад 38 малчин өрх буюу 65.5 хувь жилийн турш ажиллуулдаг, 13 буюу 22.4 хувь нь хаврын улиралд үлдсэн 12.1 хувь нь өвөл, хаврын улиралд туслах малчин ажиллуулдаг байна (Хүснэгт 3.1.4.9).

Хүснэгт 3.1.4.9. Жилийн аль улиралд туслах малчин ажиллуулдаг байдал

Малын тоо	Жилийн турш	Хаврын улиралд	Өвөл, хавар	нийт
100 хүртэл	3			3
101-300	2		1	3
301-500			1	1
501-1000	23	8	3	35
1000-аас дээш	10	5	2	17
Нийт	38	13	7	58
Хувь	65.5	22.4	12.1	100

Та цаашид туслах малчин авч ажиллуулах уу? гэсэн асуултанд судалгаанд ороцлогчдын 83 малчин өрх буюу 52.9 хувь нь 2019-2021 онд туслах малчин авна гэж хариулсан байна (Хүснэгт 3.1.4.10).

Хүснэгт 3.1.4.10. Туслах малчны хэрэгцээ

Малын тоо	тийм	үгүй	нийт
100 хүртэл	3	2	5
101-300	8	4	12
301-500	3	6	9
501-1000	44	51	95
1000-аас дээш	25	11	36
Нийт	83	74	157
Хувь	52.9	47.1	100.0

Туслах малчны хэрэгцээний таамаглалаас үзэхэд 2019 онд 54, 2020 онд 37, 2021 онд 20 туслах малчин шаардлагатай байна. Энэ асуултанд 1000-аас дээш толгой малтай өрхийн ихээхэн нь туслах малчин авахаар байна. Бас 1 анхаарал татсан асуулт бол 100 хүртэл толгой малтай 1 ам бүлтэй, 3-4 ам бүлтэй өрх туслах малчин авахаар санал өгсөн бөгөөд тэд үйл ажиллагаагаа өргөжүүлж ХХК болох хүсэлтэй байна (Хүснэгт 3.1.4.11).

Хүснэгт 3.1.4.11. Хэрэгцээт малчны тоо

Хүний тоо	2019	2020	2021	Нийт
1	38	25	13	76
2	14	10	7	31
Гэр бүлээр нь	2	2		4
Нийт	54	37	20	111

Хэсгийн дүгнэлт

1. Ажил олгогч ААНБайгууллагын судалгаанд 250 байгууллага оролцсоноос 44.1% нь худалдаа үйлчилгээ үзүүлдэг дэлгүүр, ус суваг, 32.4% нь төрийн байгууллагууд, 13.4% нь үйлдвэрлэлийн салбар, 10.1% нь ХАА-н салбарын аж ахуй нэгжүүд байна.

Судалгаанд оролцсон аж ахуй нэгж, байгууллагуудын нийт ажилчдын 80% нь үндсэн, 12.4 % нь гэрээт, 7.6 % нь түр ажилчид байна.

Судалгаанд хамрагдагсдын 30% нь 1сая төгрөгөөс дээш, 27% нь 450.0-650.0 мянган төгрөг, 17% нь 850.0-1 сая төгрөг, 12% нь 350.0-450.0 мянган төгрөг, 7% нь 250.0-350.0 мянган төгрөг, 6% нь 650.0-850.0 мянган төгрөгийн цалинтай байна. Хамгийн өндөр цалинтай хэсэг (30%)-ийн 68.2%-ийг үндсэн үйлдвэрлэл үйлчилгээний ажилтнууд эзэлж байгаа нь нарийн мэргэжлийн ажиллагчдын хөдөлмөрийн үнэлэмжийг харуулж байна.

Судалгаанд хамрагдагсдын 64% нь өөрийн хүсэлтээр, үлдсэн 36% ямар нэгэн ур чадвар дутмаг, хариуцлага алдсанаас болж ажлаас чөлөөлөгдсөн байна.

Өнөөгийн байдлаар судалгаанд хамрагдсан аж ахуй нэгжүүдэд сул орон тоо 63 байгаагаас техникч, тогооч, уул уурхайн инженер, цахилгаанчин, сантехникч гэх мэт мэргэжлийн орон тоо дутмаг байна. Харин техникч, тракторчин, сантехникч, цахилгаанчин, барилгачин, цэцэрлэгийн багш, цэцэрлэгийн туслах багш, дуу хөгжмийн багш, малын эмч, оёдолчин, засварчин зэрэг орон тоон дээр мэргэжлийн бус болон мэргэжилгүй хүмүүс ажиллаж байгаа нь дээрх мэргэжлүүдийн эрэлт их, шаардлагатай урт болон богино хугацааны сургалтанд хамруулах хэрэгцээ байгааг харуулж байна.

Судалгаанд 250 ААНБайгууллагаас 2019 онд 135 хүн, эмэгтэй 71.1% эрэгтэй 28.9%, 2020 онд 85 хүн, эмэгтэй 75.3% эрэгтэй 24.7%, 2021 онд 62 хүн, эмэгтэй 68.6% эрэгтэй 34.4%, 2022 онд 51 хүн, эмэгтэй 68.6% эрэгтэй 31.4%, 2023 онд 73 хүн, эмэгтэй 56.2% эрэгтэй 43.8% тус тус тэтгэвэрт гарахаар байна.

ААНБайгууллагуудад 2019 онд шинээр 159 ажлын байр, 2020 онд 51, 2021 онд 34 ажлын байр шинээр бий болохоор байна.

Сэлэнгэ аймгийн Орхонтуул, Орхон, Баянгол, Цагааннуур, Баянгол, Сант сумуудад дуу хөгжмийн багш, биеийн тамирын багш, сургууль болон цэцэрлэгийн эмч нар дутагдалтай байгаа бол тариалангийн бүсийн Баянгол, Орхон, Сүхбаатар сумдад трактор, комбайнчны мэргэжил эрэлттэй байна.

Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар сумын “Алтан тариа” ХХК нь нийт 220 ажилчидтай бөгөөд засварчин, малын эмч, троктар комбайнчин, саальчин, гагнуурчин, цахилгаанчин, гэх мэт 16 хүн 2019 онд авч ажиллуулахаар байна.

2021 онд Мандал суманд хавтангийн үйлдвэр шинээр баригдах төлөвлөгөөтэй байгаа ба 15 шинэ ажлын байр шинээр бий болохоор байна.

2. Судалгаанд 19 сумын 754 ажиллаж буй залуучууд хамрагдсанаас 38.2%-ийг Сүхбаатар, Мандал сумын иргэд эзэлж байна. Судалгаанд хамрагдсан ажиллаж буй иргэдийн 536 буюу 71.1% нь эмэгтэй байсан бол 5-34 насны залуучууд 82,8%-ийг эзэлж байлаа.

Судалгаанд оролцогчдоос төсвийн байгууллагад 505 буюу 67.0%, хувьцаат компанид 49 буюу 6.5%, хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанид 135 буюу 17.9%, төрийн өмчит хувьцаат компанид 20 буюу 2.7% нь ажиллаж байгаа.

Тэдгээрийн 168 нь буюу 25,5% нь сүүлийн 3 жил ажлаа өөрчилсний 48.2% нь цалин хөлс бага, 27.2% нь мэргэжлийн бус ажил хийж байсан, 14,9% нь шууд удирдаж буй ажилтны арга барилтай нийцгүй гэсэн шалтгаанаар гарсан. Эндээс цалин хөлс чухал хүчин зүйл болохын зэрэгцээ байгууллагын удирдлагын арга барилыг ч анхааралгүй орхиж болохгүй нь харагдаж байна.

3. Судалгаанд 19 сумын 319 хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдид хамрагдсанаас 71.2% нь эмэгтэй, 28.8% нь эрэгтэй, бизнес эрхлэгчдийн 39.8% нь 36-45 насны иргэд, 26% нь 45-50 насны иргэд, 15.4 % нь 26-35 насны иргэд 9.4% нь 55-60 насны иргэд байна. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх нь идэр насны хүмүүс байна.

Сэлэнгэ аймгийн хэмжээгээр судалгаанд хамрагдсан ХХЭ-ийн 54% нь өөрийн хөрөнгө, 26% нь банкны зээл, 10% аль алианаар нь, 6% нь төсөл, 4% нь бусад эх үүсвэрээс санхүүждэг байна.

Судалгаанд хамрагдсан хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 42 буюу 14,2% нь 1 ажилтантай, 38 буюу 12,9% нь 2-3 ажилтантай, 6 буюу 2% нь 6-10 ажилтантай, 4 буюу 1,4 10-аас дээш ажилтантай, 3 буюу 1% нь 4-5 ажилтантай байгаа нь тэдгээрийн бизнесийн цар хүрээг илэрхийлэх үзүүлэлт болж байна.

Сэлэнгэ аймгийн хувиараа бизнес эрхлэгчдийн ажиллах хүчний 58% нь 250.0-400.0 мян.төг, 17% хувь нь 400.0-600.0 мян.төг, 17% нь 600.0-850.0 мян.төг, 8% нь 850.0-1 сая төгрөгний цалинтай байгаа нь улсын дунджаас харьцангуй доогуур байна.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 57,7% нь цаашид үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх сонирхолтой байна.

4. Сэлэнгэ аймгийн хэмжээгээр 8278 малчид байгаагийн 2463 нь буюу 29,8% нь 16-34 насных, 4704 нь буюу 56.8% нь 35-54 насны эмэгтэй, 35-59 насны эрэгтэйчүүд, үлдсэн 13.4 хувийг 55 ба түүнээс дээш насны эмэгтэй, 60 ба түүнээс дээш насны эрэгтэйчүүд эзэлж байна.

Судалгаанд оролцогч малчин өрхийн 50.6 хувь нь нийгмийн даатгалд хамрагдсан, үлдсэн 39.9 хувь нь хамрагдаагүй байна. Иймд малчидад нийгмийн даатгалд хамрагдахын ач холбогдлын талаар сургалт явуулах, мэдээллээр хангах хэрэгтэй байна.

Судалгаанд оролцсон малчин өрхүүдээс 62.6% нь туслах малчингүй, 58 өрх буюу 37.4% нь туслах малчин авч ажиллуулдаг байна. Малын тоогоор нь авч үзвэл 501-дээш толгой малтай өрх туслах малчинг авч ажиллуулж байна.

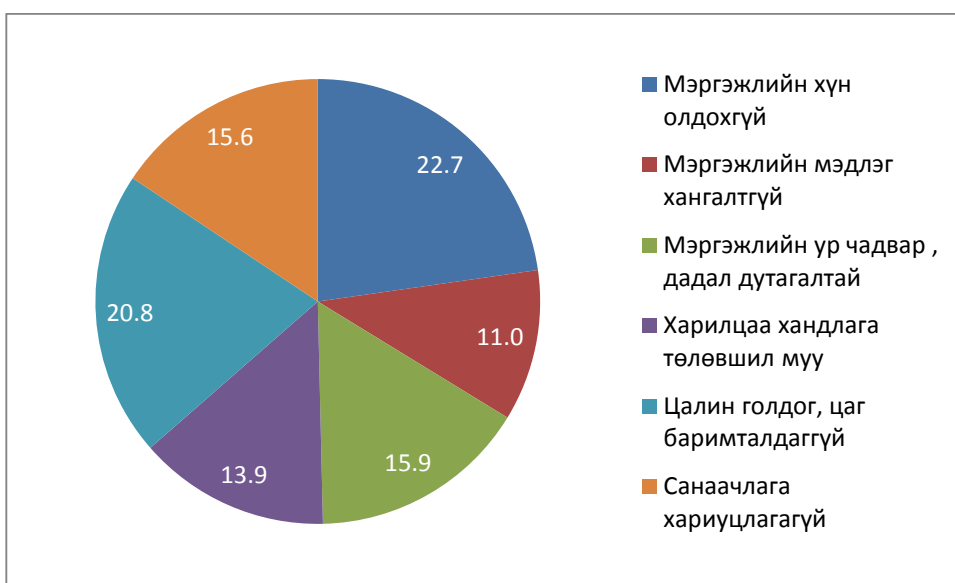
Судалгаанд ороцлогчдоос 83 малчин өрх буюу 52.9% нь 2019-2021 онд туслах малчин авах саналтай байгаагаас 2019 онд 54, 2020 онд 37, 2021 онд 20 туслах малчин шаардлагатай байна. 1000-аас дээш толгой малтай өрхийн ихээхэн нь туслах малчин авахаар байна. Бас 1 анхаарал татсан асуулт бол 100 хүртэл толгой малтай 1 ам бүлтэй, 3-4 ам бүлтэй өрх туслах малчин авахаар санал өгсөн бөгөөд тэд үйл ажиллагаагаа өргөжүүлж ХХК болох хүсэлтэй байна.

3.2 Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн чанарын судалгааны дүн

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн чанарын судалгааны дүнг судалгааны объект тус бүрээр харуулав.

3.2.1. Ажил олгогчдоос авсан санал асуулга

Шинэ ажилтан авахад ямар бэрхшээл тулгардаг вэ? гэсэн асуултанд хариулсан байдлыг авч үзвэл: Судалгаанд хамрагдагсдын 22.7% нь мэргэжлийн хүн олдохгүй, 20.8% нь цалин голдог, цаг баримталдаггүй, 15.9% нь мэргэжлийн ур чадвар дадал дутагдалтай, 15.6% нь санаачлагагүй, 13.9% харилцаа хандлага төлөвшил муу, 11% нь мэргэжлийн мэдлэг хангалтгүй гэсэн бэрхшээлүүд тулгардаг байна (Зураг 3.2.1.1).

Зураг 3.2.1.1. Ажил олгогчид ажилтан авахад тулгардаг бэрхшээл

Мэргэжлийн чиглэлээр ажилладаг МСҮТ, коллеж, сургалтын байгууллагатай хамтран ажилладаг уу? гэсэн асуултанд судалгаанд хамрагдагсдын 33.3% хувь нь тийм, 66.7% нь үгүй гэж хариулсан, тийм гэж хариулсан байгууллагуудаас хамтын ажиллагааны гэрээтэй юу? гэсэн асуулт асуухад 20.4% нь тийм буюу гэрээтэй, 79.6% нь үгүй гэж хариулжээ.

Хамтын ажиллагааны гэрээтэй байгууллагуудаас оюутан авч ажлын байранд дадлагажуулдаг уу? гэсэн асуултанд 23.2% нь тийм,

76.8% нь үгүй гэж тус тус асуултгын хуудсыг бөглөсөн байна (Хүснэгт 3.2.1.1).

Хүснэгт 3.2.1.1. Оюутнуудыг дадлага хийлгэдэг эсэх

МСҮТ, коллеж, сургалтын байгууллага гатай хамтран ажилладаг уу?	Тийм	33.3	Хамтын ажиллагааны гэрээтэй юу?	Тийм	22.4	Оюутан авч ажлын байранд дадлагажуулдаг уу?	Тийм	23.2
				Үгүй	79.6		Үгүй	76.8
	Үгүй				66.7			

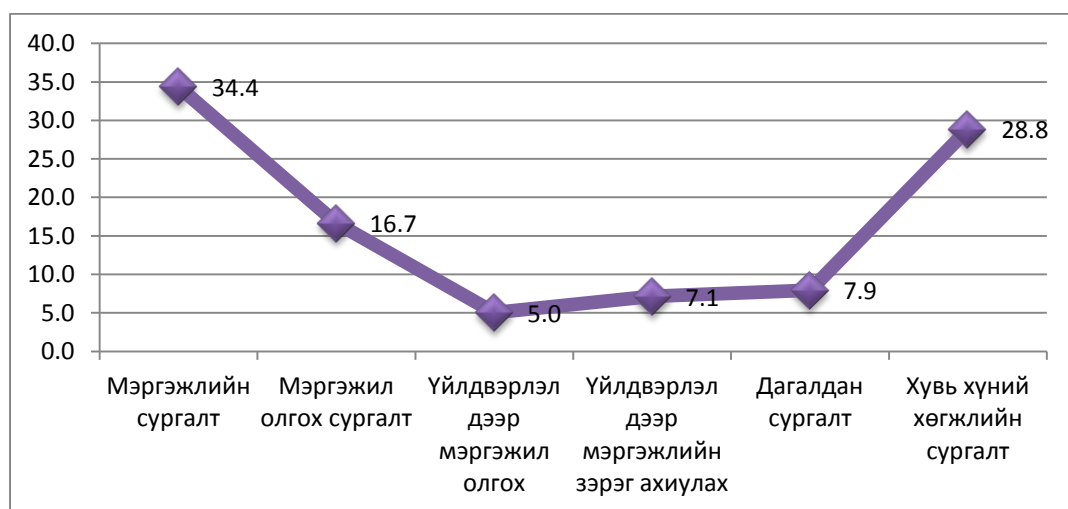
Мэргэжлийн сургуульд та ямар хүсэлт тавимаар байна вэ? гэсэн асуултанд 13.5% нь мэргэжлийн ур чадвар дутмаг, 12.2% нь ажлын байранд дадлагажуулах, 11.5% нь практик ур чадвар дутмаг, 10.1% нь хувийн зохион байгуулалт сайтай хүн, 9.5% нь ажилчдыг мэргэшүүлэх, 9.5% нь МСҮТ-д зарим нэг ангиудыг нэмэх, 9.5% нь хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын талаар сургах, 7.4% хувь хүний харилцаа, 6.8% нь сургалтын чанарыг сайжруулах, 5.4 % нь эрүүл ахуйн боловсрол, 4.7% нь нарийн мэргэжлээр суралцагчдын суралцах хугацааг уртасгах гэсэн хүсэлтийг тус тус тавьсан байна. (Хүснэгт 3.2.1.2).

Хүснэгт 3.2.1.2. Мэргэжлийн сургуульд тавих хүсэлт салбарын ангиллаар(тоогоор болон хувиар илэрхийлсэн)

Үзүүлэлтүүд		Салбарууд						Нийт	Хувь	
		ХАА	Боловсрол	Худалдаа Үйлчилгээ	Төрийн алба	Аж үйлдвэр	Банк			
Мэргэжлийн сургуульд тавих хүсэлт	Мэргэжлийн ур чадвар	Хувь	25	20	0	5	20	30	100	13.5
		Тоо	5	4		1	4	6	20	
	Ажлын байранд дадлагажуулах	Хувь	0	16.7	5.6	0	33.3	44.4	100	12.2
		Тоо	0	3	1	0	6	8	18	
	Практик ур чадвар	Хувь	29	12	12	12	35	0	100	11.5
		Тоо	5	2	2	2	6		17	
	Хувийн зохион байгуулалт сайтай	Хувь	0	20	20	0	26.7	33.3	100	10.1
		Тоо	0	3	3	0	4	5	15	
	Ажилчдыг мэргэшүүлэх	Хувь	21	0	0	21	57		100	9.5
		Тоо	3	0	0	3	8	0	14	
	МСҮТ-д зарим анги орон тоог нэмэх	Хувь	21	0	0	0	79	0	100	9.5
		Тоо	3	0	0	0	11	0	14	
	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал	Хувь	25	0	0	0	0	75	100	9.5
		Тоо	2	4			2	6	14	
	Хувь хүний харилцаа хандлага	Хувь	0	0	0	18	9	73	100	7.4
		Тоо	0	0	0	2	1	8	11	
	Сургалтын чанарыг сайжруулах	Хувь	0	50	0	0	50	0	100	6.8
		Тоо	0	5	0	0	5	0	10	
Эрүүл ахуйн боловсрол	Хувь	0	75	0	0	25	0	100	5.4	
	Тоо	0	6	0	0	2	0	8		
Нарийн мэргэжлээр суралцагчдын суралцах хугацааг уртасгах	Хувь	0	28.6	42.9	0	28.6	0	100	4.7	
	Тоо	0	2	3	0	2	0	7		
Нийт	Хувь	13	17	6	6	34	24	100	100	
	Тоо	18	29	9	8	51	33	148		

Хүний нөөцийн сургалт

Сүүлийн 3 жилийн байдлаар судалгаанд хамрагдсан ААНБайгууллагын 25% нь ажилчдаа сургалтанд хамруулдаг байна. Сургалтын төрлүүдийг харвал мэргэжлийн сургалтанд 34.4%, хувь хүний хөгжлийн сургалт 28.8%, мэргэжил олгох сургалт 16.7%, дагалдан сургалт 7.9%, үйлдвэрлэл дээр 7.1% үйлдвэрлэл дээр мэргэжил дээшлүүлэх 5% байна. Энэ нь ажил олгогч нар ажилчдаа чадавхжуулах сургалтанд хамруулах хэрэгцээтэй байгаа боловч ААНБайгууллагууд ажилтнаа сургалтанд хамруулах сонирхолгүй байгаа нь харагдаж байна. Иймд ААНБайгууллагын удирдлагуудыг чадавхжуулах, мэдээллээр ханган, хамтран ажиллах шаардлагатай байна (Зураг 3.2.1.2).

Зураг 3.2.1.2. Хүний нөөцийн сургалт

Танай ААНБайгууллага сүүлийн 1 жилд их дээд сургууль, МСҮТ коллеж төгсөгчдөөс ажилд авсан уу? гэсэн асуултанд судалгаанд хамрагдагсдын 33% нь тийм, 67% нь үгүй гэж хариулсан байна. Тийм бол ямар мэргэжлээр аль сургуулиас хэдэн төгсөгч авсан талаарх нээлттэй асуултанд дараах байдлаар хариулсан байна.

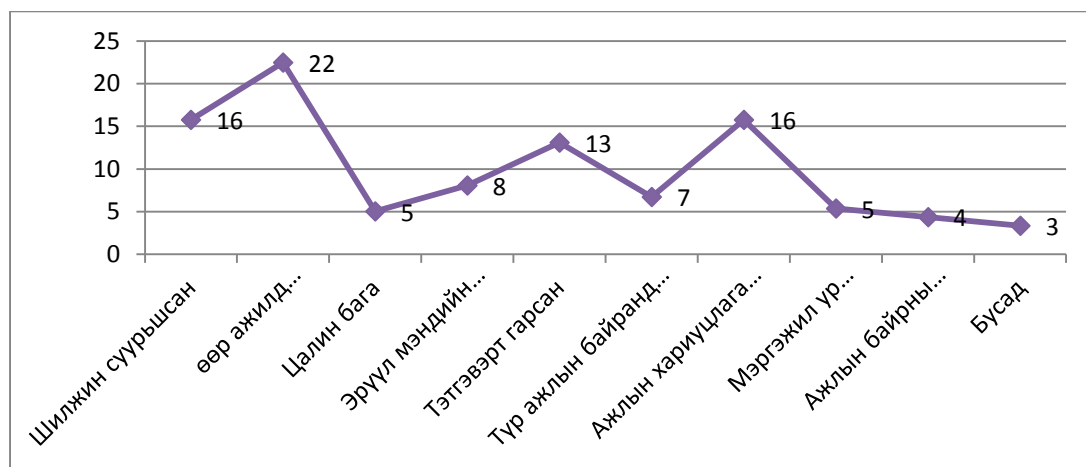
Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөр эрхлэгчид ихэвчлэн Дархан-Уул аймгийн Их дээд сургууль болон Дархан-Уул, Сэлэнгэ аймгийн МСҮТ, коллеж төгсөж ажилд орж байгаа бөгөөд 112 хүн төгсөгч ажилд авснаас 25.9% нь техникийн мэргэжилтэй, 74.1 % нь бакалаврын

боловсролтой хүмүүсийг ажилд авсан байна. Судалгаанд хамрагдсан ажил олгочдоос сүүлийн нэг жилд нягтлан 7, токарьчин 7, сувилагч 6, цэцэрлэгийн багш 6, агрономич 5, геологич 5, биологийн багш 5, химийн багш 4, биеийн тамирын багш 4, бага ангийн багш 4, барилга засал чимэглэл 4, англи хэлний багш 4, сантехник засварчин 4, эрх зүйч 3, дүрслэх урлагийн багш 3, хүнсний үйлдвэрлэлийн технологич 3, эдийн засагч 3, физикийн багш 3, хүний их эмч 3, тогооч 3, гагнуурчин 3, ойжуулалтын анги 3, компьютер програмист 3, багш арга зүйч 3, эрх зүйч 3, механик инженер 3, дуу хөгжмийн багш 2, газар зүй байгаль шинжээч 2, зөгийчин 2, татварын эдийн засагч нягтлан бодогч 2 нийт 112 төгсөгч ажилтай болсон байна (Хүснэгт 3.2.1.3).

Танай байгууллага сүүлийн 3 жилд ажилтан ажлаас халсан уу гэсэн асуултанд 61.6 % нь тийм, 38.4% нь үгүй гэж хариулсан байна. Судалгаанд хамрагдагсдын ажлаас гарсан шалтгаануудыг харахад 22 хувь өөр ажилд шилжихээр болсон, 16 хувь ажлын хариуцлага сахилга бат алдсан, 16 хувь өөр газар руу шилжин суурьшсан, 13 хувь тэтгэвэрт гарсан, 8 хувь эрүүл мэндийн шалтгаанаар, 7 хувь түр ажлын байранд орсон, 5 хувь мэргэжлийн ур чадвар дутмаг, 5 хувь цалин бага, 4 хувь ажлын байрны орон тоо хасагдсан, 3 хувь бусад шалтгаанууд нөлөөлдөг байна. Эдгээр шалтгаануудаас 64 хувь нь өөрийн хүсэлтээр, үлдсэн 36 хувь нь ямар нэгэн ур чадвар дутмаг хариуцлага алдсанаас болж ажил олгогч талаас халж байна. Иймээс ажил горилогч залуучууд өөрсдийгөө чадавхжуулах, ажлын хариуцлагатай, сахилга баттай, ачаалал даах чадвартай ажиллах, зөв хандлагатай болох тал дээр анхаарах нь зүйтэй юм (Зураг 3.2.1.3).

Зураг 3.2.1.3 Ажиллагсдын ажлаас гарсан шалтгаан

3.2.2. Ажил эрхэлж буй залуучуудаас авсан санал асуулга

Таны хувьд ажиллах ямар нөхцөл хамгийн чухал вэ? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчдын 590 иргэн буюу 80,8 хувь нь өндөр чухал хөлс, 77 нь буюу 10.5 хувь нь эрүүл мэндийн даатгал, орон сууцаар хангагдах гэдэг хариултыг өгснөөс үзвэл байгууллага ажиллагчдынхаа энэ 3 хэрэгцээг анхаарах шаардлагатай болох нь харагдаж байна (Хүснэгт 3.2.2.1).

Хүснэгт 3.2.2.1. Ажлын нөхцөл

д/д	Үзүүлэлт	Таны нас						Нийт
		15-24	24-34	35-39	40-45	46-50	51-60	
1.	Өндөр цалин хөлс	68	425	59	22	5	11	590
2.	Эрүүл мэндийн даатгал	11	19	5	3	0	2	40
3.	Орон сууцаар хангах	9	26	0	0	2	0	37
4.	Сургалт	9	8	2	1	0	0	20
5.	Албаны унаа, гар утас	1	2	0	0	0	0	3
6.	Өндөр насны нэмэлт тэтгэвэр олгох тогтолцоо	1	5	1	0	1	1	9
7.	Хүүхдийн сургалтын төлбөрийн туслалцаа	0	4	3	1	0	0	8
8.	Хоол, унааны зардлын хөнгөлөлт	0	1	0	0	0	0	1
9.	Бусад	8	11	2	1	0	0	22
	Нийт	107	501	72	28	8	14	730

Сургууль төгсөөд аймагтаа ажиллаж байгаа иргэдийн 78.9 хувь нь буюу 431 нь өөрийн ажиллах боломжоо нэмэгдүүлэхийн тулд шинэ мэргэжил эзэмших, боловсролоо ахиулах төлөвлөгөөтэй байна. Харин 115 иргэн буюу 21.1 хувь нь сургуулиа төгсөөд аймагтаа ажиллахгүй байгаа хэдий ч ажиллах боломжоо нэмэгдүүлэхийн тулд шинэ мэргэжил эзэмших, боловсролоо ахиулах төлөвлөгөөтэй байна (Хүснэгт 3.2.2.2).

Хүснэгт 3.2.2.2. Мэргэжил, боловсролоо дээшлүүлэх төлөвлөгөөтэй эсэх

		Та ажиллах боломжоо нэмэгдүүлэхийн тулд шинэ мэргэжил эзэмших, боловсролоо ахиулах төлөвлөгөөтэй байгаа юу?		Нийт
		Тийм	Үгүй	
Сургуулиа төгсөөд аймагтаа ажиллаж байгаа юу?	Тийм	431	95	526
	Үгүй	115	21	136
Нийт		546	116	662

Судалгаанд оролцогчдоос та сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа юу гэсэн асуултанд 73.2 хувь нь тийм, мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа гэж хариулсан бөгөөд эмэгтэйчүүдийн 74.4 хувь нь мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа юм байна (Хүснэгт 3.2.2.3).

Хүснэгт 3.2.2.3. Мэргэжлээрээ ажиллах эсэх

		Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллаж байгаа юу?		Нийт
		Тийм	Үгүй	
Таны хүйс	Эр	140	59	199
	Эм	338	116	454
Нийт		478	175	653

Судалгаанд оролцогчдын ажилд орохдоо гол анхаарсан хүчин зүйлсийг эрэмбэлэж үзэхэд хөдөлмөрийн нөхцөл, аюулгүй ажиллагаа, өсөн хөгжих боломж, байгууллагын нэр хүндийг хамгийн чухал хүчин зүйл гэж үзсэн бөгөөд ажилдаа сэтгэл ханамжтай байдаг эсэхийг тодруулахад судалгаанд оролцсон нийт 666 ажиллагчдын 90.9 хувь нь сэтгэл хангалуун байдаг гэж хариулсан байна (Хүснэгт 3.2.2.4).

Хүснэгт 3.2.2.4. Ажилд орохдоо анхаарах хүчин зүйлс

д/д	Ажилд орох хүсэлт гаргахдаа ямар хүчин зүйлсийг анхаарсан бэ?	Та одоо хийж буй ажилдаа сэтгэл хангалуун байдаг уу?		Нийт	Дүнд эзлэх хувь
		Тийм	Үгүй		
1.	Хөдөлмөрийн нөхцөл аюулгүй ажиллагаа	210	20	230	34.5
2.	Өсөн хөгжих боломж	120	11	131	19.7
3.	Байгууллагын нэр хүнд	103	10	113	17.0
4.	Цалин хөлс	55	7	62	9.3
5.	Ажлын ачаалал, ажлын цаг	39	7	46	6.9
6.	Ажил гэрийн хоорондын зай	30	5	35	5.2
7.	Хувийн зан чанарт нийцэх байдал	30	2	32	4.8
8.	Ажлын чиг үүргийн хүндрэл	16	1	17	2.6
Нийт		603	63	666	100

Харин одоо хийж байгаа ажилдаа сэтгэл ханамжтай байдаг гэж эмэгтэйчүүдийн 89.5 хувь нь, эрэгтэйчүүдийн 91.3 хувь нь хариулсан байна (Хүснэгт 3.2.2.5).

Хүснэгт 3.2.2.5. Ажилдаа сэтгэл ханамжтай байдал

		Та одоо хийж буй ажилдаа сэтгэл хангалуун байдаг уу?		Нийт
		Тийм	Үгүй	
Таны хүйс	эр	189	18	207
	эм	445	52	497
Нийт		634	70	704

Судалгаанд оролцогчид ажилд орох хүсэлт гаргахдаа 197 ажиллагчид буюу 23.5 хувь нь цалин хөлс, 184 хүн буюу 22.0 хувь нь ажил дээрээ өсөж хөгжих, боломж, 156 хүн буюу 18.6 хувь нь хөдөлмөрийн нөхцөл, аюулгүй ажиллагаа, 94 хүн буюу 11.2 хувь нь байгууллагын нэр хүнд, 73 хүн буюу 8.7 хувь нь ажлын ачаалал, ажлын цагийг хамгийн чухал хүчин зүйлс гэж үзсэн нь эхний 5-д эрэмбэлэгдэж байна (Хүснэгт 3.2.2.6).

Хүснэгт 3.2.2.6. Ажилд орох хүсэлт гаргахад нөлөөлөх хүчин зүйл

дд	Нөлөөлөх хүчин зүйл	Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
1.	Цалин хөлс	197	23,5%	60,2%
2.	Өсөж хөгжих боломж	184	22,0%	56,3%
3.	Хөдөлмөрийн нөхцөл аюулгүй ажиллагаа	156	18,6%	47,7%
4.	Байгууллагын нэр хүнд	94	11,2%	28,7%
5.	Ажлын ачаалал, ажлын цаг	73	8,7%	22,3%
6.	Хувийн зан чанарт нийцэх байдал	63	7,5%	19,3%
7.	Ажил гэрийн хоорондын зай	38	4,5%	11,6%
8.	Ажлын чиг үүргийн хүндрэл	33	3,9%	10,1%

Судалгаанд оролцогчдоос мэргэжлээ сонгохдоо ямар үндэслэлээр сонгосон талаар асуухад 241 хүн буюу 23.8 хувь нь төгсөөд шууд ажиллах боломж, 162 хүн буюу 16.0 хувь нь эрэлт ихтэй мэргэжлүүдийн тухай мэдээлэлтэй байсан, 127 хүн буюу 12.5 хувь нь мэргэжлийн нэр

хүнд өндөр, 106 хүн буюу 10.5 хувь нь бусад, 104 хүн буюу 10.3 хувь нь цалин хөлсийг чухалчилсан байгаа нь 73.0 хувийг эзлэж байсан (Хүснэгт 3.2.2.7).

Хүснэгт 3.2.2.7. Мэргэжил сонгоход нөлөөлсөн хүчин зүйлс

д/д	Нөлөөлсөн хүчин зүйл	Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
1.	Төгсөөд шууд ажиллах боломжтой	241	23,80%	34,70%
2.	Эрэлт ихтэй мэргэжлүүдийн тухай мэдээлэлтэй байсан	162	16,00%	23,30%
3.	Мэргэжлийн нэр хүнд өндөр	127	12,50%	18,30%
4.	Бусад	106	10,50%	15,30%
5.	Мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс	104	10,30%	15,00%
6.	Гэр бүлийн уламжлалын дагуу сонгосон	80	7,90%	11,50%
7.	Ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, зөвлөгөө авсан	63	6,20%	9,10%
8.	Тухайн мэргэжлийг их сурталчилж байсан	48	4,70%	6,90%
9.	Суралцах үед олгох тэтгэлэг, тэтгэмж	35	3,50%	5,00%
10	Найз нөхдөөсөө зөвлөгөө авсан	32	3,20%	4,60%
11.	Элсэхэд хялбар, босго оноо доогуур байсан	15	1,50%	2,20%
	Нийт	1013	100%	

Судалгаанд оролцогчид ажлын байрны талаар мэдээллийг ажил олгогчдоос 21.8 хувь нь, эцэг, эх хамаатан садангаасаа 19.8 хувь нь, хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтэс, ажил зуучлах үйлчилгээний газраас 19.3 хувь нь, найз нөхөд хамт суралцагсдаас 12.0 хувь нь, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл /сонин, телевиз, FM/ 7.9 хувь нь авдаг байна (Хүснэгт 3.2.2.8).

Хүснэгт 3.2.2.8. Ажлын талаарх мэдээллийн эх үүсвэр

дд	Мэдээллийн эх үүсвэр	Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
1	Ажил олгогч	227	21,8%	31,4%
2	Эцэг, эх хамаатан садан	207	19,8%	28,6%
3	Хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтэс, ажил зуучлах үйлчилгээ	201	19,3%	27,8%
4	Найз нөхөд хамт суралцагсад	125	12,0%	17,3%
5	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл /сонин, телевиз, FM/	82	7,9%	11,3%

6	Багш /сургууль/	70	6,7%	9,7%
7	Интернет сайтууд	58	5,6%	8,0%
8	Фэйсбүүк хуудас	25	2,4%	3,5%
9	Нутаг, усны хүмүүсээс	21	2,0%	2,9%
10	Дэлгүүр үйлчилгээний төвийн зарын самбар	14	1,3%	1,9%
11	Хөдөлмөрийн өдөрлөг яармаг	13	1,2%	1,8%

Судалгаанд оролцогчдын 155 ажиллагчид буюу 20.6 хувь нь өөрийн эзэмшсэн мэргэжлээ ажиллахгүй байгаа бөгөөд үүнийхээ шалтгааныг 80 хүн буюу 51.6 хувь нь ажлын байрны олдоц муу, 27 хүн буюу 17.4 хувь нь мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс бага, 20 хүн буюу 12.9 хувь нь гадаадад гарч ажиллах, 11 хүн буюу 7.1 хувь нь үргэжлүүлэн суралцах бодолтой гэсэн хариултууд 89.0 хувийг эзлэж байна (Хүснэгт 3.2.2.9).

Энэ хариултаас үзвэл нэг талаас аймаг, орон нутгаас шинэ ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, зайлшгүй шаардлагатай ажлын байрны тухай мэдээллийг иргэдэд өгөх, орон нутгийн иргэдийг захиалгаар сургалтанд хамруулах гэх мэт ажлыг бодлогоор дэмжих, нөгөө талаас оюутан, залуучууд мэргэжлээ сонгохдоо эрэлт ихтэй мэргэжлээр суралцах, мэргэжлээ зөв сонгоход анхаарах хэрэгтэй байна (Хүснэгт 3.2.2.9).

Хүснэгт 3.2.2.9. Мэргэжлээрээ ажиллахгүй байгаа шалтгаан

	Шалтгаан	Тийм	Үгүй	Нийт	Хувь
Хэрвээ "Үгүй" бол ямар шалтгаантай вэ?	Ажлын байрны олдоц муу		80	80	51.6
	Мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс бага		27	27	17.4
	Гадаадад гарч ажиллах		20	20	12.9
	Үргэлжлүүлж суралцах бодолтой		11	11	7.1
	Ажлын байрны нөхцөл таалагдаагүй		8	8	5.2
	Ар гэрийн татлаа түлхээ		4	4	2.6
	Хүсэл сонирхолгүй		3	3	1.9
	Эрүүл мэндийн асуудал гарсан		2	2	1.3
Нийт		0	155	155	100,0

3.2.3. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээс авсан санал асуулга

Орон нутгийн хөгжилд багагүй үүрэг гүйцэтгэдэг салбар бол хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид юм. Тэдний зүгээс хөдөлмөрийн эрэлтийг тодрхой хэмжээнд үүсгэж ажлын байрыг бий болгох, улмаар нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж орон нутгийн эдийн засагт хувь нэмрээ оруулж байдаг.

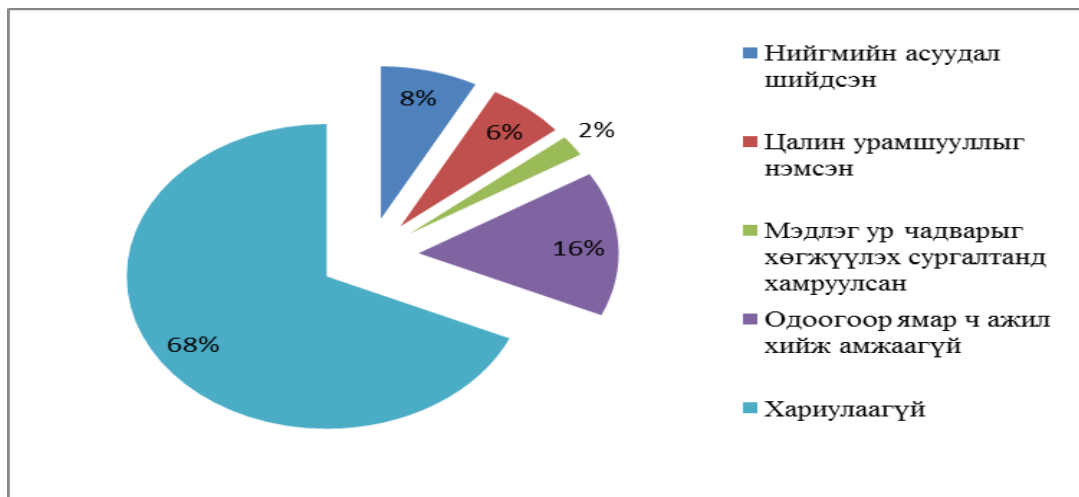
Бидний судалгаанд Сэлэнгэ аймгийн 17 сум 6 тосгоны нийт 319 хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид хамрагдлаа. Төлөөллийн магадлал .....

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн зүгээс гэрч буй хөдөлмөрийн эрэлтийн чанарын судалгааг нийт 27 асуулттай асуумжийг ашиглан авч, үр дүнг асуулт тус бүрээр тусган харууллаа. Үүнд: Судалгаанд хамрагдсан хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн удирдлага дор ажиллаж буй ажиллагчдын хөдөлгөөний гарах урсгалыг судалж үзэхэд нийт 57 буюу 17.8 % нь ажлаас гарсан бөгөөд түүний 41 буюу 71.9 % нь өөрийн хүсэлтээр 10 буюу 17.5% нь мэргэжлийн ур чадвар хангалтгүйгээс, 3 буюу 5.3 % нь алдаа дутагдал гаргасан, эрүүл мэндийн хувьд тэнцэхгүй гэсэн шалтгаанаар ажлаас халагдсан байна (Хүснэгт 3.2.3.1).

Хүснэгт 3.2.3.1. Ажиллагчдын ажлаас гарсан шалтгаан

		Ямар шалтгаанаар гарсан бэ?					Нийт
		Өөрийн хүсэлтээр	Алдаа дутагдал гаргасан	Мэргэжлийн ур чадвар хангалтгүй	Эрүүл мэндийн хувьд тэнцэхгүй	Харилцан тохиролцс оноор	
Танайд ажиллаж байгаад ажлаас гарсан ажилтан байгаа юу?	Тийм	41	3	10	3	0	57
	Үгүй						262
Нийт		41	3	10	1	0	319

Ажилтнуудаа тогтвор суурьшилтай ажиллуулахын тулд 8% нь нийгмийн асуудалд анхаардаг, 6% нь цалин хөлсийг нэмэгдүүлж байдаг, 2% нь ажиллагсадаа сургалтанд хамруулан чадавхижуулж байдаг бол 16 орчим хувь нь одоогоор ямар ч ажил хийж амжаагүй, харин 68% нь энэ асуултанд хариулсангүй. Энэ бол тун хангалтгүй үзүүлэлт юм (Зураг 3.2.3.1).

Зураг 3.2.3.1. Ажиллах нөхцлийг бүрдүүлэхэд хийдэг ажил

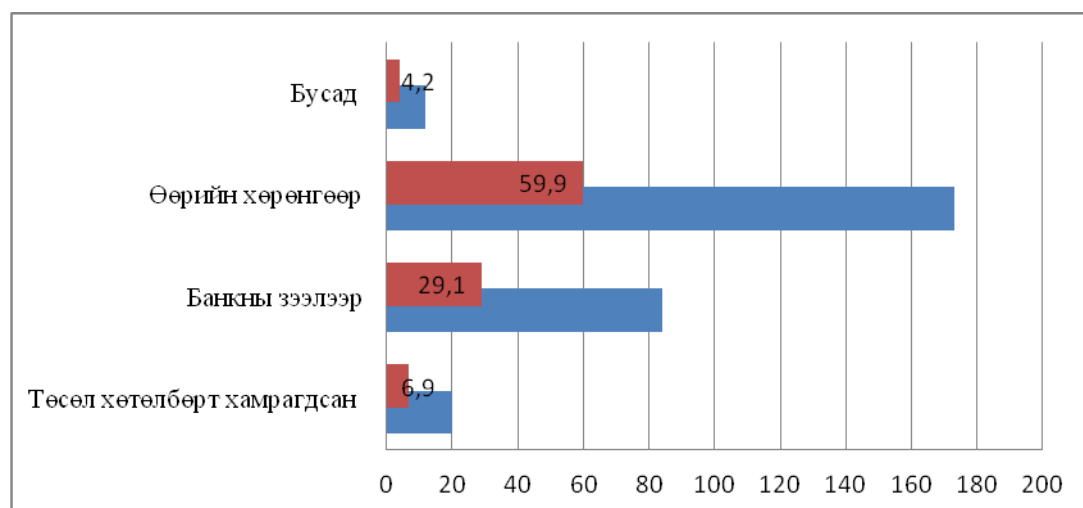
Тус аймгийн хувиараа хөдөлмөр эхлэгчдийн хамгийн их буюу 13-13.6 % ийг Сүхбаатар сум, Мандал сумын иргэд эзлэж байгаа бол хамгийн бага буюу 0.7 %-ийг Түнхэл сум иргэд эзлэж байна. Мөн хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ихэнхдээ 36-45 насны иргэд байгаа ба хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн 70.6 % нь эмэгтэйчүүд байна. (Хүснэгт 3.2.3.2).

Хүснэгт 3.2.3.2. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн нас хүйс

	19-25		26-35		36-45		46-55		56-60		60-с дээш		Нийт	Хувь
	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм		
Алтанбулаг			1	5	5	2		3		2		1	19	6.0
Баруунбүрэн			3		1	1		2		2			9	2.8
Баянгол				4	3	6	1	4		2			20	6.3
Дулаанхаан					1	1	5	2		1			10	3.1
Ерөө		1	0	6	2	5	1	2		1		2	20	6.3

Жавхлант			1		4			3			0	2	10	3.1
Зүүнбүрэн			1	2		1	1	3		2			10	3.1
Мандал		1	3	5	1	19	1	8		3		1	42	13.2
Орхон сум					1	2	1	2		2		2	10	3.1
Орхонтуул	1	1	1	1	1	2		4					11	3.4
Сайхан			3	1	3	6	1	10		3		4	31	9.7
Сант			1		1	1	2	2		2		1	10	3.1
Сүхбаатар	1		3	1	6	16	2	4	1	3	6	1	44	13.8
Түнхэл				1	2	3	1						7	2.2
Түшиг						5	1	2	1	1			10	3.1
Хушаат	1		1		3	1	3			1			10	3.1
Хүдэр сум			0	1		9		3		2	1	1	17	5.3
Цагааннуур				2	2	6		7		1	1		19	6.0
Шаамар			1	1	4	1		2				1	10	3.1
Нийт	3	3	19	30	40	87	20	63	2	28	8	16	319	100
Хувиар	1.5	1.2	6.2	9.3	12.4	26.9	6	20	0.6	8.7	2.5	5		

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх санхүүгийн эх үүсвэр нь 59.9 % нь өөрийн хөрөнгөөр, 29.1% нь банкны зээлээр, 6.9 % нь төсөл хөтөлбөрт хамрагдсан, 4.2 % нь бусад эх үүсвэрээс санхүүжиж үйл ажиллагааг явуулдаг нь харагдаж байна (Зураг 3.2.3.2).

Зураг 3.2.3.2. Санхүүгийн эх үүсвэр

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн үйл ажиллагааны 146 буюу 49.5 % нь хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас ба ан агнуур, 76 буюу 25.5%

нь уул уурхай олборлолт, 40 буюу 13.6 % нь боловсруулах үйлдвэр, 10 буюу 3.4 % нь цахилгаан хий, уур, агааржуулалт зэрэг салбарт багтаж байна (Хүснэгт 3.2.3.3).

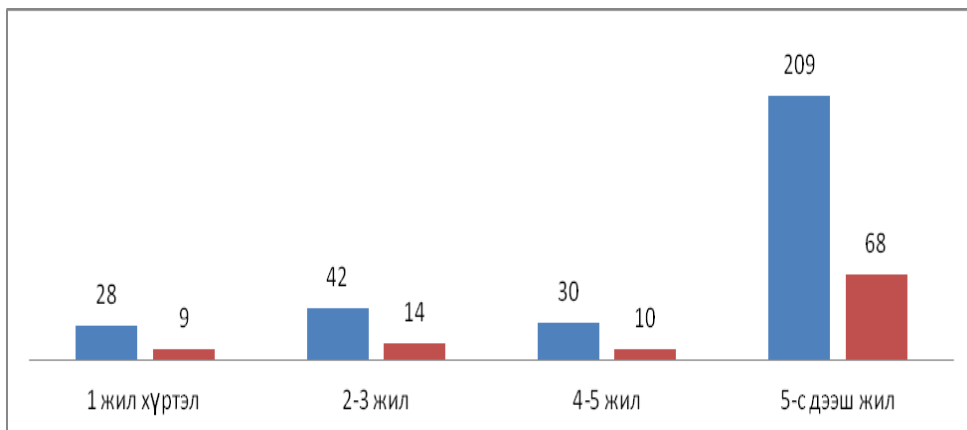
Хүснэгт 3.2.3.3. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн
үйл ажиллагааны салбар

№	Салбар	тоо	хувь
1	Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	146	49.5
2	Уул уурхай, олборлолт	76	25.8
3	Боловсруулах үйлдвэр	40	13.6
4	Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	10	3.4
5	Ус хангамж: Бохир ус зайлуулах, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	9	3.1
6	Барилга	4	1.4
7	Бөөний болон жижиглэн худалдаа: Машин болон мотоциклын засвар үйлчилгээ	3	1.0
8	Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	3	1.0
9	Зочид буудал, байр, нийтийн хоолны үйлчилгээ	2	0.7
10	Мэдээлэл холбоо	1	0.3
11	Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	1	0.3
12	Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	0	0.0
13	Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	0	0.0
14	Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	0	0.0
15	Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах үйл ажиллагаа	0	0.0
16	Албан журмын нийгмийн хамгаалал	0	0.0
17	Боловсрол	0	0.0
18	Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	0	0.0
19	Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	0	0.0
20	Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	0	0.0
21	Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	0	0.0
22	Олон улсын байгууллага суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа	0	0.0
	Нийт	295	100.0

Тухайн үйл ажиллагааг эрхэлж буй хугацааг торуулахад 209 буюу 68 % нь 5-с дээш жил, 42 буюу 14 % нь 2-3 жил эрхэлж байгаа бол 30 буюу 10 % нь 4-5 жил, 28 буюу 9 % нь 1 жил хүртэл хугацаанд үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Үүнээс үзэхэд тус аймгийн хувиараа

хөдөлмөр эрхлэгчид нь 5-с дээш жил ажиллсан харьцангуй туршлагатай иргэд байна (Зураг 3.2.3.3).

Зураг 3.2.3.3. Үйл ажиллагаа эрхэлсэн хугацаа

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид бизнесээ ААН болгон өргөжүүлэхгүй байгаа шалтгааныг тодруулахад 8 иргэн нь ААН-ийн талаархи мэдлэг дутуу, 16 иргэн нь санхүүгийн тайлан гаргахад хэцүү, байдаг гэж үзсэн бол 31 бусад төрлийн байгууллагын дарамт шахалт, харин 78 буюу зүгээр л хувиараа ажиллах нь илүү хялбар гэж үздэг байна. Эдгээр нь тухайн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хугацаанаас төдийлэн хамааралгүй байна (Хүснэгт 3.2.3.4).

Хүснэгт 3.2.3.4. ААН болон өргөжихгүй байгаа шалтгаан

№	Шалтгаан /эрхэлсэн хугацаа/	1 жил хүртэл	2-3 жил	4-5 жил	5-с дээш жил	Нийт
1.	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэхэд хялбар байдаг	6	13	7	52	78
2.	Бусад төрлийн байгууллагын дарамт шахалтаас	5	4	5	17	31
3.	Санхүүгийн тайлан гаргахад хэцүү байдаг	1	1	3	11	16
4.	ААН болох талаар мэдлэг дутуу	1	1		6	8
	Нийт	13	19	15	86	133

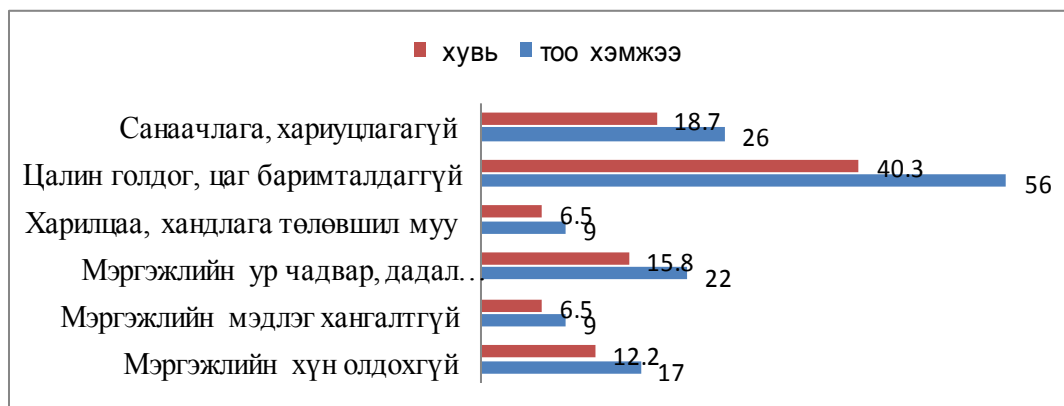
Хэрэв дээрхи саад буюу шалтгааныг арилгах боломж гарвал 5-аас дээш жил үйл ажиллагаагаа явуулсан 47 иргэн ХХК, 38 иргэн нөхөрлөл, 31 иргэн хоршоо болох сонирхолтой байгаа бол 4-5 жил үйл ажиллагаа эрхэлсэн 12 иргэн ХХК, 6 иргэн хоршоо, 2 иргэн нөхөрлөл,

харин 2-3 жил үйл ажиллагаа эрхэлсэн 11 иргэн нөхөрлөл, 7 иргэн ХХК, 5 иргэн хоршоо болох, мөн 1 жил хүртэл үйл ажиллагаа явуулж байгаа 12 иргэн, ХХК, 3 иргэн хоршоо, 1 иргэн нөхөрлөл болгон өргөжих сонирхолтой байна (Хүснэгт 3.2.3.5).

Хүснэгт 3.2.3.5. Үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх

№	Хэлбэр /Эрхэлсэн хугацаа/	1 жил хүртэл	2-3 жил	4-5 жил	5-с дээш жил	Нийт
1.	Нөхөрлөл	1	11	2	38	52
2	Хоршоо	3	5	6	31	45
3.	Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани	12	7	12	47	78
	Нийт	16	23	20	116	175

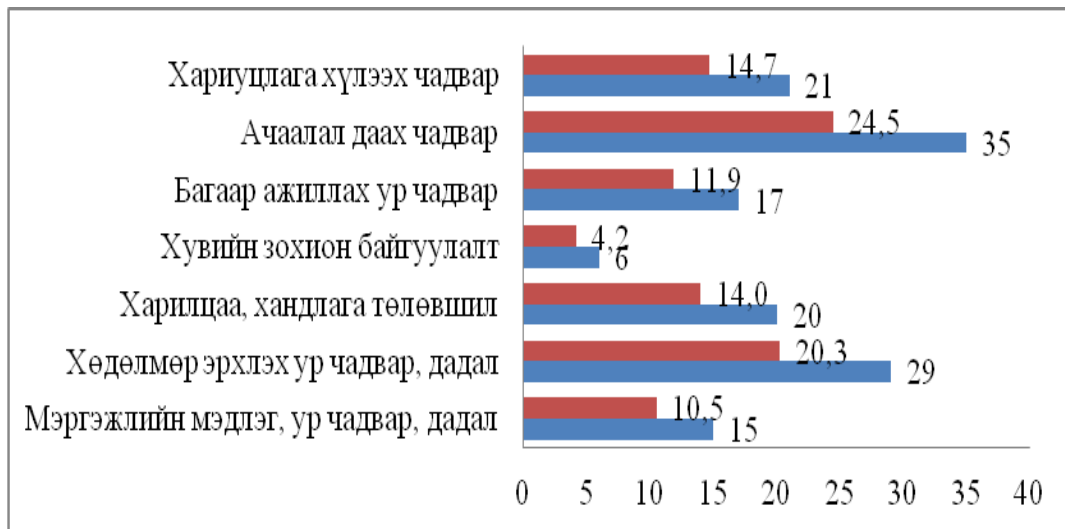
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ажилтан авахад учирдаг бархшээлийг 56 буюу 40.3 % нь цалин голдог, цаг баримталдаггүйгээс, 26 нь буюу 18.7% нь санаачлага хариуцлаггүйгээс, 22 нь буюу 15.8% нь мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар дутмаг байдлаас, 17 нь буюу 12.2% нь шаардлагатай мэргэжлийн хүн олддоггүйгээс, 9 буюу 6.5% нь мэргэжлийн мэдлэг хангалтгүй, харилцаа хандлага төлөвшил муугаас үүсдэг гэж үзжээ (Зураг 3.2.3.4).

Зураг 3.2.3.4. Ажилтан авахад ямар бэрхшээл тулгардаг вэ?

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ажилтан авахдаа 35 буюу 24.5% нь ачаалал даах чадварыг, 29 буюу 20.3% нь хөдөлмөр эрхлэх ур чадвар, дадлыг, 21 буюу 14.7% нь хариуцлага хүлээх чадварыг, 20

буюу 14% нь харилцаа хандлага, төлөвшлийг, 17 буюу 11.9% нь багаар ажилллах ур чадварыг, 15 буюу 10.9% нь мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар, дадлыг, 6 буюу 4.2% нь хувийн зохион байгуулалтыг нь хардаг гэж үзсэн байна (Зураг 3.2.3.5) .

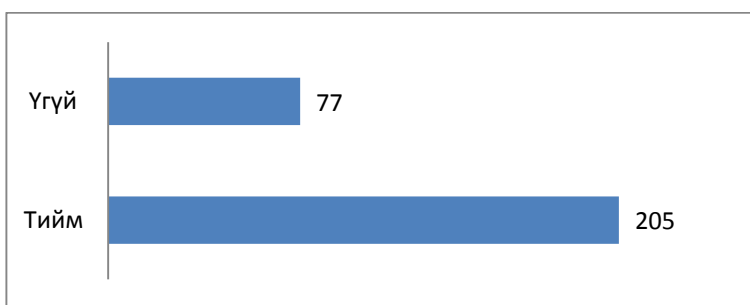
Зураг 3.2.3.5. Ажилтан авахдаа харгалзан үздэг ур чадвар

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ажилтан авахдаа 45% нь найз нөхөд, хамаатан садан, танилын хүрээллээс, 23% нь хүмүүс өөрсдөө ханддаг, 18% нь хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтэс, ажилд зуучлах үйлчилгээ, 7% нь интернет сайтууд, фейсбүүк хуудас, 5% нь бусдын аман мэдээллээр, 2% нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан авсан гэж үздэг байна.

Зураг 3.2.3.6. Шинээр ажилтан авахдаа ашигладаг мэдээллийн
эх үүсвэр

Аймгийн хэмжээгээр судалгаанд хамрагдсан хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 205 нь буюу 72.7% нь аж ахуй эрхлэлтийн сургалтанд хамрагдах сонирхолтой байна (Зураг 3.2.3.7).

Зураг 3.2.3.7. Аж ахуй эрхлэлтийн талаархи сургалтанд
хамрагдах шаардлага

Хэрвээ та хувиараа хөдөлмөр эрхлэх, аж ахуйн нэгж байгууллага өөр бусад чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулахад шаардлагатай байгаа туслалцаа дэмжлэгийг эрэмбэлж үзэхэд 205 нь санхүүгийн дэмжлэг, зээл олгох, 33 нь мэдээ мэдээлэл, 20 нь мэргэжлээ дээшлүүлэх сургалт, 6 нь төр захиргааны дэмжлэг гэж үзсэн байна (Зураг 3.2.3.6).

Хүснэгт 3.2.3.6. Үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэхэд шаардлагатай дэмжлэг

№	Дэмжлэг туслалцаа	Тоо
1.	Санхүүгийн дэмжлэг	205
2.	Мэдээлэл	33
3.	Сургалт	20
4.	Төр захиргааны дэмжлэг	15
5.	Нийт	273

3.2.4. Малчин өрхөөс авсан санал асуулга

Судалгаанд оролцсон нийт 158 малчин өрхийн 59 өрх буюу 37.3 хувь нь сургалтанд хамрагдах хэрэгцээтэй байна (Хүснэгт 3.2.4.1).

Хүснэгт 3.2.4.1. Сургалтанд хамрагдах хэрэгцээ

Ам бүлийн тоо	тийм	үгүй	Хариулаагүй	Нийт тоо	Хувиар
1-2	5	12		17	10.8
3-4	19	31		50	31.6
5-6	27	40	5	72	45.6
7-оос дээш	8	9	1	18	11.4
Хариулаагүй			1	1	0.6
Нийт тоо	59	92	7	158	100.0
хувиар	37.3	58.2	4.4	100.0	

Эдгээр сургалтанд хамрагдах сонирхолтой малчин өрхийн 59.3 хувь нь өрхийн үйлдвэрлэл эрхлэх, 33.9 хувь нь аж ахуй эрхлэлт, үлдсэн 6.8 хувь нь оёдол, эсгүүр, хоршоо байгуулах, МАА эрхлэх, малын хээлтүүлгийн талаарх сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна (Хүснэгт 3.2.4.2).

Хүснэгт 3.2.4.2. Сургалтын чиглэл

Малын тоо	Сургалтын чиглэл						нийт
	АА эрхлэлт	Өрхийн үйлдвэрлэл	Мал өгсөх, үржүүлэх	Оёдол, эсгүүр	Хоршоо байгуулах	МАА-н эрхлэх, хээлтүүлэгч	
100 хүртэл	2	2					4
101-300		4					4
301-500		3					3
501-1000	15	19	1	1	1	1	38
1000-аас дээш	3	7					10
Нийт	20	35	1	1	1	1	59
Хувь	33.9	59.3	1.7	1.7	1.7	1.7	100.0

Судалгаанд оролцсон малчин өрхийн 77 өрх буюу 49.7 хувь нь өөрийн хүүхдээсээ удам дамжсан малчин болгох хүсэлтэй байгаа бөгөөд тэр дундаа 501-ээс дээш малтай өрхийн 50-иас дээш хувь нь малчин болгох сонирхолтой байна (Хүснэгт 3.2.4.3).

Хүснэгт 3.2.4.3. Удам дамжсан малчин

Малын тоо	тийм	үгүй	нийт
100 хүртэл	2	3	5
101-300	4	7	11
301-500	4	5	9
501-1000	49	45	94
1000-аас дээш	18	18	36
Нийт	77	78	155
Хувь	49.7	50.3	100.0

Хүүхдээ малчин болгох малчин өрхийн сургалтын хэрэгцээг судлахад судалгаанд оролцогчдын 66.2 хувь нь шавь сургалтаар мал маллах арга ухааныг заана гэж үзсэн байна (Хүснэгт 3.2.4.4).

Хүснэгт 3.2.4.4. Сургалтын хэрэгцээ

Малын тоо	Сургалтын чиглэл							нийт
	Мэргэжлийн	Шавь сургалт	Өрхийн үйлдвэрлэл	нийгмийн харилцаа	Өөрөө хүүхдээ мал маллах талаар	Малын эмч	хариулаагүй	
100 хүртэл		1	1					2
101-300	2	2						4
301-500		4						4
501-1000	9	32			3	1	4	49
1000-аас дээш	5	12		1				18
Нийт	16	51	1	1	3	1	4	77
Хувь	20.8	66.2	1.3	1.3	3.9	1.3	5.2	100.0

Ирээдүйд шаардлагатай туслах малчин нь мал маллах арга ухаанд суралцсан байх хэрэгтэй гэж 69 өрх буюу 51.1 хувь нь, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн боловсруулах, малын тэжээл бэлтгэх мэдлэг, ур чадвартай байхыг 37 өрх буюу 27.4 хувь нь чухал гэж үзжээ (Хүснэгт 3.2.4.5).

Хүснэгт 3.2.4.5. Туслах малчинд тавигдах мэдлэг, ур чадвар

Малын тоо	Мал эмнэлгийн	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн боловсруулах	Мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах	Арьс шир боловсруулах	Малын тэжээл бэлтгэх	Мал маллах арга ухаанд суралцсан	НИЙТ
100 хүртэл	1	1	2	1	0	2	7
101-300	0	0	0	0	0	0	0
301-500	1	1	1	1	1	2	7
501-1000	5	17	6	8	13	49	98
1000-аас дээш	1	2	1	1	2	16	23
Нийт	8	21	10	11	16	69	135
Хувь	5.9	15.6	7.4	8.1	11.9	51.1	100.0

Судалгаанд оролцсон малчин өрхийн 89 нь буюу 57.4 хувь нь өөрийн өрхийн үйл ажиллагааг өргөжүүлж аж ахуй нэгж болох сонирхолтой байна.

Хүснэгт 3.2.4.6. ААН, байгууллага болж өргөжих сонирхол

Малын тоо	тийм	үгүй	нийт
100 хүртэл	4	1	5
101-300	6	5	11
301-500	5	4	9
501-1000	57	37	94
1000-аас дээш	17	19	36
Нийт	89	66	155
Хувь	57.4	42.6	100.0

Өрхийн үйл ажиллагаагаа өргөжүүлж аж ахуй нэгж, байгууллага болох сонирхолтой малчин өрхийн 46 нь буюу 51.7 нь нөхөрлөл хэлбэрээр, 32 нь буюу 36.0 хувь нь хоршоо, үлдсэн 11 нь буюу 12.4 хувь нь ХХК хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх сонирхолтой байна. Тэр дундаа 501-1000 толгой малтай өрхийн хувьд нөхөрлөл хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх сонирхолтой байна (Хүснэгт 3.2.4.7).

Хүснэгт 3.2.4.7. Хариуцлагын хэлбэр

Малын тоо	нөхөрлөл	хоршоо	ХХК	нийт
100 хүртэл		1	3	4
101-300	2	4		6

301-500	3	2		5
501-1000	33	18	6	57
1000-аас дээш	8	7	2	17
Нийт	46	32	11	89
Хувь	51.7	36.0	12.4	100.0

Цаашид ямар дэмжлэг, туслалцаа хэрэгтэй байна вэ? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчид санхүүгийн дэмжлэг, төрөл бүрийн сургалт, малын үүлдэр угсаа, чанар, бэлчээр, худаг ус, хадлангийн талбайн асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай талаар санал, хүсэлтээ ирүүлсэн байна. (Хүснэгт 3.2.4.8)

Хүснэгт 3.2.4.8. Шаардлагатай дэмжлэг, туслалцаа

100-500 толгой талтай өрхийн хувьд:	500-1000 толгой малтай өрхийн хувьд:	1000-аас дээш толгой малтай өрх:
<ul style="list-style-type: none"> - Мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулахад тоног төхөөрөмж - Сүү, цагаан идээ боловсруулах тоног төхөөрөмж - Зээл тусламж-3 - Санхүүгийн дэмжлэг-7 - Малын чанар - ААН, байгуулах тухай сургалт - ФАА-н сургалт-4 - Сургалт, зөвлөгөө -2 - Малжуулах төсөлд хамрагдах хүсэлтэй байна. 	<ul style="list-style-type: none"> - Худаг, ус гарах - Эрчимжсэн МАА эрхлэх-9 - АА эрхлэх тухай сургалт-5 - Санхүүгийн дэмжлэг-16 - Төсөл хөтөлбөрт хамрагдах - Хүн хүч-3 - Малын тэжээл тариалах талбай-3 - Өрхийн үйлдвэрлэлийн сургалт - Бага оворын хадлангийн тоног төхөөрөмж-7 - Өрхийн үйлдвэрлэлийн сургалт - Сүү боловсруулах цех, тоног төхөөрөмж-3 - Бэлчээрийн асуудлыг шийдвэрлэх-4 - Түүхий эд боловсруулалтыг нэмэгдүүлэх 	<ul style="list-style-type: none"> - Чадварлаг туслах малчин - Өндөр ашиг шимтэй малыг малчдад хөнгөлөлттэй олгох - Санхүүгийн дэмжлэг-8 - Хадлангийн талбайг хашаажуулах - Хадлангийн талбайтай болох - Ногооны газар - ФАА эрхлэх-3 - Зээл авах - АА эрхлэх тухай сургалт - Хоршоо байгуулахад хууль эрх зүйн сургалт-2 - Малын үүлдэр, угсааг сайжруулах - Санхүүгийн мэргэжлийн зөвөлгөө - Цагаан идээ боловсруулах тухай сургалт-2 - Туслах малчин - Ажлын байр бий болгосон малчдыг дэмжих - Малын үүлдвэр угсааг сайжруулах, сайн

	<ul style="list-style-type: none"> - Санхүү, хууль, НД-ийн тухай сургалт - Малын чанарыг сайжруулах, зохиомол хээлтүүлэг - Худас ус, гэр, цахилгааны асуудлыг шийдвэрлэх-2 - Зээл, тусламж-4 - Бэлчээрийн худаг-3 	<p>чанарын малыг хөнгөлөлттэй нийлүүлэх</p>
--	--	---

Хэсгийн дүгнэлт

1. Мэргэжлийн чиглэлийн МСҮТ, коллеж, сургалтын байгууллагатай ажил олгогчдын 20.4% нь гэрээтэй ажилладаг, 23.2% нь оюутан авч ажлын байранд дадлагажуулдаг байна.

Мэргэжлийн сургууль төсөгчдийн талаар ажил олгогчдын 13.5% нь мэргэжлийн ур чадвар дутмаг, 12.2% нь ажлын байранд дадлагажуулах шаардлагатай, 11.5% нь практик ур чадвар дутмаг, 10.1% нь хувийн зохион байгуулалт, 9.5% нь ажилчдыг мэргэшүүлэх, 9.5% нь МСҮТ-д зарим нэг ангиудыг нэмэх, 9.5% нь хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын талаар сургах, 7.4% хувь хүний харилцаа, 6.8% нь сургалтын чанарыг сайжруулах, 5.4 % нь эрүүл ахуйн боловсрол, 4.7% нь нарийн мэргэжлээр суралцагчдын суралцах хугацааг уртасгах шаардлагатай гэж үзсэн байна.

ААНБайгууллагаас 64% нь өөрийн хүсэлтээр, үлдсэн 36% нь ур чадвар дутмаг, хариуцлага алдсанаас болж ажлаас гарсан байна. Иймээс ажил горилогч залуучуудын чадавхжуулах, тогтвор суурьшилтай ажиллах, ажлын хариуцлага, сахилга батыг чандлах, ачаалал даах чадвар, ажиллах, зөв хандлагыг төлөвшүүлэх тал дээр анхаарах нь зүйтэй байна.

Ажил горилогчоос 90.1% нь 250,0-850,0 мянган төгрөгийн цалин хөлс авдаг ба тэдний 6.0% нь 5-25 хувь, 23.3% нь 26-50 хувь, 25.6% нь 51-75 хувиар өндөр цалинтай ажлын байранд очих бодолтой

байна. Энэ нь цалин хөлсний хэмжээг зайлшгүй нэмэх шаардлагатай байгааг харуулж байна.

2. Судалгаанд оролцсон ажиллаж буй залуучуудын 590 иргэн буюу 80.8% нь өндөр цалин хөлс, 77 нь буюу 10.5 % нь эрүүл мэндийн даатгал төлж, орон сууцаар хангагдах нөхцлийг ажил олгогчоос хүсдэг бол 666 нь буюу 90.9% нь ажилдаа сэтгэл ханамжтай байна.

Мэргэжлээ сонгохдоо 241 хүн буюу 23.8% нь төгсөөд шууд ажиллах боломжтой, 162 хүн буюу 16.0% нь эрэлт ихтэй мэргэжил, 127 хүн буюу 12.5% нь мэргэжлийн нэр хүнд өндөртэй, 104 хүн буюу 10.3% нь цалин хөлс өндөртэй гэсэн шалгуураар сонгосон байна.

Ажилд орох хүсэлт гаргахдаа 197 ажиллагчид буюу 23.5% нь цалин хөлс, 184 хүн буюу 22.0% нь ажил дээрээ өсөж хөгжих боломж, 156 хүн буюу 18.6% нь хөдөлмөрийн нөхцөл, аюулгүй ажиллагаа, 94 хүн буюу 11.2 нь байгууллагын нэр хүнд, 73 хүн буюу 8.7% нь ажлын ачаалал, ажлын цаг зэргийг харгалзан үзсэн байна.

Судалгаанд оролцогчдын 155 ажиллагчид буюу 20.6% нь өөрийн эзэмшсэн мэргэжлээр ажиллахгүй байна. Тэдгээрээс 80 хүн буюу 51.6% нь ажлын байрны олдоц муугаас, 27 хүн буюу 17.4% нь мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс бага учир гэж мэргэжлийн бус ажил хийж байгаа шалтгаанаа тайлбарласан байна.

Тэдгээрийн 20 хүн буюу 12.9% нь гадаадад гарч ажиллах, 11 хүн буюу 7.1% нь үргэжлүүлэн суралцах бодолтой байгаа юм байна.

3. Тус аймгийн хувиараа аж ахуй эрхлэгчид бизнесийн туршлага харьцангуй сайн байгаа ч ажилтнуудаа тогтвор суурьшилтай ажиллуулах тал дээр хангалтгүй ажиллаж байна. Тухайлбал, тэдний 16 орчим хувь нь энэ тал дээр анхаарч ажилладаг, 16 орчим хувь нь цаашид анхаарч магадгүй, үлдсэн 68% нь энэ асуултанд хариулаагүй байна.

Хүний нөөц бүрдүүлэх эх үүсвэрийн 45% нь найз нөхөд, хамаатан садан, танилын хүрээллээс, 18% нь хөдөлмөр эрхлэлтийн

хэлтэс, ажилд зуучлах үйлчилгээ, 7% нь интернет сайтууд, фейсбүүк хуудас, 5% нь бусдын аман мэдээллээр, 2% нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан авдаг бол 23% нь хүмүүс өөрсдөө ханддаг гэсэн байна. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ажлын ачаалал даах чадвартай, хөдөлмөр эрхлэх ур чадвар, дадал, хариуцлага хүлээх чадварыг, харилцаа хандлага, төлөвшлийг, багаар ажилллах ур чадварыг чухалд үзэж байгаагас мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар, дадал, хувийн зохион байгуулалтыг илүүд үздэг гэжээ.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ажилтан авахад учирдаг том бэрхшээл бол өндөр цалин өгч чаддаггүй асуудал байдаг байна.

Цаашид аж ахуйгаа эрхлэх, өргөжүүлэн хөтлөхөд шаардлагатай мэдлэг ур чадвар олгох сургалтыг зохион байгуулах шаардлагатай байгаагийн зэрэгцээ төрийн зүгээс хөнгөлөлттэй зээл тусламж, төсөл хөтөлбөрт хамруулах байдлаар дэмжихийг хүсэж байна.

4. Судалгаанд оролцсон нийт 158 малчин өрхийн 59 өрх буюу 37.3% нь сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна. Эдгээрийн 59.3% нь өрхийн үйлдвэрлэл эрхлэх, 33.9% нь аж ахуй эрхлэх, үлдсэн 6.8% нь оёдол, эсгүүр, хоршоо байгуулах болон МАА эрхлэх, малын хээлтүүлгийн талаарх сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна. 77 өрх буюу 49.7 хувь нь өөрийн хүүхдээ удам дамжсан малчин болгох хүсэлтэй байгаа бөгөөд тэр дундаа 501-ээс дээш малтай өрхийн 50-иас дээш хувь нь хүүхдүүдээ малчин болгох сонирхолтой байна. Тэдний 66.2% нь шавь сургалтаар мал маллах арга ухааныг заах нь илүү үр дүнтэй гэж үзсэн байна.

Ирээдүйд шаардлагатай туслах малчин нь мал маллах арга ухаанд суралцсан байх хэрэгтэй гэж 69 өрх буюу 51.1% нь, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн боловсруулах, малын тэжээл бэлтгэх мэдлэг, ур чадвартай байхыг 37 өрх буюу 27.4 % нь чухал гэж үзжээ.

Судалгаанд оролцсон малчин өрхийн 89 нь буюу 57.4 хувь нь өөрийн өрхийн үйл ажиллагааг өргөжүүлж аж ахуй нэгж болох

сонирхолтой байна. Тэдгээрийн 46 нь буюу 51.7 нь нөхөрлөл хэлбэрээр, 32 нь буюу 36.0 хувь нь хоршоо, үлдсэн 11 нь буюу 12.4 хувь нь ХХК хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх сонирхолтой байна. Тэр дундаа 501-1000 толгой малтай өрхийн хувьд нөхөрлөл хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх сонирхолтой байна.

Малчин өрхүүдэд санхүүгийн дэмжлэг, төрөл бүрийн сургалт, малын үүлдэр угсаа, чанар, бэлчээр, худаг ус, хадлангийн талбайн асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай талаар санал, хүсэлтээ ирүүлсэн байна.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН НИЙЛҮҮЛЭЛТИЙН СУДАЛГАА

4.1. Ажилгүй иргэдээс авсан санал асуулга

Аливаа улс үндэстэн оршин тогтнох гол нөхцөл нь тус улсыг бүрдүүлэгч хүн ам зүй байдаг. Тус улсад ард иргэд амьдрах, амьжиргаагаа тэтгэх гол эх үүсвэр нь ажил хөдөлмөр болдог. Энэ нь нэг талаас ажил эрхлэлт, нөгөө талаас ажилгүйдэл нь улс үндэстэн бүрийн анхаарах ёстой нэг асуудал нэг болж байгаа билээ.

Ажилгүй хүн гэдэг нь насанд хүрсэн, хөдөлмөрийн биржид бүртгэлтэй, ажил идэвхитэй хайж байгаа хүнийг хэлнэ.

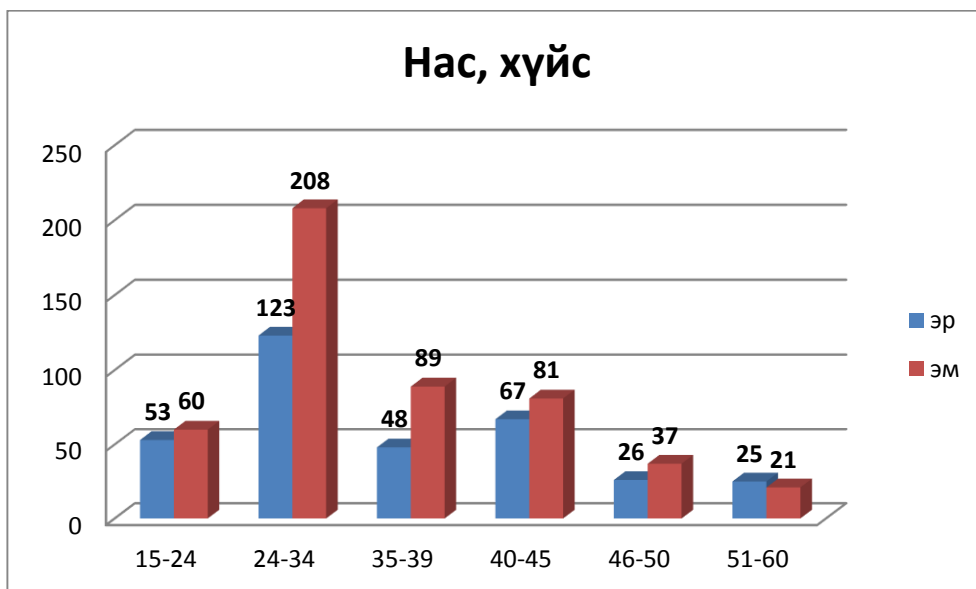
Бид судалгаанд 838 ажил эрхэлдэггүй хүмүүсийг хамруулав. Энэхүү судалгаанд 17 асуулттай хувилбарыг ашиглав. Нөхцөл асуултуудын найдвартай байдлыг Cronbach's Alpha үзүүлэлтээр тодорхойлж, SPSS 21.0 программ дээр бүх шинжилгээ хийсэн болно. Шинжилгээгээр судалгааны найдвартай байдлыг тооцож үзэхэд Cronbach's Alpha үзүүлэлт 0.775 гарсан бөгөөд эндээс судалгааны өгөгдөл найдвартай байдал хангагдсан гэж үзэж байна.

Судалгааны асуултуудын чиглэлийг нэгтгэн авч үзвэл:

1. Судалгаанд оролцогчийн ерөнхий мэдээлэл (нас, хүйс, боловсрол г.м)
2. Судалгаанд оролцогчийн ажил эрхлэлтийн байдал, ажилгүй байсан хугацаа, газар
3. Ажил эрхлэх, сургалтанд хамрагдаж мэдлэг ур чадвараа дээшлүүлэх сонирхол
4. Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн эсэх, хүсэж байгаа цалин хөлс
5. Сүүлийн 1 сарын хугацаанд ажилд орохоор уулзалт, ярилцлагад орсон эсэх
6. Төрийн зүгээс хүсэж байгаа дэмжлэг

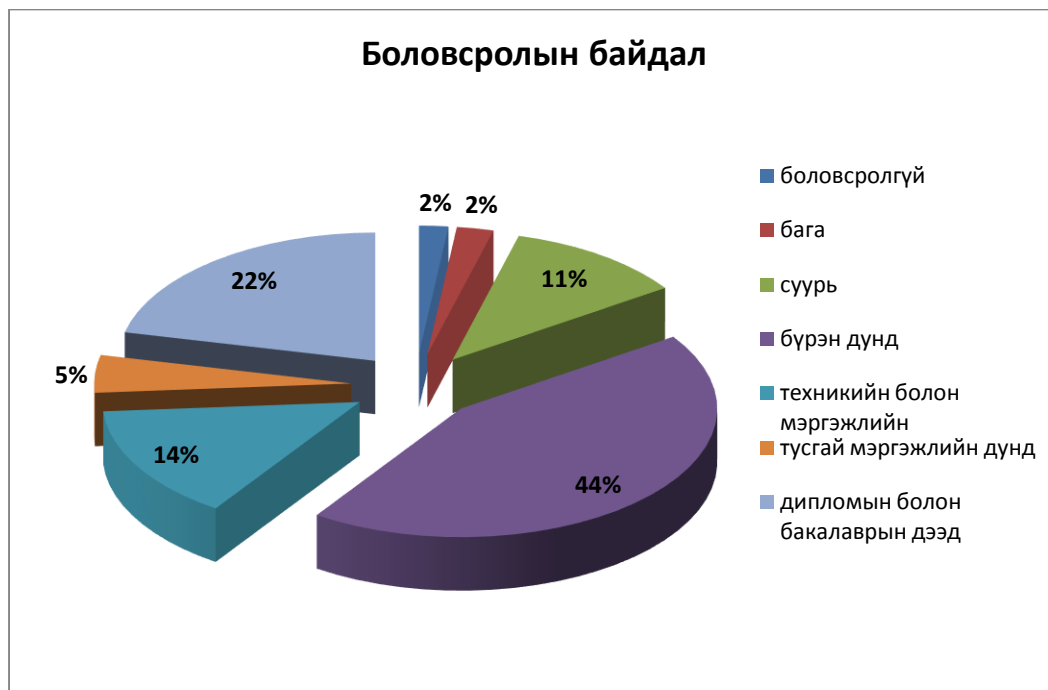
Судалгааны үр дүн

Судалгаанд хамрагдсан нийт иргэдийн 444 буюу 53% нь 15-34 насны залуучууд, 35-45 насны иргэд 285 буюу 34%, 106 хүн буюу 13% нь 46-60 насны иргэд байлаа. Нийт судалгаанд хамрагдагчдын 40.8% нь эрэгтэй, 59.2% нь эмэгтэйчүүд байлаа (Зураг 4.1.1).

Зураг 4.1.1. Ажилгүй иргэдийн нас хүйс

Судалгаанд хамрагдсан нийт ажилгүйчүүдийн 44%-ийг бүрэн дунд боловсролтой, 22%-ийг дээд боловсролтой, 14%-ийг техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой иргэд эзэлж байгаа бол бага болон боловсролгүй иргэд нийтдээ 4% байна (Зураг 4.1.2).

Зураг 4.1.2. Ажилгүй иргэдийн боловсролын байдал

Хүснэгт 4.1.1-д Ажил эрхлээгүй шалтгаан насны хамаарлыг үзүүлсэн байна. Ажилгүй иргэдэд ажиллахгүй байх нэг бус шалтгаан байгааг нийт тохиолдол 1036 гэсэн үзүүлэлт харуулж байна. Ажил эрхлэхгүй байгаа шалтгааныг насны ангиллаар авч үзвэл, судалгаанд хамрагдагчдын 66.6% буюу 15-34 насныхан залуучууд ажилдаа сонирхолгүй хэмээн хариулсан байна. Мэргэжил ур чадварын хувьд тэнцээгүй учир ажил олдохгүй байгаа хэмээн 33.3 % болох 24-39 насныхан үзэж байна байгаа бол 35-45 насныхны дунд ч энэ шалтгаан багагүй хувьтай байна. Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа тохиолдол мөн 24-34 насныхан дунд 44%-тай зонхилж байгаа байгаа бол 15-24, 35-45 насныхны дунд энэ шалтгаан 15-16 %-тай байна. Ажил олгогчийн тавьсан шаардлагыг хангаж чадахгүй байгаа 24-34 насныхан буюу 27.0%, 35-39 насныхан буюу 23.8%, 40-45 насныхан буюу 23.8% тус тус эзэлж байна. Ар гэрийн болон эрүүл мэндийн шалтгаанаар ажилгүй байгаа иргэдийн эзлэх хувь ч багагүй байгаа нь нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэндийн асуудал иргэдийн дунд шийдвэрлэдэж чадахгүй байгааг харуулж байна. Харин 46-60

насныхны дунд цалинд голох, мэдлэг мэргэжлийн шаардлага хангахгүй байгаа үзүүлэлт харьцангуй бага байна. Эндээс үзэхэд 15-45 насны иргэдийн дунд өнөөгийн нөхцөлд ажиллах мэдлэг, ур чадвар, боловсрол олгох шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна. Эдгээр шаардлагыг хангахгүйгээр өндөр цалин авах боломжгүйг ойлгуулах, мэдрүүлэх төлөвшил, хандлагын сургалт ч хэрэгцээтэй байна гэж үзэж байна.

Хүснэгт 4.1.1. Ажил эрхлэхгүй байгаа шалтгаан

Таны ажил эрхлэхгүй байгаа шалтгаан	Нас						Нийт
	15-24	24-34	35-39	40-45	46-50	51-60	
Ажилдаа сонирхолгүй учир	4	4	3	1	0	0	12
	33.30%	33.30%	25.00%	8.30%	0.00%	0.00%	
Мэргэжил, ур чадварын хувьд тэнцээгүй	3	12	8	9	2	2	36
	8.30%	33.30%	22.20%	25.00%	5.60%	5.60%	
Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа	38	109	39	38	11	8	243
	15.60%	44.90%	16.00%	15.60%	4.50%	3.30%	
Ар гэрийн шалтгаанаар	19	47	21	13	5	2	107
	17.80%	43.90%	19.60%	12.10%	4.70%	1.90%	
Ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа	4	17	15	15	9	3	63
	6.30%	27.00%	23.80%	23.80%	14.30%	4.80%	
Мэргэжил боловсролгүй	12	63	29	24	6	1	135
	8.90%	46.70%	21.50%	17.80%	4.40%	0.70%	
40-с дээш настай тул ажилд авдаггүй	0	0	2	45	35	23	105
	0.00%	0.00%	1.90%	42.90%	33.30%	21.90%	
	5	18	12	18	5	10	68

Эрүүл мэндийн шалтгаанаар	7.40%	26.50%	17.60%	26.50%	7.40%	14.70%	
Цалин бага	14	32	13	20	4	3	86
	16.30%	37.20%	15.10%	23.30%	4.70%	3.50%	
Бусад	32	92	26	22	7	2	181
	17.70%	50.80%	14.40%	12.20%	3.90%	1.10%	
Нийт	131	394	168	205	84	54	1036

Мөн судалгаанд хамрагдсан ажилгүй иргэдээс ажилгүй байсан хугацааг судалж үзлээ. Үр дүнг (Хүснэгт 4.1.2)-д харуулав.

Та ямар хугацаанд ажил хөдөлмөр эрхлээгүй байна вэ? гэсэн асуултанд хариулсан иргэдийн 14.5% нь 1-6 сар, 9,1% нь 6-12 сар, 10.9% нь 12-24 сар, 65.4% нь 24 сараас дээш хугацаанд ажил эрхлээгүй гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 4.1.2. Ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлээгүй хугацаа

		Давтамж	Хувь	Илэрхийлэх хувь
Хувилбар	1-6 сар	114	13.6	14.5
	6-12 сар	72	8.6	9.1
	12-24 сар	86	10.3	10.9
	24 сараас дээш	515	61.5	65.4
	Total	787	93.9	100.0
Орхигдсон утга		51	6.1	
Нийт		838	100.0	

Ажил эрхлэхгүй байгаа шалтгааныг боловсролын түвшнээр Хүснэгт 4.1.3-т харуулав. Нийт судалгаанд хамрагдсан 838 иргэдийн ажил эрхлээгүй шалтгаан насны бүлгүүдээр нийт 1036 тохиолдол байгаа нь ажил эрхлэхгүй байх шалтгаан олон байгааг харуулна. Үүний 21.4% нь дээд боловсролтой, 4.7% нь тусгай мэргэжлийн, 14.4% нь техникийн, 43.9% нь бүрэн дунд боловсролтой, 11.4% нь суурь, 2.3% нь бага боловсролтой, 1.8% нь боловсролгүй иргэд байв.

Ажилдаа сонирхолгүй учраас ажил эрхлэхгүй байгаа тохиолдлын 41.7% дээд боловсролтой иргэд байгааг мэргэжил сонголт буруу

байсантай холбож үзэж болох талтай. Мөн мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй учраас ажил эрхлэхгүй байгаа тохиолдлын 40.3% нь дээд боловсролтой байгаа ч мэргэжлээ сонгохдоо хүссэн мэргэжлээс гадна эдийн засгийн хөгжлийг дагаад шаардагдаж буй мэргэжлийг эзэмшихийн чухлыг харгалзах нь зүйтэй болохыг харуулж байна. Дээд боловсролтой ч цалин бага учраас ажил хийхгүй байгаа хэмээн 32.6% нь үзэж байгаа нь ч харамсалтай үзүүлэлт юм. Бүрэн дунд боловсролтой ажилгүйчүүдийн дунд ихээхэн бэрхшээл тохиолдож байгааг дээрх хүснэгтээс харж болно. Тухайлбал: Мэргэжил, ур чадварын хувьд тэнцээгүй 55.6%, ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа 57.1%, мэргэжил боловсролгүйгээс ажил эрхлэхгүй байгаа тохиолдол 59.3% байна. Иймээс тэдэнд зориулсан мэргэжлийн мэдлэг ур чадвар олгох сургалт хамруулах шаардлага буйг энд давхар батлан харуулж байна. Бүрэн дунд боловсролтой ажилгүй иргэдийн хувьд 39.5% нь цалин бага, 54.3% нь 40-өөс дээш настай тул ажилд авдаггүй гэсэн шалтгаанаар ажилгүй байна.

Хүснэгт 4.1.3. Ажил эрхлээгүй шалтгаан*боловсрол

Ажил эрхлэхгүй байгаа шалтгаан	Боловсролын байдал:							
	боловсролгүй	бага	суурь	бүрэн дунд	техникийн болон мэргэжлийн	тусгай мэргэжлийн дунд	дипломын болон бакалаврын	Нийт
Ажилдаа сонирхолгүй учир	0	0	0	3	2	2	5	12
	0.00%	0.00%	0.00%	25.00%	16.70%	16.70%	41.70%	100%
Мэргэжил, ур чадварын хувьд тэнцээгүй	1	0	10	20	1	1	3	36
	2.80%	0.00%	27.80%	55.60%	2.80%	2.80%	8.30%	100%
Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа	2	2	11	66	51	13	98	243
	0.80%	0.80%	4.50%	27.20%	21.00%	5.30%	40.30%	100%
Ар гэрийн шалтгаанаар	2	3	10	43	20	3	26	107
	1.90%	2.80%	9.30%	40.20%	18.70%	2.80%	24.30%	100%
	1	0	10	36	5	3	8	63

Ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа	1.60%	0.00%	15.90%	57.10%	7.90%	4.80%	12.70%	100%
Мэргэжил боловсролгүй	7	9	33	80	5	1	0	135
	5.20%	6.70%	24.40%	59.30%	3.70%	0.70%	0.00%	100%
40-с дээш настай тул ажилд авдаггүй	0	2	16	57	12	11	7	105
	0.00%	1.90%	15.20%	54.30%	11.40%	10.50%	6.70%	100%
Эрүүл мэндийн шалтгаанаар	4	6	9	28	8	4	9	68
	5.90%	8.80%	13.20%	41.20%	11.80%	5.90%	13.20%	100%
Цалин бага	2	0	5	34	15	2	28	86
	2.30%	0.00%	5.80%	39.50%	17.40%	2.30%	32.60%	100%
Үнийж; есцлнв	0	2	14	88	30	9	38	181
	0.00%	1.10%	7.70%	48.60%	16.60%	5.00%	21.00%	100%
Нийт	19	24	118	455	149	49	222	1036
	1,8%	2,3%	11,4%	43,9%	14,4%	4,7%	21,40%	100%

Нийт судалгаанд хамрагдсан ажилгүй иргэдийн 452 буюу 53.9% нь ямар нэгэн байгууллагад ажиллаж байсан бөгөөд тэгээрийн 154 буюу 34.1% нь ХХК-д ажиллаж байсан байна. Харин төсвийн байгууллагад 95 иргэн буюу 21.0% нь төсвийн байгууллагад, 19.0% нь ХК-д ажиллаж байсан туршлагатай байна (Хүснэгт 4.1.4).

Хүснэгт 4.1.4. Ажиллаж байсан байгууллага

Та өмнө нь ямар нэгэн	Хэрвээ “Тийм” бол Та ямар байгууллагад ажиллаж байсан бэ?
-----------------------	---

байгууллагад ажиллаж байсан уу?	төсвийн байгууллага	ХК	ХХК	төрийн өмчит хувьцаат компани	орон нутгийн өмчит компани	Хоршоо	нөхөрлөл	төрийн бус байгууллага	олон улсын байгууллага	бусад	Нийт
Тийм	95	86	154	18	11	4	8	17	3	56	452
Хувь	21.0	19.0	34.1	4.0	2.4	0.9	1.8	3.8	0.7	12.3	100

Судалгаанд хамрагдагчдын боловсролын түвшинг ажиллах сонирхолтой байгууллагатай нь холбон Хүснэгт 4.1.5-д харууллаа. Ажилгүй иргэд ажиллах байгууллагын хэд хэдэн хувилбарыг сонгосон учир нийт тохиолдлын хэмжээ 1086 байна. Бакалавр болон дипломын дээд боловсролтой иргэдийн 53.3% нь, бусад боловсролтой хүмүүсийн 22.2-37.9% орчим нь төсвийн байгууллагад ажил олдвол орох сонирхолтой байгаагаас гадна боловсролгүй иргэдийн 41.2% бас улсын төсвөөр санхүүждэг байгууллагад ажиллах сонирхолтой байгаа нь улсын төсвийн байгууллага боловсролгүй иргэдийг ч шингээх боломжтой гэсэн ойлголт зонхилох болсныг харж болохоор байна

ХХК-д мэргэжлийн дунд боловсролтой иргэдийн 23.5%, техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой иргэдийн 25.5%, суурь боловсролтой иргэдийн 22.0% ажиллах сонирхолтой байна.

Хүснэгт 4.1.5. Боловсрол*Сонирхол

Боловсролын байдал	Та хаана ажиллах сонирхолтой вэ?										
	Төсвийн байгууллага	Хувьцаат компани	ХХК	Төрийн өмчит хувьцаат компани	Орон нутгийн өмчит компани	Нөхөрлөл	Хоршоо	Төрийн бус байгууллага	Олон улсын байгууллага	Бусад	Нийт
боловсролгүй	7	2	1	0	1	1	2	0	0	3	17
	41.20%	11.80%	5.90%	0.00%	5.90%	5.90%	11.80%	0.00%	0.00%	17.60%	100%
бага	4	2	2	0	0	1	0	2	0	7	18
	22.20%	11.10%	11.10%	0.00%	0.00%	5.60%	0.00%	11.10%	0.00%	38.90%	100%
суурь	44	8	27	6	4	4	5	3	2	20	123

	35.80%	6.50%	22.00%	4.90%	3.30%	3.30%	4.10%	2.40%	1.60%	16.30%	100%
бүрэн дунд	180	41	70	36	23	14	16	28	14	53	475
	37.90%	8.60%	14.70%	7.60%	4.80%	2.90%	3.40%	5.90%	2.90%	11.20%	99.90%
техникийн болон мэргэжлийн	48	19	36	6	4	7	3	2	4	12	141
	34.00%	13.50%	25.50%	4.30%	2.80%	5.00%	2.10%	1.40%	2.80%	8.50%	100%
тусгай мэргэжлийн дунд	23	10	16	9	2	2	2	1	0	3	68
	33.80%	14.70%	23.50%	13.20%	2.90%	2.90%	2.90%	1.50%	0.00%	4.40%	100%
дипломын болон бакалаврын дээд	130	30	38	16	4	0	0	3	13	10	244
	53.30%	12.30%	15.60%	6.60%	1.60%	0.00%	0.00%	1.20%	5.30%	4.10%	100%
Нийт	436	112	190	73	38	29	28	39	33	108	1086

Зураг 4.1.3. Ажиллах сонирхолтой байгууллага

Хөдөлмөрлөх сонирхолтой иргэд ажил идэвхитэй эрж хайхын зэрэгцээ ажил олгогчын шаардлагад нийцсэн мэдлэг, ур чадвар олж авахын тулд сургалтанд хамрагдах боломжийг эрж хайж байдаг. Бид энэ эрэлт хэрэгцээ судалгаанд хамрагдсан ажилгүй иргэдийн дунд ямар байгааг судалж үзсэн юм

Нийт судалгаанд оролцогчдын 319 буюу 42.2% нь ХХҮГазар ажил хайгчаар бүртгүүлснээс 222 буюу 29.1% нь цаашид суралцах сонирхолтой байгаа нь өөрийгөө хөгжүүлснээр ажилд орох магадлал

өснө гэсэн хүлээлттэй байгааг харуулж байхад 97 буюу 12.9% нь сургалтанд хамрагдах шаардлагагүй гэж үзсэн байна. Харин нийт судалгаанд хамрагдагчдын 436 буюу 57.7% нь ажил хайгчаар бүртгүүлээгүй байгаа нь тун тааруу үзүүлэлт төдийгүй, түүнээс 252 буюу 33.3% нь сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй, 281 буюу 37.3% сургалтанд хамрагдахгүй гэж үзжээ (Хүснэгт 4.1.6).

Хүснэгт 4.1.6. Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн иргэд * хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах сонирхол

Та Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн үү?	Та ажил хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах сонирхолтой байна уу?		Нийт
	тийм	үгүй	
тийм	222	97	319
	29,3%	12,9%	42,2%
үгүй	252	184	436
	33,3%	24,4%	57,7%
Асуултанд хариулаагүй	1	0	1
	0,1		0,1
Нийт	475	281	756
	62,7 %	37,3%	100,0%

Ажил хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах сонирхолтой 480 иргэд буюу 62.9% -ийн эзэмшихийг хүсэж байгаа нийт 86 мэргэжлийг эрэмбэлвэл эхний 7 мэргэжилд тогооч 60 буюу 12.5%, оёдолчин 30 буюу 6.3%, цэцэрлэгийн туслах багш 23 буюу 3.0%, үсчин 20 буюу 2.62%, нягтлан бодогч 19 буюу 2.5%, эдийн засагч 16 буюу 2.1%, гагнуурчин 12 буюу 1.6% -тай орж байна. Харин 18 хүн буюу 2.4% нь эзэмшсэн мэргэжлээрээ ахих сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна (Хүснэгт 4.1.7).

Хүснэгт 4.1.7. Суралцах мэргэжил*сонирхол

д/д	Хэрвээ “Тийм” бол ямар мэргэжлээр суралцах сонирхолтой байна вэ?	Та ажил хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах сонирхолтой байна уу?	Нийт
-----	--	--	------

		тийм	үгүй	
		91	271	362
1	Авто засварчин	6	0	6
2	Авто инженер	1	0	1
3	Англи хэлний багш	1	0	1
4	Архитектурчин	2	0	2
5	Ашиглалтын инженер	1	0	1
6	Бага ангийн багш	4	0	4
7	Багш	9	0	9
8	Байгаль орчин	1	0	1
9	Байгаль орчны менежер	1	0	1
10	Байгаль хамгаалагч	1	0	1
11	Бариа засалчин	1	0	1
12	Барилгачин	5	0	5
13	Барилгын засал чимэглэлч	1	1	2
14	Барилгын инженер	6	0	6
15	Биеийн тамирын багш	1	0	1
16	Бизнесийн удирдлага	2	0	2
17	Боловсролын удирдлага	2	0	2
18	Вагон засварчин	1	0	1
19	Гагнуурчин	12	0	12
20	Газар зохион байгуулагч	1	0	1
21	Гар урлал	1	0	1
22	Гоо сайханч	4	1	5
23	Дизайнерч	3	0	3
24	Дохионы хэлний багш	1	0	1
25	Дулааны инженер	3	0	3
26	Жолооч	9	2	11
27	Засварчин	4	0	4
28	Зөгийчин	2	1	3
29	Зөөгч	2	0	2
30	Инженер	5	0	5
31	Компьютер	2	0	2
32	Мал аж ахуй	1	0	1
33	Малын эмч	3	0	3
34	Машин механизмын оператор	2	0	2
35	Машинист	1	0	1
36	Мужаан	6	0	6
37	Мэргэжлээ дээшлүүлж суралцах	18	1	19
38	Нийгмийн ажилтан	1	0	1
39	Ногоочин	2	0	2
40	Номын сангийн ажилтан	1	0	1
41	Нягтлан бодогч	19	1	20
42	Нярав	6	0	6
43	Оёдолчин	30	0	30
44	Ойн инженер	1	0	1
45	Онцгой байдал	1	0	1

46	Операторч	0	1	1
47	Орон нутаг судлаач	1	0	1
48	Өрлөгчин	1	0	1
49	Өрхийн аж ахуй эрхлэх	1	0	1
50	Програмист	1	0	1
51	Сантехникч	2	0	2
52	Соёл судлаач	1	0	1
53	Сувилахуй	4	0	4
54	Сэтгэл зүйч	1	0	1
55	Талх нарийн боовчин	4	0	4
56	Тариаланч	1	0	1
57	Тогооч	60	0	60
58	Токарь	1	0	1
59	Төмөр замчин	3	0	3
60	Төрийн захиргаа	1	0	1
61	Төрийн удирдлага	1	0	1
62	Удирдлагын академи	1	0	1
63	Уул уурхайн инженер	3	0	3
64	Уул уурхайчин	4	0	4
65	Үйлдвэрлэлийн менежмент	1	0	1
66	Үсчин	20	1	21
67	Физикийн багш	1	0	1
68	Х.М.М.О	1	0	1
69	ХММ-н операторчин	1	0	1
70	Хөдөлмөр хамгаалал	1	0	1
71	Хөдөө аж ахуйн техникч	2	0	2
72	Хөрвөж болох мэргэжил	2	0	2
73	Худалдаа	2	0	2
74	Худалдагч	4	0	4
75	Хүнд машин механизмын жолооч	7	0	7
76	Хүнд машин механизмын оператор	6	0	6
77	Хүний нөөц	4	0	4
78	Хүний нөөцийн удирдлага	1	0	1
79	Хүнсний технологич	2	0	2
80	Цахилгаанчин	2	0	2
81	Цэцэрлэгийн туслах багш	23	2	25
82	Эдийн засагч	16	1	17
83	Эм зүйч	2	0	2
84	Эмч	1	0	1
85	Эрүүл ахуйч	3	0	3
86	Эрх зүйч	9	0	9
Нийт		480	283	763
		62,9%	37,1%	100%

Хүснэгт 4.1.8-д үзүүлснээр хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах сонирхолтой 333 иргэдийн 229 нь буюу 69 % нь сүүлийн сард ганц ч

удаа ажилд орох уулзалт ярилцлагад оролцоогүй байхад харин 101 хүн буюу 30 % нь 1-5 удаа, 3 хүн буюу 1 % нь 5-аас дээш удаа уулзалт ярилцлагад оролцсон нь ажил эрчимтэй хайж байгааг илэрхийлж байна. Мөн судалгаанд оролцогчдын суралцах сонирхолгүй иргэдийн 398 иргэд буюу 86.1% нь ажилд орох уулзалтанд ороогүй байгаа нь бас анхаарал татах үзүүлэлт юм. Энэ нь ажилд орохын тулд мэдлэг мэргэжлээ дээшлүүлэх ч сонирхолгүй, ажил эрж хайх ч үгүй байгаа маш идэвхигүй бүлгийнхэн зонхилж байгааг харуулж байгаа, харин тэдгээрийн 60 иргэн буюу 13.0% нь 1-5 удаа, 4 иргэн буюу ойролцоогоор 1% орчим нь 5-аас дээш удаа ярилцлагад оролцсон байгаа нь ажиллах эрмэлзлэл байгааг ямартай ч илэрхийлж байна. Харин тэдгээрийн ажил хайх арга, хандлагад нөлөөлөх мэдээллээр хангах үйлчилгээний хүртээмж муу байж болох юм.

Хүснэгт 4.1.8. Ажилд орох уулзалт, ярилцлагад орсон тоо* Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн иргэд

		Та ажил хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах сонирхолтой байна уу?		Нийт
		тийм	үгүй	
Та сүүлийн нэг сарын хугацаанд хэдэн удаа ажил орохоор уулзалт, ярилцлагад орсон бэ?	үгүй	229	398	627
	1-5 удаа	101	60	161
	5-аас дээш удаа	3	4	7
Нийт		333	462	795

Хүснэгт 4.1.9-д хөдөлмөр зуучлалын газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн болон бүртгүүлээгүй иргэдийн ажиллахыг сонирхож байгаа байгууллага хоороондын хамаарлыг давхардсан тоогоор харуулсан байна. Давхардсан тоогоор нийт 1059 сонголт байгаа нь иргэн аль боломжтойд нь л орохын тулд 1-ээс дээш сонголт хийсэн байгаатай холбоотой. Хөдөлмөр зуучлалын газар ажил хайгчаар бүртгүүлээгүй иргэдийн талаас дээш хувь нь ямар нэгэн байгууллагад ажилд орох найдвар тээн явдаг нь харагдаж байна. Харин тэдгээрийн хөдөлмөр зуучлалын газарт бүртгүүлэх, бусад сувгаар ажил хайх

хувийн идэвхи санаачлага дутмаг байдал ажиглагдаж байлаа. Мөн ажил хөдөлмөр хайх суваг, арга зам, мэдээллийн хүртээмж дутмаг байдалтай ч холбож харах нь зүйтэй. Харин хөдөлмөр зуучлалын газар бүртгүүлэн ажил эрж хайж байгаа иргэдийн ажиллахыг хамгийн их хүсэж байгаа байгууллага бол Орон нутгийн өмчит байгууллага 54.1% , төрийн байгууллага 48.2% , олон улсын байгууллага 48.4% байна.

Хүснэгт 4.1.9. Сонирхол*Бүртгүүлсэн байдал

Та хаана ажиллах сонирхолтой вэ?		Та Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн үү?		Нийт
		тийм	үгүй	
Төсвийн байгууллага	Count	205	220	425
	% within Сонирхол	48.20%	51.80%	100.00%
Хувьцаат компани	Count	32	77	109
	% within Сонирхол	29.40%	70.60%	100.00%
ХХК	Count	88	98	186
	% within Сонирхол	47.30%	52.70%	100.00%
Төрийн өмчит хувьцаат компани	Count	31	40	71
	% within Сонирхол	43.70%	56.30%	100.00%
Орон нутгийн өмчит компани	Count	20	17	37
	% within Сонирхол	54.10%	45.90%	100.00%
Нөхөрлөл	Count	10	19	29
	% within Сонирхол	34.50%	65.50%	100.00%
Хоршоо	Count	12	15	27
	% within Сонирхол	44.40%	55.60%	100.00%
Төрийн бус байгууллага	Count	15	22	38
	% within Сонирхол	39.50%	57.90%	100.00%
Олон улсын байгууллага	Count	15	16	31
	% within Сонирхол	48.40%	51.60%	100.00%
Бусад	Count	47	59	106

	% within Сонирхол	44.30%	55.70%	100.00%
	Count	474	583	1059

ХХҮГазар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн 333 иргэдээс 229 буюу 69 % нь сүүлийн сарын хугацаанд ажилд орох уулзалтанд огт ороогүй, 101 хүн буюу 30 % нь 1-5 удаа, 3 буюу 1 орчим хувь нь л 5-аас дээш удаа ярилцлагад оролцсон байна. Хөдөлмөр зуучлалын газар бүртгүүлээгүй 462 иргэдээс 60 хүн буюу 13% нь 1-5 удаа, 4 хүн буюу 0.9% нь 5-аас дээш удаа ярилцлагад орсон байна. Харин ажилд орох ярилцлага уулзалтад нийт судалгаанд хамрагдагчдын 79% нь огт хамрагдаагүй, 20% нь 1-5 удаа, 1% нь 5-аас дээш удаа хамрагдсан болохыг (Хүснэгт 4.1.10)-д харуулав.

Хүснэгт 4.1.10. Сүүлийн нэг сарын хугацаанд орсон уулзалт, ярилцлага

		Та сүүлийн нэг сарын хугацаанд хэдэн удаа ажил орохоор уулзалт, ярилцлагад орсон бэ?			Нийт
		үгүй	1-5 удаа	5-аас дээш удаа	
Та Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн үү?	тийм	229	101	3	333
	үгүй	398	60	4	462
Нийт		627	161	7	795

Зураг 4.1.4. Ажилд орох ярилцлага, уулзалтанд хамрагдсан байдал

Хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах шаардлагатай хэмээн үзэж байгаа нийт 332 иргэдээс 202 буюу 60.9% нь мэргэжил олгох богино хугацааны, 68 буюу 20.6% нь мэргэжил дээшлүүлэх, 10 буюу 3.0% нь үйлдвэрлэл дээрх, 51 буюу 15.3% нь бакалавраас дээш түвшний сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна, харин суралцах сонирхолгүй гэж хариулсан 462 иргэдээс сургалтанд хамрагдана гэж 128 иргэн түвшний сургалтанд хамрагдана гэсэн байгааг анхаарахгүй орхиж болохгүй (Хүснэгт 4.1.11).

Хүснэгт 4.1.11. Суралцах сонирхол* суралцах чиглэл

		Ямар түвшний сургалтанд хамрагдах вэ?				Нийт
		мэргэжил олгох богино хугацааны сургалт	мэргэжил дээшлүүлэх	үйлдвэрлэл дээрх	бакалавраас дээш	
Та ажил хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах сонирхолтой байна уу?	тийм	202	68	10	51	332
	үгүй	74	27	7	21	128
Нийт		276	95	17	72	460

Ийнхүү нийт сургалтанд хамрагдах хүмүүсийн 62% мэргэжил олгох богино хугацааны сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна (Зураг 4.1.5).

Зураг 4.1.5 Сургалтын хэрэгцээ

ХХҮГазар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн иргэдийн 35 буюу 32,6% нь 250000-400000 төгрөгийн, 116 буюу 35.4% нь 400000-600000, 95 буюу 29.1% нь 600000-850000, 53 буюу 16.3% нь 850000-1000000, 28 буюу 8.5% нь 1000000-аас дээш төгрөгийн цалинтай ажил хийхийг хүсэж байна. Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлээгүй иргэдийн 136 буюу 32.3% нь 400000-600000, 96 буюу 22.8% нь 600000-850000, 79 буюу 18.8% нь 1000000-аас дээш төгрөгийн цалин хүсэж байна. (Хүснэгт 4.1.12.) Эндээс 44.4% нь бага цалинтай ажил хийх боломжтой гэдэг нь өөрдсийн боловсролын түвшин доогуур, цаашид боловсрох шаардлагатай болохыг ч давхар харуулж байна гэж үзэж болох юм.

Түүнчлэн нийт судалгаанд оролцогчдын 9% 1 сая төгрөгнөөс дээш, 16% нь 850000-1000000, 29% 600000-850000, 35% нь 40000-600000, 11% нь 250000-400000 төгрөгийн цалинтай ажилд орох хүсэлтэй байна (Хүснэгт 4.1.13).

Цаашид ажил хөдөлмөр эрхлэхэд төрөөс тэдний хувиараа хөдөлмөр эрхлэх, аж ахуйн нэгж байгууллага байгуулахад нь санхүүгийн, тоног төхөөрөмжийн дэмжлэг, хөнгөлөлттэй зээл олгох, төсөл хөтөлбөрт хамруулах, ажилд зуучлах, мэргэжил дээшлүүлэх

сургалтанд хамруулах, нээлттэй ажлын байрны мэдээллээр тогтмол хангах, эдийн засаг хууль эрх зүйн таатай орчин бүрдүүлж туслалцаа дэмжлэг үзүүлэхийг хүсэж байна.

Хүснэгт 4.1.12. Ажилгүй иргэдийн хүсч буй цалингийн хэмжээ

		Таны авахыг хүсч буй цалингийн хэмжээ?					Нийт
		250000- 400000	400000- 600000	600000- 850000	850000- 1000000	1000000 -аас дээш	
Та Хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн үү?	тийм	35	116	95	53	28	327
	үгүй	51	136	96	59	79	421
Нийт		86	252	191	112	107	748

Ажилгүй иргэдийн мэргэжлийн судалгаанаас үзэхэд эхний 10 мэргэжлийн жагсаалтанд тогооч 51, багш 46, жолооч 46, эдийн засагч 31, нягтлан бодогч 30, засал чимэглэл 27, инженер 27, оёдолчин 21, цэцэрлэгийн туслах багш 17, цахилгаан 15 орж байна. (Хүснэгт 4.1.13)

Хүснэгт 4.1.13. Ажилгүй иргэдийн мэргэжлийн судалгаа

ДД	Мэргэжил	Тоо
1	Тогооч	51
2	Багш	46
3	Жолооч	46
4	Эдийн засагч	31
5	Нягтлан бодогч	30
6	Засал чимэглэл	27
7	Инженер	27
8	Оёдолчин	21
9	Цэцэрлэгийн туслах багш	17
10	Цахилгаан	15
11	Экваторорин операторчин	13
12	Тракторчин	13
13	Авто засварчин	11

14	Малын эмч	11
15	Худалдааны ажилтан	8
16	Хүнсний технологч, эрүүл ахуй	8
17	Эрх зүйч	8
18	Мужаан	7
19	Гагнуурчин	7
20	Талх нарийн боовчин	7
21	Гоо сайханч	7
22	Орчуулагч	6
23	Газар зохион байгуулалтын инженер	5
24	Улс төр судлаач	5
25	Ой зүйч	5
26	Хүний нөөцийн ажилтан	5
27	Ойн инженер	4
28	Барилгын инженер	4
29	Авто механик	4
30	Машинист	4
31	МАА-н фермер	4
32	Нийгэм судлал	4
33	Агрономч	4
34	Төрийн удирдлага	4
35	Үсчин	4
36	Хувцас дизайнер	4
37	Программист	3
38	Аялал жуучлагч менежер	3
39	Малчин	3
40	Цэцэрлэгийн багш	3
41	Жимс ногоочин	3
42	Цаг уурч	3
43	Вогоны засвар ашиглалт	3
44	Гааль татвар байцаагч	2
45	Гадаад худалдааны ажилтан	2
46	Сантехникч	2
47	Соёл судлаач	2
48	Эм зүйч	2
49	Механикч	2
50	Эсгэлтийн үйлдвэрийн технологч	2
51	Менежер	2
52	Техникч	2
53	Нарийн бичиг	2
54	Брокер	1
55	Сэтгүүлч	1
56	Барилгачин	1

57	Бетон арматурчин	1
58	Дохиочин, оосорлогч	1
59	Дуурийн дуулаач	1
60	Үйлдвэрийн менежер	1
61	Кино механикч	1
62	Газрын даамал	1
63	Байгаль орчны менежер	1
64	Цэргийн хөгжмийн удирдаач	1
65	Филсофич	1
66	Газрын тосны техникч	1
67	Фото зурагчин	1
68	Токарчин	1
69	Бариа засал	1
70	Биологич	1
71	Биеийн тамирын арга зүйч	1
72	Өрөмчин	1
73	Архитектур	1
	Нийт	538

4.2. Оюутнуудаас авсан судалгаа

Уг судалгаанд Сэлэнгэ аймгаас их, дээд сургуульд суралцаж байгаа 336 оюутан хамрагдсан байна. Судалгаанд оролцогчдын 13.1 хувь нь 16-18 насныхан, 49.7 хувь нь 19-20 насныхан, 37.2 хувь нь 21-ээс дээш насны оюутнууд байв.

Хүснэгт 4.2.1.Таны нас

Таны нас					
		Давтамж	Хувь	Дүнд эзлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
Valid	16-18	44	13.1	13.1	13.1
	19-20	167	49.7	49.7	62.8
	21-ээс дээш	125	37.2	37.2	100.0
	нийт	336	100.0	100.0	

Судалгаанд оролцогчдын 202 буюу 6.1 хувийг эмэгтэй оюутан, 134 буюу 39.9 хувийг эрэгтэй оюутан эзлэж байна.

Хүснэгт 4.2.2. Хүйс

		Давтамж	Хувь	Дүнд эзлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
Valid	эр	134	39.9	39.9	39.9
	эм	202	60.1	60.1	100.0
	Total	336	100.0	100.0	

Судалгаанд оролцогч оюутнуудын 82.7 хувийг гэрлээгүй оюутнууд байна.

Хүснэгт 4.2.3. Гэрлэлтийн байдал

		Гэрлэлтийн байдал			Нийт
		гэрлэсэн	гэрлээгүй	батлуулаагүй	
Таны нас	16-18	0	44	0	44
	19-20	12	150	5	167
	21-ээс дээш	27	84	14	125
Нийт		39	278	19	336

Та хангалттай хэмжээнд сургалтын дадлага, практик ажил хийж чадсан уу? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчдын 72.5 хувь нь тийм, 27.5 нь үгүй гэж хариулсан бөгөөд эмэгтэй оюутнуудын 67.2 хувь нь одоо сургалцаж байгаа сургуулийн сургалтын дадлага, практикийн ажил хангалттай хэмжээнд явагдаж байна гэж хариулжээ. Гэвч оролцогчдын 27.5 хувь нь хангалтгүй гэж хариулсан байна. Эндээс үзвэл зарим талаар сургалтын дадлага, практикийн ажил хангалтгүй байна гэж үзэж болохоор байна. Энэ асуудлыг аль сургуулийн ямар мэргэжлийн сургалтын дадлага, практик ажил хангалтгүй болох талаар, цаашид дадлага, практикийн ажлыг яаж сайжруулах талаар судалгааг явуулах шаардлагатай байна.

Хүснэгт 4.2.4. Сургалтын дадлага, практик ажлын чанар

		Та хангалттай хэмжээнд сургалтын дадлага, практик ажил хийж чадсан уу?		Нийт
		тийм	үгүй	
Таны хүйс	эр	107	26	133

	эм	135	66	201
Нийт		242	92	334

Сургуулиас таныг ажлын байрны орчин, нөхцөл байдалтай танилцах ажил зохион байгуулж байсан уу? гэсэн асуултанд оролцогчдын 243 оюутан буюу 73.2 хувь нь тийм, 89 оюутан буюу 26.8 хувь нь үгүй гэж хариулсан байна (Хүснэгт 4.2.5).

Хүснэгт 4.2.5. Сургуулиас ажлын байрны орчин, нөхцөл байдалтай танилцах ажил зохион байгуулсан эсэх

		Сургуулиас таныг ажлын байрны орчин, нөхцөл байдалтай танилцах ажил зохион байгуулж байсан уу?		Нийт
		Тийм	үгүй	
Таны хүйс	эр	102	30	132
	эм	141	59	200
Нийт		243	89	332

Судалгаанд оролцогч оюутнууд өөрийнх нь суралцаж байгаа сургууль сургалтын дадлага, практик ажлыг хангалттай хийж чаддаг гэж хариулсан оюутнуудын 81.8 хувь нь сургуулиас нь төгсөөд ажиллах ажлын байрны орчин, нөхцөл байдалтай танилцах ажил зохион байгуулдаг, 18.2 хувь нь ийм ажил зохион байгуулагдаггүй гэсэн хариултыг өгсөн байна.

Ер нь ажлын байрны орчин, нөхцөл байдалтай танилцах ажил зохион байгуулах нь чухал бөгөөд сургуулиуд энэ тал дээр анхаарах шаардагатай болох нь харагдаж байна.

Хүснэгт 4.2.6. Сургалтын дадлага, практик ажил ба ажлын байрны орчин, нөхцөл байдалтай танилцуулсан эсэх

		Сургуулиас таныг ажлын байрны орчин, нөхцөл байдалтай танилцах ажил зохион байгуулж байсан уу?		Нийт
		тийм	үгүй	
Та хангалттай хэмжээнд сургалтын дадлага, практик ажил хийж чадсан уу?	тийм	198	41	239
	үгүй	44	48	92
Нийт		242	89	331

Оюутнууд одоо суралцаж байгаа мэргэжлээ сонгоход нөлөөлсөн тухай асуултанд 292 оюутан буюу 86.9 хувь нь хариулт өгч, 44 оюутан буюу 13.1 хувийг хариулт өгөөгүй байна. Уг асуулт олон сонголтот асуулт байсан бөгөөд давхардсан тоогоор хариулт өгсөн оюутнуудын 219 оюутан буюу 13.1 хувь нь төгсөөд шууд ажиллах боломж, 2017 буюу 12.4 хувь нь эрэлт ихтэй мэргэжлийн тухай мэдээлэл, 190 оюутан буюу 11.4 хувь нь ажил, мэргэжлийн тухай зөвлөгөө, мэдээлэл авсан, 188 оюутан буюу 11.2 хувь нь мэргэжлийн нэр хүнд өндөр_ 187 оюутан буюу 11.2 хувь нь мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлсийг гол нөлөөлсөн гэж хариулсан нь эхний 5-р эрэмбэлэгдэж байна (Хүснэгт 4.2.7).

Хүснэгт 4.2.7. Мэргэжил сонголтонд нөлөөлсөн хүчин зүйл

	Хүчин зүйл	Responses		Percent of Cases
		N	Percent	
Мэргэжил сонголтонд нөлөөлсөн хүчин зүйл ^a	Төгсөөд шууд ажиллах боломжтой	219	13.10%	75.00%
	Эрэлт ихтэй мэргэжлүүдийн тухай мэдээлэлтэй байсан	207	12.40%	70.90%
	Ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, зөвлөгөө авсан	190	11.40%	65.10%
	Мэргэжлийн нэр хүнд өндөр	188	11.20%	64.40%
	Мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс	187	11.20%	64.00%
	Тухайн мэргэжлийг их сурталчилж байсан	152	9.10%	52.10%
	Гэр бүлийн уламжлалын дагуу сонгосон	150	9.00%	51.40%
	Найз нөхдөөсөө зөвлөгөө авсан	139	8.30%	47.60%
	Суралцах үед олгох тэтгэлэг, тэтгэмж	122	7.30%	41.80%
	Элсэхэд хялбар, босго оноо доогуур байсан	119	7.10%	40.80%
Нийт	1673	100.00%		

Мэргэжил сонголт болон сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах эсэх тухай асуултанд хариулсан байдлын уялдаа холбоог авч үзвэл

төгсөөд шууд ажиллах боломж, эрэлт ихтэй мэргэжлүүдийн тухай мэдээлэлтэй байсан, ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, зөвлөгөө авсан, мэргэжлийн нэр хүнд өндөр, мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс зэрэг хариултыг мэргэжил сонголтонд чухалчилж үзсэн оюутнуудын 95.0 –аас дээш хувь нь сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй байна (Хүснэгт 4.2.8).

Хүснэгт 4.2.8. Мэргэжил сонголт ба мэргэжлээ ажиллах хүсэл

		Мэргэжил сонголтонд нөлөөлсөн хүчин зүйл ^a										Нийт
		Мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс	Мэргэжлийн нэр хүнд өндөр	Тухайн мэргэжлийг их сурталчилж байсан	Төгсөөд шууд ажиллах боломжтой	Элсэхэд хялбар, босго оноо доогуур байсан	Гэр бүлийн уламжлалын дагуу сонгосон	Эрэлт ихтэй мэргэжлүүдийн тухай мэдээлэлтэй байсан	Ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, зөвлөгөө авсан	Найз нөхдөөсөө зөвлөгөө авсан	Суралцах үед олгох тэтгэлэг, тэтгэмж	
Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй юу?	Тийм	176	179	143	207	110	141	196	179	130	113	275
	Үгүй	9	7	7	10	7	7	9	9	7	7	15
Нийт		185	186	150	217	117	148	205	188	137	120	290
Percentages and totals are based on respondents.												
a. Dichotomy group tabulated at value 1.												

Судалгаанд оролцогчдоос ажлын байр хаанаас ямар эх сурвалжаар хайх вэ? гэсэн асуултанд 45.5 хувь нь Хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтэс, ажилд зуучлах үйлчилгээний газраас, 10.6 хувь нь хөдөлмөрийн өдөрлөг, яармагаас, 9.3 хувь нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр сул байгаа ажлын байрны талаар мэдээллийг авна гэж үзсэн байна (Хүснэгт 4.2.9).

Хүснэгт 4.2.9. Ажлын байрны талаар мэдээллийн эх үүсвэр

		Давтамж	Хувь	Дүнд эзлэх хувь	Өсөн нэмэгдэх хувь
Valid	Хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтэс, ажилд зуучлах үйлчилгээ	153	45.5	47.5	47.5
	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл	30	8.9	9.3	56.8
	Хөдөлмөрийн өдөрлөг, яармаг	34	10.1	10.6	67.4
	Интернэт сайтууд, фэйсбүүк	20	6.0	6.2	73.6
	Найз нөхөд, хамт суралцагчид	21	6.3	6.5	80.1
	Эцэг, эх, хамаатан садан	22	6.5	6.8	87.0
	Багш, сургууль	22	6.5	6.8	93.8
	Ажил олгогч	19	5.7	5.9	99.7
	Ямнаас томилно	1	.3	.3	100.0
	Total	322	95.8	100.0	
Missing	System	14	4.2		
Нийт		336	100.0		

Та бусад төрлийн ур чадварын сургалтад хамрагдаж байсан уу? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцсон оюутнуудын 54.5 хувь нь хамрагдаж байсан, үлдсэн 45.5 хувь нь хамрагдаж байгаагүй байна. (Хүснэгт 4.2.10)

Бидний судалгааны асуулгад ямар төрлийн сургалтанд хамрагдаж байсан тухай асуулт болон цаашид ямар төрлийн сургалт хэрэгцээтэй талаарх асуулт байх байсан болохоор сургалтын хэрэгцээний талаар дүгнэлт өгөх боломжгүй байна.

Хүснэгт 4.2.10. Ур чадварын сургалтад хамрагдаж байсан эсэх

		Та бусад төрлийн ур чадварын сургалтад хамрагдаж байсан уу?		Нийт
		Тийм	үгүй	
Таны нас	16-18	22	22	44
	19-20	88	75	163

	21-ээс дээш	71	54	125
Нийт		181	151	332

Та гадаадад суралцах, ажиллах хүсэл байгаа эсэхийг судлаж үзэхэд судалгаанд оролцогчдын 78.5 хувь нь гадаад улс оронд суралцах, ажиллах хүсэлтэй гэж хариулжээ. (Хүснэгт 4.2.11)

Хүснэгт 4.2.11. Гадаадад суралцах хэрэгцээ

		Та гадаадад суралцах, ажиллах хүсэл байгаа эсэх		Нийт
		Тийм	үгүй	
Таны нас	16-18	24	20	44
	19-20	133	33	166
	21-ээс дээш	106	19	125
Нийт		263	72	335

Түүнчлэн та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй юу? гэсэн асуултанд судалгаанд оролцогчдын 94.0 хувь нь өөрийн одоо эзэмшиж байгаа мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй байна (Хүснэгт 4.2.12).

Хүснэгт 4.2.12. Сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах эсэх

		Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй юу?		Нийт
		Тийм	Үгүй	
Таны нас	16-18	40	4	44
	19-20	160	6	166
	21-ээс дээш	114	10	124
Нийт		314	20	334

Сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй оюутнуудын 63.5 хувь нь аймагтаа ажиллана, 36.5 хувь нь аймагтаа ажиллахгүй гэж төлөвлөж байна. Төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллахгүй ч аймагтаа ажиллана гэж 8 оюутан буюу 40 хувь нь хариулсан байна. (Хүснэгт 4.2.13)

Хүснэгт 4.2.13. Сургуулиа төгсөөд аймагтаа ажиллах эсэх

		Сургуулиа төгсөөд аймагтаа ажиллах уу?		Нийт
		Тийм	Үгүй	
Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй юу?	Тийм	193	111	304
	Үгүй	8	12	20
Нийт		201	123	324

Сургуулиа төгсөөд мэргэжлээ ажиллахгүй гэж судалгаанд оролцогчдоос 19 оюутан хариулсан бөгөөд 11 оюутан үргэлжлүүлэн суралцах бодолтой, 8 оюутан цалин хөлс бага, ажлын байрны олдоц муу гэсэн хариултыг өгчээ (Хүснэгт 4.2.14).

Хүснэгт 4.2.14. Мэргэжлээ ажиллахгүй болсон шалтгаан

		Үгүй бол						Нийт
		Мэргэжлээрээ ажиллахад авах цалин хөлс	Ажлын байрны олдоц муу	Үргэлжлүүлж суралцах	Ажлын байрны нөхцөл таалагдаагүй	Хүсэл сонирхолгүй	Эрүүл мэндийн асуудал гарсан	
Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй юу?	Тийм	2	0	1	0	0	1	4
	Үгүй	2	4	10	1	2	0	19
Нийт		4	4	11	1	2	1	23

Ажилд орох хүсэлт гаргахдаа гол анхаардаг хүчин зүйлсийг сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй оюутнуудын 69-188 оюутан цалин хөлс, өсөж хөгжих боломж, хөдөлмөрийн нөхцөл аюулгүй, ажиллагаа, байгууллагын нэр хүнд, ажлын ачаалал, ажлын цагийг хамгийн чухал хүчин зүйл гэж үзсэн байна (Хүснэгт 4.2.15).

Хүснэгт 4.2.15. Ажилд орохдоо анхаардаг хүчин зүйлс

	Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй юу?		Нийт
	Тийм	Үгүй	

Ажилд орох хүсэлт гаргахдаа анхаардаг ^a	Цалин хөлс	188	9	197
	Өсөж хөгжих боломж	171	11	182
	Хөдөлмөрийн нөхцөл аюулгүй ажиллагаа	152	4	156
	Байгууллагын нэр хүнд	90	3	93
	Ажлын ачаалал, ажлын цаг	69	4	73
	Хувийн зан чанарт нийцэх байдал	59	3	62
	Ажил гэрийн хоорондын зай	37	1	38
	Ажлын чиг үүргийн хүндрэл	31	2	33
	Нийт	306	19	325
Percentages and totals are based on respondents. a. Dichotomy group tabulated at value 1.				

Судалгаанд оролцсон оюутнуудын хувьд 85.5 хувь нь 600.0 мянганаас дээш төгрөгийн цалин авахыг хүсч байгаа ажээ. (Хүснэгт 4.2.16)

Хүснэгт 4.2.16. Цалин хөлс

		Таны авахыг хүсч буй цалингийн хэмжээ					Нийт
		250000-400000	4000001-600000	600000-850000	850000-1000000	1000000-аас дээш	
Та сургууль төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй юу?	Тийм	3	44	99	84	82	312
	Үгүй	0	1	7	5	7	20
Нийт		3	45	106	89	89	332

Хэсгийн дүгнэлт

1. Байнгын ажлын байрны эрэлт бага, эрэлттэй ажлын байрны шаардлага өндөр байна.

Ажилгүй иргэдийн 63.7 хувь нь 12 сараас дээш хугацаагаар ажил эрхлээгүй байна. Ажилгүй иргэдийн 41.8 хувь нь л хөдөлмөр

халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн хөдөлмөр халамжийн үйлчилгээний газар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн 333 иргэдээс 69 % нь сүүлийн сарын хугацаанд ажилд орох уулзалтанд ороогүй, 30 % нь 1-5 удаа, 1 орчим хувь нь 5-аас дээш удаа ярилцлагад оролцсон байна. Хөдөлмөр зуучлалын газар бүртгүүлээгүй 462 иргэдээс 60 хүн буюу 13% нь 1-5 удаа, 4 хүн буюу 0.9% нь 5-аас дээш удаа ярилцлагад орсон байна.

Хөдөлмөр эрхлэхийн тулд суралцах шаардлагатай хэмээн үзэж байгаа нийт 430 иргэдээс 60.9% нь мэргэжил олгох богино хугацааны, 20.6% нь мэргэжил дээшлүүлэх, 3.0% нь үйлдвэрлэл дээрх, 15.3% нь бакалавраас дээш түвшний сургалтанд хамрагдах, харин суралцах сонирхолгүй гэж хариулсан иргэдээс 46.7% нь мэргэжил олгох богино хугацааны, 20.0% нь мэргэжил дээшлүүлэх, 13.3% нь үйлдвэрлэл дээрх, 20% нь бакалавраас дээш түвшний сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна.

15-45 насны иргэдийн дунд өнөөгийн нөхцөлд ажиллахад шаардагдах мэдлэг, ур чадвар, боловсрол олгох сургалт хэрэгтэй байна.

Ажилгүй иргэд тэдний хувиараа хөдөлмөр эрхлэх, аж ахуйн нэгж байгууллага байгуулахад нь санхүүгийн, тоног төхөөрөмжийн дэмжлэг, хөнгөлөлттэй зээл олгох, төсөл хөтөлбөрт хамруулах, ажилд зуучлах, мэргэжил дээшлүүлэх сургалтанд хамруулах, нээлттэй ажлын байрны мэдээллээр тогтмол хангах, цэцэрлэгээр хангах, эдийн засаг хууль эрх зүйн таатай орчин бүрдүүлж дэмжихийг хүсэж байна.

2. Уг судалгаанд Сэлэнгэ аймгаас их, дээд сургуульд суралцаж байгаа 336 оюутан хамрагдсан байна.

Оюутнуудын сургуулийн сургалтын дадлага, практикийн ажлыг 72.5% нь хангалттай, 27.5% нь хангалтгүй түвшинд явагддаг гэж хариулсанаас үзэхэд зарим талаар сургалтын

дадлага, практикийн ажил хангалтгүй байна гэж үзэж болохоор байна.

Оюутнуудын 95.0 –аас дээш хувь нь сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй байгаа мөн оюутнуудын 85.5 хувь нь 600.0 мянгаас дээш төгрөгийн цалин авахыг мөн 78.5 хувь нь гадаад улс оронд суралцах, ажиллах хүсэлтэй байна.

Оюутнуудын 45.5 хувь нь хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтэс, ажилд зуучлах үйлчилгээний газраас, 10.6 хувь нь хөдөлмөрийн өдөрлөг, яармагаас, 9.3 хувь нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр сул байгаа ажлын байрны талаар мэдээллийг авна гэж үздэг.

Сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй оюутнуудын 63.5 хувь нь аймагтаа ажиллана, 36.5 хувь нь аймагтаа ажиллахгүй гэж төлөвлөж байна. Төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллахгүй ч аймагтаа ажиллана гэж 8 оюутан буюу 40 хувь нь хариулсан байна.

Сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллахгүй гэж төлөвлөж байгаа нь 19 оюутан, үргэлжлүүлэн суралцах бодолтой нь 11 оюутан, 8 цалин хөлс бага гэж үзэж байгаа нь 8 оюутан байна.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ. СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН НИЙТ ЭРЭЛТ, НИЙЛҮҮЛЭЛТИЙН ХАРЬЦУУЛАЛТ

5.1 Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн нийт эрэлт

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зэх зээл дээрх хөдөлмөрийн эрэлтийг ажил олгогчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид гэсэн эх үүсвэрүүдээр судалж 2019-2021 онд үүсэх эрэлтийг мэргэжлээр нэгтгэхэд 94 мэргэжлийн 560 ажлын байр бий болохоос, 2019 онд 326, 2020 онд 142, 2021 онд 92, ажлын байр бий болохоор байна. (Хүснэгт 5.1.1.)

2019-2021 оны нийт эрэлтийн хэмжээгээр нь эрэмбэлэхэд туслах ажилтан 91, мэргэжил шаардахгүй энгийн ажилтан 69, оёдолчин 27 тогооч 22, ногоочин 20, үйлдвэрийн ажилтан 15, малчин 14, фермерчин 13, худалдагч 12, сүүний технологич 12 гэсэн үзүүлэлтээр хамгийн их эрэлттэй эхний 10 мэргэжлээр жагсаж байна. Энэ нь хувийн бизнес, жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид тус аймагт их байгаатай холбоотой тусгай дунд мэргэжилтэй энгийн ажилтны эрэлт хэрэгцээ их байна.

Хүснэгт 5.1.1. Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт

№	Шинэ ажлын байрны нэр	Шинэ ажлын байранд ажиллах ажилтны орон тоо, хүн			Нийт
		2019	2020	2021	
	Бүгд	326	142	92	560
1.	Туслах ажилтан	54	22	15	91
2.	Мэргэжил шаардахгүй энгийн ажилтан	33	19	17	69
3.	Оёдолчин	15	6	6	27
4.	Тогооч	13	7	2	22
5.	Ногоочин	17	2	1	20
6.	Үйлдвэрвэрийн ажилтан			15	15
7.	Малчин	2	6	6	14
8.	Фермерчин	9	3	1	13
9.	Худалдагч	5	6	1	12
10.	Сүүний технологич	3	4	5	12
11.	Цэцэрлэгийн багш	6	3	1	10
12.	Үсчин	3	5	1	9
13.	Троктар комбайнчин	9			9
14.	Талх нарийн боовчин	8	1		9

15.	Биеийн тамирын багш	5	2	2	9
16.	Эм зүйч	5	1	2	8
17.	Үйлчлэгч	6	2		8
18.	Сувилагч	5	2	1	8
19.	Мужаан	6	2		8
20.	Мал зүйч	2	2	4	8
21.	Зөгийчин	3	2	3	8
22.	Эмч	7			7
23.	Бүжгийн багш	4	2	1	7
24.	Цахилгаанчин	4	2		6
25.	Хөгжмийн багш	5	1		6
26.	Сантехникч	3	1	1	5
27.	Саальчин	4	1		5
28.	Гагнуурчин	5			5
29.	Борлуулагч	2	2	1	5
30.	Агрономич	5			5
31.	Тоног төхөөрөмжийн инженер	1	1	2	4
32.	Нярав	1	2	1	4
33.	Математикийн багш	3	1		4
34.	Засварчин	2	2		4
35.	Бэлтгэгч	3	1		4
36.	Хүнсний технологич	3			3
37.	Худалдааны төлөөлөгч	2	1		3
38.	Харуул	1	1	1	3
39.	ХАА-н мэргэжилтэн	3			3
40.	Ойн инженер	2	1		3
41.	Манюкер	1	2		3
42.	Малын эмч	2	1		3
43.	Инженер	2	1		3
44.	Жолооч	2	1		3
45.	Галч	2	1		3
46.	Банк санхүүгийн мэргэжилтэн	2	1		3
47.	Эрүүл ахуйч	1	1		2
48.	Химийн багш	1	1		2
49.	ХАБЭА ажилтан	1	1		2
50.	Уулын хөрөөчин	1	1		2
51.	Түгээгч	1		1	2
52.	Туслах багш	1	1		2
53.	Теллер	1	1		2
54.	Сургалтын менежер	1		1	2

55.	Мод бэлтгэгч	2			2
56.	Менежер	1	1		2
57.	Зохион байгуулагч	1	1		2
58.	Гуталчин	1	1		2
59.	Гоо сайханч		2		2
60.	Вип теллер	1	1		2
61.	Бага ангийн багш	1	1		2
62.	Ашиглалтын механик	1	1		2
63.	Архив бичиг хэрэг	2			2
64.	арга зүйч	1	1		2
65.	Авто машины засварчин		2		2
66.	Эсгүүрчин		1		1
67.	Эрхлэгч	1			1
68.	Эм найруулагч	1			1
69.	Эдийн засагч	1			1
70.	Хүүхдийн эмч	1			1
71.	Хүний нөөц	1			1
72.	Харилцааны менежер	1			1
73.	Уран зохиолын багш	1			1
74.	Солонгос хэлний багш	1			1
75.	Программист	1			1
76.	Нярай эмч	1			1
77.	Номын санч	1			1
78.	Мэс заслын эмч	1			1
79.	Мэдээгүйжүүлэлтийн эмч	1			1
80.	Мэдрэлийн эмч	1			1
81.	Монгол хэлний багш	1			1
82.	Механик хүнсний	1			1
83.	Лаборонт хүнсний	1			1
84.	Компьютер томографи	1			1
85.	Кассчин	1			1
86.	Их эмч	1			1
87.	Зөөгч		1		1
88.	Дотуур байрны багш	1			1
89.	Гадаад хэлний багш	1			1
90.	Вагон үзэгч багш	1			1
91.	Будагчин	1			1
92.	Борлуулалтын менежер	1			1
93.	Биологийн багш	1			1
94.	Агротехникч	1			1

5.2. Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн нийт нийлүүлэлт

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зэх зээл дээрх хөдөлмөрийн нийлүүлэлтийг хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгаанд оролцсон их, дээд сургуулиудын 336 оюутнуудын судалгаанаас судалж 2018-2022 онд төгсөх төгсөгчдийг мэргэжлээр нэгтгэхэд 143 мэргэжлээр 313 боловсон хүчин бэлтгэгдэж гарахаар байна (Хүснэгт 5.2.1).

Энэ хүснэгтээс үзэхэд Нягтлан бодогч, хүний их эмч, эрх зүйч, бага ангийн багш, сэтгэл зүй нийгмийн ажилтан, инженер, эдийн засагч, малын эмч, монгол хэл /Уран зохиолын багш/, нийгмийн ажилтан мэргэжлээр төгсөгчид эхний 10 байранд жагсаж байна.

Нөгөө талаас ХХҮГазрын бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн 2016-2018 оны судалгаанаас үзэхэд жилд дунджаар 1000 орчим оюутан сургуулиа төгсөөд ХХҮГазарт ажилд орох хүсэлтээ гаргадаг байна. Сэлэнгэ аймгийн БСУГазрын статистик мэдээллээр тус аймагт жилд дунджаар 1000 гаруй хүүхэд ерөнхий боловсролын сургуулийг төгсч мэргэжил эзэмшсэний дараа жилд дунджаар 900 орчим нь хөдөлмөрийн зах зээлд нийлүүлэгдэхээр байна.

Хүснэгт 5.2.1. Их, дээд сургуулийн төгсөгчдийн нийлүүлэлт

дд	Мэргэжил	он					нийт	Төгсөөд аймагтаа ажиллах эсэх	
		2018	2019	2020	2021	2022		Тийм	Үгүй
	Нийт	32	125	90	43	13	313	188	110
1	Нягтлан бодогч	2	8	4	2	2	18	12	6
2	Хүний их эмч		4	1	6	5	16	10	4
3	Эрх зүйч		7	7	1		15	12	6
4	Бага ангийн багш		7	5	2		14	7	4
5	Сэтгэл зүй нийгмийн ажилтан	11					11	1	
6	Инженер		2	2	2	1	7	4	2
7	Эдийн засагч		3	1	3		7	3	3
8	Малын эмч		2	4			6	6	1
9	Монгол хэл /Уран зохиолын багш/	1	3	2			6	6	1
10	Нийгмийн ажилтан		4	1	1		6	5	1

11	Шүдний эмч		1	1	3	1	6	6	
12	Бизнес удирдлага		2	2	1		5	2	3
13	Сэтгүүлч	1	2	2			5	3	2
14	Цэцэрлэгийн багш		4			1	5	4	
15	Авто машин засвар	1	3				4	1	6
16	Барилгын инженер		1	3			4	1	3
17	Биеийн тамирын багш		4				4	5	2
18	Гааль татвар		1	2	1		4	2	2
19	Хууль эрх зүй		2	1	1		4	2	3
20	Хүнсний технологич	1	1	1		1	4	3	2
21	IT програм хангамж		2		1		3	2	1
22	Маркетинг менежмент		1	2			3	1	2
23	Математикийн багш		1	1	1		3	3	1
24	Санхүү менежмент		2	1			3		1
25	Сувилагч	1	1		1		3		2
26	Сэтгэл судлаач		1	1	1		3	1	2
27	Тогооч		3				3	1	1
28	Цаг уурын инженер	1	1	1			3	1	
29	Эх барих, бага эмч		1	1	1		3	3	
30	Агрономич			2			2	2	
31	Англи хэлний багш		1	1			2	1	1
32	Англи хэлний багш, орчуулагч		1	1			2	1	1
33	Ачигч		2				2	1	
34	Багш	1			1		2	2	
35	Багш /Монгол хэл/			1	1		2	1	1
36	Биеийн тамирын багш, дасгалжуулагч			1	1		2	2	
37	Биологич		2				2	1	
38	Газар зохион байгуулалтын инженер			2			2	4	
39	Дизайнер		1	1			2	1	2
40	Дуу хөгжимийн багш			1	1		2	2	
41	СӨБ-ын багш		1		1		2	1	
42	Тамирын багш		2				2	2	
43	Удирдлага		1		1		2	1	1
44	Уул уурхайн инженер	1	1				2	1	1
45	Үсчин		1	1			2	2	
46	Хүнд машин механизм засвар		1	1			2	2	
47	Цахилгааны инженер		1		1		2	3	
48	Эдийн засагч, санхүүч		1		1		2	1	1
49	Эм зүйч			2			2	1	1
50	Гагнуурчин						2	2	
51	Авто ашиглалт инженер	1					1		2
52	Ажиглалт менежмент		1				1	1	
53	Архитектур				1		1		1

54	Аудит			1		1	1	
55	Ахлагч					1	1	1
56	Ашиглалт		1			1	1	
57	Аюулгүй ажилтан					1	1	1
58	Аялал жуулчлал			1		1	1	
59	Байгаль орчин			1		1	1	
60	Байгаль орчны инженер				1	1	1	
61	Байцаагч		1			1		1
62	Банк, санхүү		1			1	1	
63	Банкны эдийн засагч		1			1		
64	Барилгын өрөг угсрагч		1			1	1	
65	Баяжуулагч		1			1		1
66	Биеийн тамир эрүүл мэнд багш			1		1	1	
67	Бизнесийн эрх зүйч		1			1		1
68	Боловсролын удирдлага			1		1		1
69	Бүжиг дэглээч			1		1		1
70	Газар зүйн багш			1		1		1
71	Газрын тосны инженер		1			1		1
72	График дизайн		1			1		1
73	Дулааны инженер	1				1		1
74	Дууны найруулагч			1		1	1	
75	Дуучин			1		1	1	
76	Дүрслэх урлаг, технологийн багш		1			1	1	
77	Загвар зохион бүтээгч	1				1		1
78	Замын барилга аж ахуй			1		1	2	
79	Замын оператор		1			1		1
80	Зоо техникч			1		1	1	
81	Зүтгүүрийн аж ахуй		1			1		1
82	Иргэний ба үйлдвэрлэлийн барилгын инженер	1				1	1	
83	Компьютер инженер			1		1		1
84	Лабораторийн эмч		1			1		1
85	Мал зүйч				1	1	1	
86	Механик инженер			1		1		1
87	Мехатроникчин техникч			1		1	1	
88	Микробиологи				1	1	1	
89	Мэдээлэл зүйн багш		1			1	1	
90	НБДАХА			1		1		1
91	Нийгмийн эрүүл мэнд			1		1	1	
92	Нийтийн удирдлага		1			1		1
93	Нягтлан бодогч аудит	1				1	1	
94	Нягтлан бодогч статистик	1				1		1
95	Олон улсын харилцаа				1	1		1
96	Онцгой байдал		1			1	1	
97	Өртөөний жижүүр		1			1	1	

98	Радио телевиз инженер			1		1		1
99	Санхүү татвар			1		1		
100	Солонгос хэлний багш			1		1	1	
101	Солонгос хэлний орчуулагч				1	1	1	
102	Статистикч		1			1		1
103	Төмөр зам			1		1		1
104	Төмөр замын ашиглалт		1			1	1	
105	Түүх уран зохиол багш			1		1	1	
106	Ургамал хамгаалал хорио цээрийн үнэлгээ			1		1	1	
107	Урлаг судлаач			1		1	1	
108	Ус хангамж			1		1		1
109	Уул уурхай		1			1		1
110	Уул уурхайн ашиглалтын инженер		1			1		1
111	Уул уурхайн баяжуулалтын техникч	1				1		1
112	ХАА-н инженер	1				1	1	
113	Хилийн албаны офицер, холбооны инженер				1	1		
114	Химич			1		1		1
115	Холбооны инженер		1			1	1	
116	Холбоочин		1			1	2	
117	Хөгжмийн багш			1		1	1	
118	Хүмүүнлэг бизнесийн удирдлага		1			1	1	
119	Хүнд даацын машины оператор		1			1		1
120	Хүний нөөц		1			1		1
121	Хэл шинжлэл судлаач		1			1	1	
122	Цахилгаан тоног төхөөрөмж ашиглалт			1		1		1
123	Цахилгаан холбооны инженер		1			1		
124	Цахилгааны техникч		1			1	1	
125	Цөмийн инженер			1		1		1
126	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч		1			1	1	
127	эдийн засагч, ня-бо	1				1	1	
128	Экологийн багш		1			1		1
129	Экологич	1				1	1	
130	Эм найруулагч		1			1		
131	Эмнэлэгийн тоног төхөөрөмжийн инженер			1		1	1	
132	Эрчим хүчний менежмент	1				1		1

133	ЭХО		1				1	1	
134	Япон хэлний орчуулагч		1				1	1	
135	Япон хэлний орчуулагч багш			1			1	1	
136	Автын засварчин						1		1
137	Автын инженер						1		
138	Барилгын засал чимэглэл						1	1	
139	Биологийн багш						1		
140	Машин механизмын тоног төхөөрөмжийн техникч						1	1	
141	Уулын цахилгаан тоног төхөөрөмжийн ашиглалт						1		
142	Хууль сахиулах						1		
143	Хүнд машин механикч						1		1

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зэх зээл дээрх хөдөлмөрийн нийлүүлэлтийг мэргэжлийн боловсрол олгодог 3 сургуулиудын суралцагчдын судалгаанаас судалж 2019-2021 онд төгсөх төгсөгчдийг мэргэжлээр нэгтгэхэд 15 мэргэжлээр 509 боловсон хүчин бэлтгэгдэж гарахаар байна (Хүснэгт 5.2.2).

Хүснэгт 5.2.2. МБСБайгууллагын төгсөгчид /мэргэжлээр/

	Мэргэжлийн нэр	Нийт төгсөгчид			Нийт	Үүнээс Сэлэнгэ аймгийн төгсөгч
		2021	2020	2019		
1	Автомашин засварчин	27	37	48	112	37
2	Тогооч	37	19	23	79	56
3	Гагнуурчин	51	10		61	58
4	Барилгын засал чимэглэлч	43		10	53	9
5	Цэцэрлэгт хүрээлэн цэцэрлэгч			25	25	
6	Ойжуулагч	19	6		25	24
7	Зөгийн аж ахуй эрхлэгч			21	21	
8	Хүнд машин механизмын засварчин	21			21	14
9	Оёмол бүтээгдэхүүний оёдолчин	19			19	16
10	ХММО			18	18	
11	Малын асаргаа			18	18	
12	Нарийн бичгийн дарга албан хэргийн ажилтан	7	9		16	15

13	Фермерийн аж ахуй эрхлэгч			15	15	
14	НББТА			13	13	
15	Үсчин			13	13	
	Нийт	224	81	204	509	229

Дээрх хүснэгтээс үзэхэд автомашины засварчин мэргэжлээр 112, тогооч -79, гагнуурчин- 61, барилгын засал, чимэглэлч-53, ойжуулагч-25 тус тус бэлтгэгдэн гаргахаар байна.

Төгсөгчдийг сургуулиар нь авч үзвэл

Хүснэгт 5.2.3. МБСБайгууллагын төгсөгчид /Сургуулиар/

	Сургалтын байгууллагын нэр	Мэргэжлийн нэр	Нийт төгсөгчид				Үүнээс Сэлэнгэ аймгийн төгсөгч
			2021	2020	2019	нийт	
1	"Зүүнхараа" Политехник коллеж	Тогооч	13	10	12	35	29
2		Ойжуулагч	7	6		13	13
3		Гагнуурчин	15			15	14
4		Авто машин засварчин		14	12	26	21
5		Барилгын засал чимэглэлчин			10	10	9
6		Оёмол бүтээгдэхүүний оёмолчин	7			7	5
7		Хүнд машин механизмын засварчин	21			21	14
8	Сэлэнгэ аймаг дахь МСҮТ	Автомашины засварчин	14	12	10	36	16
9		Гагнуурчин	36	10		46	44
10		Тогооч	24	9		33	27
11		Нарийн бичгийн дарга албан хэргийн ажилтан	7	9		16	15
12		Ойжуулагч	12			12	11
13		Оёмол бүтээгдэхүүний оёдолчин	12			12	11

14		Барилгын засал чимэглэлч	43			43	
15	Шаамар МСҮТ	Автомашин засвар	13			13	
16		Автомашин засвар		11		11	
17		Автомашин засвар			8	8	
18		Автомашин засвар			18	18	
19		ХММО			18	18	
20		НББТА			13	13	
21		Тогооч			11	11	
22		Цэцэрлэгт хүрээлэн цэцэрлэгч			25	25	
23		Зөгийн аж ахуй эрхлэгч			21	21	
24		Фермерийн аж ахуй эрхлэгч			15	15	
25		Малын асаргаа			18	18	
26	Үсчин			13	13		

НЭГДСЭН ДҮГНЭЛТ

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн тоон судалгааны дүгнэлт

1. Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зэх зээл дээрх хөдөлмөрийн эрэлтийг ажил олгогчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид гэсэн эх үүсвэрүүдээр судалж 2019-2021 онд үүсэх эрэлтийг мэргэжлээр нэгтгэхэд 94 мэргэжлийн 560 ажлын байр бий болохоос, 2019 онд 326, 2020 онд 142, 2021 онд 92, ажлын байр бий болохоор байна.
2. 2019-2021 оны нийт эрэлтийн хэмжээгээр нь эрэмбэлэхэд туслах ажилтан 91, мэргэжил шаардахгүй энгийн ажилтан 69, оёдолчин 27 тогооч 22, ногоочин 20, үйлдвэрийн ажилтан 15, малчин 14, фермерчин 13, худалдагч 12, сүүний технологич 12 гэсэн үзүүлэлтээр хамгийн их эрэлттэй эхний 10 мэргэжлээр жагсаж байна.
3. Өнөөгийн байдлаар судалгаанд хамрагдсан ААНБайгууллагуудад сул орон тоо 63 байгаагаас техникч, тогооч, уул уурхайн инженер, цахилгаанчин, сантехникч гэх мэт мэргэжлийн орон тоо дутмаг байна.
4. Зарим ААНБайгууллагад техникч, тракторчин, сантехникч, цахилгаанчин, барилгачин, цэцэрлэгийн багш, цэцэрлэгийн туслах багш, дуу хөгжмийн багш, малын эмч, оёдолчин, засварчин зэрэг орон тоон дээр мэргэжлийн бус болон мэргэжилгүй хүмүүс ажиллаж байна.
5. Сэлэнгэ аймгийн Орхонтуул, Орхон, Баянгол, Цагааннуур, Баянгол, Сант сумуудад дуу хөгжмийн багш, биеийн тамирын багш, сургууль болон цэцэрлэгийн эмч нар дутагдалтай байгаа бол тариалангийн бүсийн Баянгол, Орхон, Сүхбаатар сумдад трактор, комбайнчны мэргэжил эрэлттэй байна.
6. Сумдад ажлын туршлагатай бага ангийн багш, гадаад хэлний, нийгмийн ухааны, байгалийн ухааны, геофизикийн, мэдээлэл зүйн, физик, химийн багш шаардлагатай байна.
7. Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар сумын “Алтан тариа” ХХК-д засварчин, малын эмч, трактор комбайнчин, саальчин, гагнуурчин, цахилгаанчин гэх мэт 16 ажлын байр эрэлттэй байна.
8. 2021 онд Мандал суманд хавтангийн үйлдвэр шинээр баригдсанаар 15 шинэ ажлын байр бий болохоор байна.

9. Сэлэнгэ аймгийн хэмжээгээр судалгаанд хамрагдсан ХХЭ-ийн 54% нь өөрийн хөрөнгө, 26% нь банкны зээл, 10% аль алинаар нь, 6% нь төсөл, 4% нь бусад эх үүсвэрээс санхүүждэг байна.
10. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 57.7% нь цаашид үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх сонирхолтой байна.
11. Судалгаанд оролцогч малчин өрхийн 50.6 хувь нь нийгмийн даатгалд хамрагдсан, үлдсэн 39.9 хувь нь хамрагдаагүй байна. Иймд малчидад нийгмийн даатгалд хамрагдахын ач холбогдлын талаар сургалт явуулах, мэдээллээр хангах хэрэгтэй байна.
12. Судалгаанд оролцсон малчин өрхүүдээс 62.6% нь туслах малчингүй, 58 өрх буюу 37.4% нь туслах малчин авч ажиллуулдаг байна.
13. Судалгаанд оролцогчдоос 83 малчин өрх буюу 52.9% нь 2019-2021 онд туслах малчин авах саналтай байгаагаас 2019 онд 54, 2020 онд 37, 2021 онд 20 туслах малчин шаардлагатай байна. 1000-аас дээш толгой малтай өрхийн ихээхэн нь туслах малчин авахаар байна.
14. Малчин өрхийн 93.1% нь хөдөлмөрийн гэрээтэй байгуулдаг байна. Хөдөлмөрийн гэрээг бичгээр байгуулсан малчин өрх 5 буюу 8.6% эзлэж байгаа нь хөдөлмөрийн тухай хуулийг зөрчиж байна.

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн чанарын судалгааны дүгнэлт

1. Ажил олгогчдын 20.4% мэргэжлийн чиглэлийн МСҮТ, коллеж, сургалтын байгууллагатай нь гэрээтэй ажилладаг, 23.2% нь оюутан авч ажлын байранд дадлагажуулдаг байна.
2. ААНБайгууллагаас ажлаас гарсан иргэдийн 64% нь өөрийн хүсэлтээр, үлдсэн 36% нь ур чадвар дутмаг, хариуцлага алдсанаас болжээ.
3. Ажиллаж буй залуучуудын 62.6 хувь нь мэргэжлээ сонгохдоо төгсөөд шууд ажиллах боломжтой, эрэлт ихтэй мэргэжил, мэргэжлийн нэр хүнд өндөртэй, цалин хөлс өндөртэй гэсэн шалгуурыг чухалчилж үзсэн байна.
4. Ажиллагчдын 84.0 хувь нь ажилд орох хүсэлт гаргахдаа цалин хөлс, ажил дээрээ өсөж хөгжих, боломж, хөдөлмөрийн нөхцөл, аюулгүй ажиллагаа, байгууллагын нэр хүнд, ажлын ачаалал, ажлын цаг зэргийг харгалзан үзсэн байна.

5. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 93.5 хувь нь шинээр ажилд орох хүмүүс цалин голдог, цаг баримталдаггүй, санаачлагагүй хариуцлагагүй, мэргэжлийн мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар дутмаг, хангалтгүй, мэргэжлийн хүн олддоггүй, харилцаа хандлага төлөвшил муу байна гэж үзсэн байна.
6. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ажилтан авахад учирдаг том бэрхшээл бол өндөр цалин өгч чаддаггүй асуудал байдаг байна. Цаашид аж ахуйгаа эрхлэх, өргөжүүлэн хөтлөхөд шаардлагатай мэдлэг ур чадвар олгох сургалтыг зохион байгуулах шаардлагатай байгаагийн зэрэгцээ төрийн зүгээс хөнгөлөлттэй зээл тусламж, төсөл хөтөлбөрт хамруулах байдлаар дэмжихийг хүсэж байна.
7. Малчин өрхийн 37.3% нь сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байгаа бөгөөд өрхийн үйлдвэрлэл эрхлэх, аж ахуй эрхлэх, оёдол, эсгүүр, хоршоо байгуулах болон МАА эрхлэх, малын хээлтүүлгийн талаарх сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй байна.
8. Малчин өрхийн 49.7 хувь нь өөрийн хүүхдээ удам дамжсан малчин болгох хүсэлтэй байгаа бөгөөд тэр дундаа 501-ээс дээш малтай өрхийн 50-иас дээш хувь нь хүүхдүүдээ малчин болгох сонирхолтой байна.
9. Туслах малчин нь мал маллах арга ухаанд суралцсан байх хэрэгтэй гэж 69 өрх буюу 51.1% нь, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн боловсруулах, малын тэжээл бэлтгэх мэдлэг, ур чадвартай байхыг 37 өрх буюу 27.4 % нь чухал гэж үзжээ.

Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн нийлүүлэлтийн судалгааны дүгнэлт

1. Байнгын ажлын байрны эрэлт бага, эрэлттэй ажлын байрны шаардлага өндөр байна.
2. Сэлэнгэ аймгийн хөдөлмөрийн зах зээл дээрх хөдөлмөрийн нийлүүлэлтийг хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгаанд оролцсон их, дээд сургуулиудын 336 оюутнуудын судалгаанаас судалж 2018-2022 онд төгсөх төгсөгчдийг мэргэжлээр нэгтгэхэд 143 мэргэжлээр 313 боловсон хүчин бэлтгэгдэж гарахаар байна.
3. Хөдөлмөрийн нийлүүлэлтээр нягтлан бодогч, хүний их эмч, эрх зүйч, бага ангийн багш, сэтгэл зүй нийгмийн ажилтан, инженер, эдийн засагч, малын эмч, монгол хэл /Уран зохиолын багш/, нийгмийн ажилтан мэргэжлээр төгсөгчид эхний 10 байранд жагсаж байна.

4. Нөгөө талаас Сэлэнгэ аймгийн БСУГазрын статистик мэдээллээр тус аймагт жилд дунджаар 1000 гаруй хүүхэд ерөнхий боловсролын сургуулийг төгсч мэргэжил эзэмшсэний дараа жилд дунджаар 900 орчим нь хөдөлмөрийн зах зээлд нийлүүлэгдэхээр байна.
5. Судалгаанд хамрагдсан ажилгүй иргэдийн 41.8 хувь нь л ХХҮГазарт ажил хайгчаар бүртгүүлсэн. ХХҮГазар ажил хайгчаар бүртгүүлсэн 332 иргэдээс 70% нь сүүлийн сарын хугацаанд ажилд орох уулзалтанд ороогүй, 30.1% нь 1-5 удаа, 1 орчим хувь нь 5-аас дээш удаа ярилцлагад оролцсон байна. ХХҮГазар бүртгүүлээгүй 462 иргэдээс 60 хүн буюу 13% нь 1-5 удаа, 4 хүн буюу 0.9% нь 5-аас дээш удаа ярилцлагад орсон байна.
6. Ажилгүй 15-45 насны иргэдэд мэдлэг, ур чадвар, боловсрол олгох сургалт хэрэгтэй байна.
7. Ажилгүй иргэд тэдний хувиараа хөдөлмөр эрхлэх, аж ахуйн нэгж байгууллага байгуулахад нь санхүү, тоног төхөөрөмжийн дэмжлэг, хөнгөлөлттэй зээл олгох, төсөл хөтөлбөрт хамруулах, ажилд зуучлах, мэргэжил дээшлүүлэх сургалтанд хамруулах, нээлттэй ажлын байрны мэдээллээр тогтмол хангах, цэцэрлэгээр хангах, эдийн засаг хууль эрх зүйн таатай орчин бүрдүүлж дэмжихийг хүсэж байна.
8. Оюутнуудын 95.0 –аас дээш хувь нь сургуулиа төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллах хүсэлтэй байна Тэд 600.0 мянгаас дээш төгрөгийн цалин авахыг хүссэн байна.
9. Оюутнуудын 65.4 хувь нь сул байгаа ажлын байрны талаар мэдээллийг хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлтэс, ажилд зуучлах үйлчилгээний газраас, хөдөлмөрийн өдөрлөг, яармагаас, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр авдаг байна.

ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН СУДАЛГААНД ҮНДЭСЛЭН ГАРГАХ ЗӨВЛӨМЖ

1. Аж ахуй нэгж, байгууллагын түвшинд:
  - ✓ Орон нутгийн хөдөлмөрийн бодлогыг хэрэгжүүлж байгаа ХХҮГазартай хамтран байгууллагынхаа үндсэн цөм болсон мэргэжилтэй ажилчдынхаа мэргэжил, ур чадварыг байнга дээшлүүлэх, хөдөлмөрлөх таатай орчин, оновчтой менежментийг бүрдүүлэх,
  - ✓ Мэргэжилтэн бэлтгэх дадлагын орчинг бүрдүүлж оюутныг дадлагажуулан, улмаар байгууллагадаа авч ажиллуулах тал дээр сургуулиудтай нягт хамтран ажиллах,
  - ✓ Ажил олгогч талаас шаардлагатай мэргэжлээр мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх захиалгыг орон нутгийн ХХҮГазарт өгдөг, үүний дагуу хамтран ажилладаг байх нөхцлийг бүрдүүлэх.
  - ✓ МБСБ-ууд болон өөрийн чиглэлийн мэргэжилтэн бэлтгэдэг ИДС-ийн сургалтын хөтөлбөрт ажилтанд тавигдах шаардлагыг хангах мэдлэг ур чадварыг олгох хичээл практикийн ажлыг тусгах тал дээр хамтран ажиллах

2. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын болон хөдөлмөр эрхлэлтийн салбар зөвлөлд:
  - ✓ Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагууд элсэлтийг мэргэжилтний эрэлтэд үндэслэн төлөвлөж зохион байгуулах, хэрэгжүүлэх
  - ✓ Жил бүр аж ахуй нэгж байгууллагын, ХХЭ-ийн хөдөлмөрийн эрэлтийн судалгааг эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн болон дэд салбараар гаргуулж зах зээлийг мэдээллээр хангах,
  - ✓ Хөдөлмөрийн зах зээлийн нийлүүлэлтийн мэдээллийг нэгтгэж, нийтийн хүртээл болгох
  - ✓ Ажил олгогчдын хүний нөөцийн төлөвлөлтийн талаарх мэдлэг, чадвар, чадавхийг дээшлүүлэх,
  - ✓ Мэргэжлийн судлаач, багш нартай нягт холбоотой ажиллаж, хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгааг тогтмолжуулах

3. Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар, мэргэжлийн холбоод, ТББ-дад:
- ✓ Хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгааг жил бүр тодорхой давтамжтайгаар аймаг, сумын хэмжээгээр хийх,
  - ✓ Төсөл хөтөлбөр шалгаруулах ажлыг шинэлэг хэлбэрээр явуулах,
  - ✓ Ажил олгогч, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд байгууллагын удирдлагын холбогдолтой ур чадварууд, бүтээлч сэтгэлгээг хөгжүүлэх сургалтууд явуулах,
  - ✓ Мөн ажиллаж буй залуучуудыг гадаад хэл, харилцааны ур чадвар, удирдлагын ур чадварыг дээшлүүлэх сургалтуудад хамруулах,
  - ✓ Мал маллах сонирхолтой ажилгүй иргэдийг сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, мах махан бүтээгдэхүүн, арьс шир боловсруулах, мал эмнэлэг, малын тэжээл бэлтгэлийн талаар сургалтанд хамруулж мэдлэг, боловсрол, ур чадвар эзэмшүүлэх,
  - ✓ Удам дамжсан малчдад тэжээл үйлдвэрлэл, мал эмнэлэг, үржлийн ажил, мал сүргийг урьдчилсан сэргийлэх тарилга, хувийн аж ахуй эрхлэх, санхүүгийн тооцоо хийх, эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх, бүтээгдэхүүний борлуулалтын талаарх сургалт явуулж чадавхижуулах шаардлагатай байна.
  - ✓ Аймаг, сумдын Үйлдвэрчний эвлэлийн байгууллагууд жижиг аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн ажиллагчдын эрх ашгийг хамгаалах тал дээр санаачлагатай ажиллаж, эрх ашгийнхаа төлөө эвлэлдэн нэгдэх талаарх мэдлэг мэдээллээр хангах, дэмжлэг үзүүлэх
4. Холбогдох Яам, тамгын газрын түвшинд:
- ✓ Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, БСШУС-ын яам болон бусад холбогдох газрууд дээрх саналуудтай холбогдох оновчтой бодлого зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх,
  - ✓ Ажил олгогч, ажилгүй иргэдийг хамтран ярилцаж, хэлэлцэх платформыг бий болгох,
  - ✓ Залуучуудын бүтээлч сэтгэлгээг хөгжүүлэх, өөрийн бизнесийг бий болгоход чиглүүлэх ажлыг төрийн бодлогоор дэмжиж Гарааны бизнест бэлтгэх, эхлүүлэх, бойжуулах ажлыг системтэйгээр хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

- ✓ Мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх богино хугацааны сургалтуудыг ХХҮГ, МБСБ-тай хамтран зохион байгуулах ажлыг илүү өргөн цар хүрээтэй болгож, ИДС-иудын дэргэд бэлтгэдэг мэргэжлийн дагуух шатлалын сургалтуудыг явуулах шаардлагатай.
- ✓ Судлаачдын Хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгааны үр дүнд анализ хийж, бодлого төлөвлөлтөндөө тусгах

НОМ ЗҮЙ

1. Барт де Бруин, (2008) "Монгол Улсын хөдөлмөрийн статистикийн талаарх судалгаа", Улаанбаатар хот. Хөх судар хэвлэх үйлдвэр.
2. “Зохистой хөдөлмөрийн үзүүлэлтүүд“ (ЗХҮ), ОУХБ. <http://www.ilo.org/>.
3. “Хөдөлмөрийн зах зээлийн үндсэн үзүүлэлтүүд” (ХЗЗҮҮ), 5 дугаар боть, ОУХБ, <http://www.ilo.org/kilmnet>.
4. Хөдөлмөрийн тухай Монгол Улсын хууль, 1999 он, “Төрийн мэдээлэл”-ийн 1999 оны No.25 дугаарт нийтлэгдсэн.
5. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай Монгол Улсын хууль, 2001 он, “Төрийн мэдээлэл”-ийн 2001 оны No.19 дугаарт нийтлэгдсэн.
6. “Төрөөс албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого”, УИХ-ын 2006 оны 1 дүгээр сарын 05-ны өдрийн 01 тоот тогтоол, Төрийн мэдээлэл”-ийн 2001 оны No 04 дугаарт нийтлэгдсэн
7. НХХЯ (2010) ҮАМАТ -08 Үндэсний ажил мэргэжлийн ангилал ба тодорхойлолт.УБ
8. Ажил мэргэжлийн лавлах толь (2014) УБ
9. Сэлэнгэ аймгийн Засаг даргын мөрийн хөтөлбөр 2016-2020
10. Сэлэнгэ хөгжлийн хөтөлбөр 2021

Маягтууд орно. Нийт- 16 нүүр

1.Ажил олгогч- 3 нүүр

2.Ажилгүй иргэдээс авах судалгаа-2 нүүр

3.Ажиллаж байгаа залуучуудаас авах судалгаа-3 нүүр

4.Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээ авах судалгаа-4 нүүр

5.Малчдаас авах судалгаа-2 нүүр

6. Их, дээд сургууль, МСҮТ, коллежийн оюутнуудаас авах судалгаа-2 нүүр

СЭЛЭНГЭ АЙМГИЙН НИЙГЭМ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

Үзүүлэлтүүд	Хэмжих нэгж	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Суурин хүн амын тоо	тоо	91919	90772	94590	100202	101752	103698	104282	105234	105253	104725	106677
Шилжин ирсэн хүний тоо	тоо	1705	1861	2483	3125	3639	2242	1789	1690	1430	1398	1639
Шилжин явсан хүний тоо	тоо	2981	2892	3052	3155	3174	2730	2600	3548	3129	2942	2370
Өрхийн тоо	тоо	23467	24050	26209	28159	28416	29041	29416	29665	30040	29316	29521
Төрсөн эх	тоо	1199	1518	1713	1848	1896	1859	1932	1924	2024	1945	1826
Төрсөн хүүхэд	тоо	1199	1519	1711	1845	1909	1858	1940	1934	2029	1956	1836
Нялхсын эндэгдэл	тоо	19	22	22	30	24	18	20	22	13	21	35
Их эмчийн тоо	тоо	178	174	187	180	161	166	160	182	189	209	235
Нас баралт	тоо	539	491	500	525	557	493	543	506	484	527	570
Бүртгэлтэй ажилгүйчүүд	тоо	1096	1008	976	1120	998	975	687	842	823	798	858
Шинээр нэмэгдсэн ажлын байр	тоо	2204	3829	2503	2222	2106	2452	2025	1816	1548	1670	1470
Орон нутгийн төсвийн орлого	сая.төг	2395.8	5111.2	12420.4	12,697.8	16703.0	16777.7	22,544.2	35,998.8	16759.3	14592.4	18609.9
Орон нутгийн төсвийн зарлага	сая.төг	2243.8	3593.9	7305.3	6285.1	5667.2	10671.9	15006.5	61842.9	28391.3	24151.7	26305.6
Татварын орлого	сая.төг	4485.6	8,663.8	11,865.7	15241.0	11184.1	15586.5	20471.0	21308.9	37962.1	18398.8	21908.9
Хэрэглээний үнийн ерөний индекс	хувь	102.7	123.0	124.3	105.9	103.2	107.2	112.4	108.1	110.5	97.8	101.5
Бүртгэлтэй ААНБ-ын тоо	тоо	1735	1853	1925	1984	2102	2200	2283	2434	2695	2918	3076
Үүнээс: - ХК, ХХК	тоо	880	975	1048	1103	1187	1265	1339	1415	1530	1612	1709
-Төсөвт												
байгууллага	тоо	188	190	195	194	201	203	211	219	223	221	225
-Төрийн бус												
байгууллага	тоо	37	44	51	53	57	69	80	82	149	175	203
-ТӨҮГ,												
ОНӨҮГ	тоо	11	12	11	9	10	11	10	11	13	14	14
Ерөнхий боловсролын сургуулийн тоо	тоо	33	33	34	35	35	34	35	35	35	35	35
Сургуулийн багшийн тоо	тоо	910	921	954	978	967	938	958	964	983	1035	1020
Нийт сурагчдын тоо	тоо	21132	20682	19735	19429	18817	18501	17817	17502	17502	18413	18787

1-р ангид элсэгчид	тоо	2267	2091	1937	1824	1591	1688	1694	1849	2139	2236	2127
12-р анги төгсөгчид	тоо	1934	3654	1941	1630	1376	1273	1602	1392	960	709	1397
Цэцэрлэгийн тоо	тоо	29	30	31	32	33	34	33	34	34	38	41
Цэцэрлэгийн хүүхдийн тоо	тоо	3562	3881	4907	4390	6271	6563	7297	7028	7394	7437	7766
Цэцэрлэгийн багшийн тоо	тоо	140	149	162	174	180	195	215	226	244	248	257
Нийгмийн даатгалын орлого	сая.төг	5034.6	6688.8	8095.2	9027.5	11372.3	14076.0	18351.5	21404.5	23788.8	23732.3	27637.4
Нийгмийн даатгалын авлага	сая.төг	2071.9	2240.7	2505.6	2967.9	2802.2	2516.9	2818.1	4375.5	5798.4	7602.4	7345.2
Гэмт хэргийн тоо	тоо	816	853	960	814	797	618	704	679	755	793	669
- Согтуугаар үйлдэгдсэн	тоо	270	288	312	262	314	241	249	211	242	295	250
- Жолоодох эрхээ хасуулсан	тоо	-	-	-	-	481	760	862	834	950	812	832
- Гэмт хэргийн илрүүлэлт	хувь	82.5	16.8	37.0	63.4	67.5	81.3	81.5	72.9	75.3	78.4	79.8
Шүүхээр шийдвэрлэгдсэн хэрэг	тоо	3179	2956	3599	2461	344	2372	1082	2158	1070	936	908
Нийт малын тоо	толгой	774423	1030236	1442053	1553388	1265584	1260893	1305569	1314196	1471684	1458740	1599750
-Тэмээ	толгой	463	465	663	690	788	591	619	500	506	484	523
-Адуу	толгой	39228	45331	55829	57616	61799	65312	68087	71467	79762	82183	93569
-Үхэр	толгой	85114	105519	134133	153181	143466	151887	159579	171477	196590	207834	224278
-Хонь	толгой	339896	453506	134133	732069	612153	581672	612137	624195	698895	686921	749338
-Ямаа	толгой	309722	425415	599753	609832	447378	461431	465147	446557	495931	481318	532042
Төллөсөн эх малын тоо	толгой	264995	323068	425031	553988	451304	511326	495886	509680	546152	581305	599885
Төл бойжилт	толгой	264601	323169	426350	538498	380063	505009	491321	502662	545653	569255	598953
Том малын зүй бус хорогдол	толгой	2514	1452	1302	9424	102740	7326	9294	6531	2995	8235	2409
Тариалсан талбай /га-аар/												
- Үр тариа	га	63505	66690	92433	136851	129550	151807	140129	138979	142191	153567.6	147365.95
- Төмс	га	1888	2001	2573	2832	2902	3340	4064	4020	2936	2895.3	3269.1
- Хүнсний ногоо	га	1325	1407	1588	1704	1789	2050	2148	2165.5	2148.2	2282	2596.2
Хураасан ургац /тонн-оор/												
- Үр тариа	тонн	75544	67666	136456	211773	177658	219206	240286	186986	245349.5	86201	244594.5
- Төмс	тонн	29026	30901	40299	43669	42750	55375	622265	56020.2	45436.9	37991	42487.6
- Хүнсний ногоо	тонн	23019	28370	29863	29206	30253	34867	34002	35475	32662	26634	32706.1
Бэлтгэсэн өвс	тонн	142643	150201	152652	147710	203068	172525	174580	155082	153912	143274	169449.6
Га-н ургац												
- Үр тариа	цн	11.9	10.1	14.8	15.5	13.7	14.4	17.1	13.5	17.3	5.6	16.6

- Төмс	цн	153.7	154.4	156.6	154.1	147.3	149.2	153.1	139.4	154.3	131.2	130.0
Малтай өрхийн тоо	тоо	7662	8149	9014	9382	9345	9237	8968	8887	9270	9406	9565
Малчин өрхийн тоо	тоо	3110	3158	3841	4341	4187	4214	4056	4051	4125	4193	4427
Малчдын тоо	тоо	7023	6731	7552	16269	8470	8361	15097	14853	7952	8051	8522
Цэвэр эрлийз малын тоо	тоо	158487	184911	210372	239264	241290	264982	267443	303014	337942	346310	365027
1000-аас дээш малтаы өрхийн тоо	тоо	53	95	199	175	102	80	90	102	141	150	189
Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлт	сая.төг	53268	287470.1	340347.9	316091.7	342155	483982.1	557429.9	468117.1	681519.8	385336.5	303898.2
Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн борлуулалт	сая.төг	48719	278865.4	303469.4	272938	376312	407855.1	495541.9	438539.2	408438.7	322402.7	279394.4
Импорт	мян.\$	35144	90712	58641.7	146952.3	-	-	215321	194656.5	211101.8	149120.4	161158.6
Экспорт	мян.\$	866.6	8404.3	14132	77636.8	-	-	1455.7	8685.9	3733.1	2813.2	1240.3
Аймгийн дотоодын нийт бүтээгдхүүн	тэр.бум	101.4	132.4	208.3	189.2	395.2	361.9	444.3	492.6	586.2	574.5	562.6
Үүнээс - ХАА	эзлэх											
салбарт	хувь	54.6	40.6	48.9	57.4	23.5	24.5	26.9	29.6	25.8	25	25.9
Барилга АҮ салбарт	эзлэх											
Бусад	хувь	27.0	44.2	32.6	22.8	61.8	54.8	51.0	46.4	48.3	47.7	46.5
салбарт	хувь	18.4	15.2	18.5	19.8	14.7	20.7	22.1	24.0	25.9	27.2	27.6

